

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัตกรรมการสื่อสารภาษาอังกฤษในอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาของวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยมีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อความหมาย
 - 1.1 กระบวนการสร้างความหมาย
 - 1.2 ความหมายของการสื่อความหมาย
 - 1.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อความหมาย
 - 1.4 ประเภทของการสื่อความหมาย
 - 1.5 กุญแจตรีโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
2. แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร
 - 2.1 ความหมายทฤษฎีการสื่อสาร
 - 2.2 ประเภททฤษฎีการสื่อสาร
3. แนวคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์
4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ
 - 5.1 วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ
 - 5.2 การตรวจสอบข้อมูล
 - 5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย

การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะสร้างความประทับใจ โดยเฉพาะการให้บริการข้อมูลโดยทั่วไป ซึ่งเป็นการช่วยให้กิจกรรมดำเนินไปได้อย่างสะดวก ง่ายต่อการดูแลของเจ้าหน้าที่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ อยู่นอกเหนือความต้องการและวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว รวมถึงความแตกต่างกันตามแต่ลักษณะของกลุ่มนักท่องเที่ยวและลักษณะภูมิหลังของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การนำเสนอหรือการให้บริการข้อมูลต่าง ๆ จะจำให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความเข้าใจ และความพึงพอใจซึ่งจะนำไปสู่จิตสำนึกของการปกป้องรักษาทรัพยากรแวดล้อมเหล่านั้นได้ รูปแบบที่เหมาะสมที่ควรนำมาประยุกต์ใช้คือ “การสื่อความหมาย” นั่นเอง

พฤติกรรมที่สะท้อนออกมาจากนักทอ้งเที่ยวที่ประกอบกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย 2 ประการ คือ (สารัฐ รัตนะ, 2541, หน้า 135)

1. เป็นความปรารถนาของนักสื่อความหมายที่จะให้ การสื่อความหมายนั้นเป็นการเผยถึงเบื้องลึกของความจริงอันมากมายที่ซ่อนอยู่หลังข้อความของข้อเท็จจริงต่าง ๆ
2. การสื่อความหมายเกี่ยวเนื่องกับการสื่อสารไปยังประชาชนทั่วไป นั่นคือการสื่อความหมายควรถือเอาประโยชน์เพียงแต่ความอยากรู้ อยากรู้เห็นสำหรับการเติมเต็มให้กับจิตและวิญญาณของมนุษย์ให้สมบูรณ์เท่านั้น

2.1 กระบวนการสร้างความหมาย

การกระบวนการในการสร้างความหมายจะเกิดขึ้นควรเข้าใจในหลักการเบื้องต้นของการสื่อความหมายก่อนทั้งนี้หลักการเบื้องต้นในการสื่อความหมายมีอยู่ 6 ประการ ดังทิวเด็นท์ (Tillden, 2011, หน้า 1-2)

1. การสื่อความหมายจะต้องสอดคล้องกับลักษณะและประสบการณ์ของนักทอ้งเที่ยวแต่ละคน
2. การสื่อความหมายไม่ใช่เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารแบบธรรมดา แต่การสื่อความหมายเป็นการเปิดเผยถึงสิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงโดยอาศัยข้อมูล และข้อเท็จจริงเป็นพื้นฐานดังนั้นการสื่อความหมายทุกชนิดจึงหมายถึงรวมถึงการให้ข้อมูลด้วย
3. การสื่อความหมายเป็นศิลปะที่ผสมผสานกันหลายแขนงในการนำเสนอถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องราวทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม
4. การสื่อความหมายมีจุดมุ่งหมายหลักไม่ใช่เพื่อเป็นการสั่งสอนหรือชี้แนะ แต่เป็นการกระตุ้นหรือเร่งเร้าความรู้สึกของนักทอ้งเที่ยว
5. การสื่อความหมายควรจะเน้นการนำเสนอ โดยภาพรวมมากกว่าการนำเสนอเพียงบางส่วน และจะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมนุษย์มากกว่าส่วนอื่น ๆ
6. การสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ๆ (ที่มีอายุไม่ถึง 12 ปี) ไม่ควรพัฒนาปรับปรุงจากรูปแบบการนำเสนอสำหรับผู้ใหญ่ แต่ควรที่จะพัฒนาด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งหากจะให้ดีนั้นควรเป็นโปรแกรมที่แยกกันอย่างชัดเจน

เมื่อเข้าใจหลักการของการสื่อความหมายแล้วว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการสื่อสารและการทอ้งเที่ยว จึงเกิดกระบวนการสร้างความหมายขึ้น ซึ่ง โรแลนด์ บาร์ธ (Roland Barthes, 2011, หน้า 1-2) ได้เสนอแนวความคิดเรื่องกระบวนการสร้างความหมาย โดยมีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ

1. ความหมายโดยตรง (Denotative Meaning)

ความหมายโดยตรง เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่เครื่องหมายทุกเครื่องหมายจะต้องมีและเป็นที่รับรู้และเข้าใจได้ สำหรับการรับสารส่วนใหญ่ขั้นตอนแรก เป็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างสัญลักษณ์กับตัวอ้างอิง กล่าวคือ เป็นการให้ความหมายกับสิ่งที่กล่าวถึงโดยตรง เป็นความหมายที่มีลักษณะเป็นสากล (Universal) เป็นความหมายเดียวสำหรับทุกคน และเป็นสภาวะวิสัย (Objective) คือ อ้างอิงขึ้นมาโดยไม่มีการประเมินคุณค่าจากตัวผู้ใช้ความหมายและปราศจากความโน้มเอียงในค่านิยมใดค่านิยมหนึ่ง เช่น ตัวหนังสือ ภาพ เสียง บ้าน และอื่นๆ สามารถสัมผัส เป็นรูปแบบที่ถูกนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมาย (Signifier) ที่ทุกคนเข้าใจตรงกัน

2. ความหมายโดยนัยยะ (Connotative Meaning)

ความหมายโดยนัยยะเป็นความหมายที่เกิดจากประสบการณ์ของผู้รับสาร หรือ ผู้ส่งสารแต่ละคน ซึ่งอาจเข้าใจความหมายสัญลักษณ์เดียวกัน แตกต่างกันทางสังคม ซึ่งความหมายในขั้นนี้จะแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมการรับสารในแต่ละบริบทของสังคม ความหมายทางสังคมจะเกิดขึ้นได้จากการกำหนดรูปแบบของตัวให้ความหมาย (Signifier)

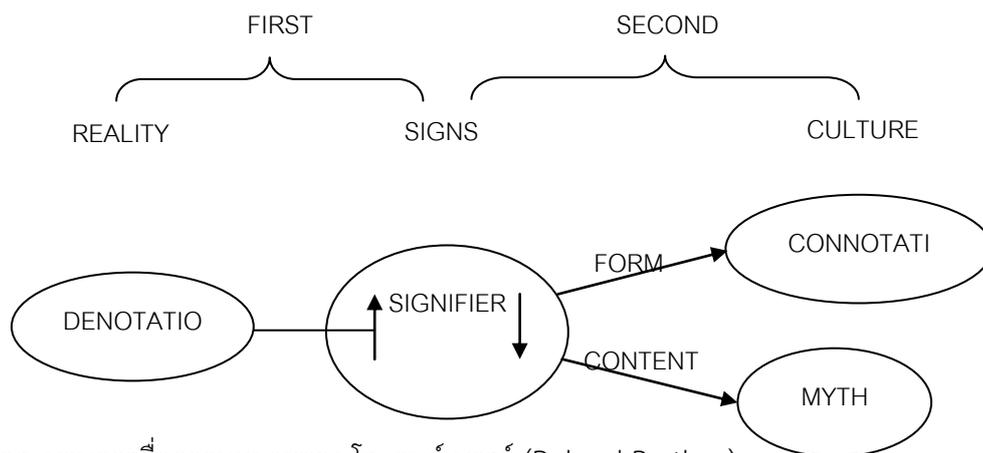
2.1 การควบคุมความหมายทางสังคม จะกระทำได้โดยเปลี่ยน “ตัวหมาย/ ตัวให้ความหมาย” แต่คง “ตัวหมายถึง หรือ ตัวคิดนามธรรม (Signified)” ไว้ เช่น ใช้คำว่า “บ้าน” กับ “คฤหาสน์” ในโฆษณาโครงการที่อยู่อาศัย จะให้ความรู้สึกและความหมายที่แตกต่างกัน การสร้างความหมายทางสังคมจึงอยู่ที่การเลือกและจัดลีลาตัวสัญลักษณ์

2.2 ภาษาหรือสัญลักษณ์ใดๆ ก็ตาม สามารถมีความหมายได้มากกว่าหนึ่งความหมาย โดยแปรตามสถานะเศรษฐกิจ และสังคม (Social Context) เช่น พรหม ยังให้ความหมายถึง ความหรรษา โอ้อ่า จัดเป็น “ตัวหมายถึงหรือ ตัวคิดนามธรรม (Signified)” ได้ และความหมายยังแปรตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Context) ด้วย

สรุปได้ว่า ประเด็นสำคัญของการสร้างความหมายขั้นที่สอง อยู่ที่ว่า สัญลักษณ์นั้นๆ สื่อความหมายอย่างไรมากกว่า การสื่อความหมายมันจะเตือนผู้ดูถึงความรู้สึก ความคิดบางอย่างที่ติดมาและเป็นการให้ความหมายแก่สิ่งอื่นนอกเหนือไปจากตัวมันเอง

3. มายาคติ (Myth)

มายาคติเป็นเรื่องเล่า ซึ่งวัฒนธรรมหนึ่งๆ ให้อธิบายข้อเท็จจริง หรือความเป็นไป (ธรรมชาติ) ในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก่อให้เกิดการตีความที่มีบริบททางสังคมหรือวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งถ้านัยประหวัดเป็นความหมายระดับที่สอง (Second-Order Meaning) ของตัวหมาย หรือตัวให้ความหมาย (Signifier) มายาคติ (Myth) ก็จะเป็นความหมายระดับที่สองของตัวถูกหมายถึงหรือตัวนามธรรม ดังกล่าวของ โรแลนด์ บาร์ธ (Roland, 1987, หน้า 3)

ภาพที่ 2.1 กระบวนการสื่อความหมายของ โรแลนด์ บาร์ธ (Roland Barthes) ที่มา (Roland, 2012, หน้า 4)

ตัวอย่างของกระบวนการสร้างความหมาย อย่างเช่น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่จังหวัดนครราชสีมา (โคราช) หรือที่นิยมเรียกว่าอนุสาวรีย์ย่าโม เป็นอนุสาวรีย์ของบุคคลสำคัญ (Denotative Meaning) ที่แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญเสียสละของวีรสตรีไทย (Connotative Meaning) และได้กลายเป็นตำนานเรื่องเล่าและ

สัญลักษณ์ของเมืองโคราชไปในที่สุด (Myth) เพราะเมื่อเอ่ยถึงโคราชก็จะนึกถึงอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี กระทั่งนครราชสีมาฉายาว่าเป็นเมือง ย่าโมไปในที่สุด

1.2 ความหมายของการสื่อความหมาย

ในความสำเร็จในการติดต่อสื่อสารไปยังผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ อีกด้วย การติดต่อสื่อสารจึงเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งกับผู้รับสาร การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จะสามารถโน้มน้าวพฤติกรรมของผู้รับข่าวสารให้เกิดการยอมรับ และปฏิบัติตามจำเป็นต้องสื่อสารกับผู้รับสารเพื่อให้เกิดการยอมรับ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาทฤษฎีการสื่อสาร ให้เข้าใจ เพื่อจะได้นำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

การสื่อสาร คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนความหมายหรือสร้างความหมายร่วมกันของบุคคล โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เข้าใจกันทั่วไปเป็นสื่อกลาง บุคคลสร้างความหมายร่วมกันเพื่อแสดงความรู้สึก ความคิด ข้อเท็จจริง และทัศนคติจาก แลมบ์ แฮร์ และ แม็คคานีเยล (Lamb, Hair and McDaniel p.)

การสื่อสาร คือ กระบวนการสร้างความคิดร่วมกัน หรือความคิดที่เป็นหนึ่งเดียว (commonness or oneness of thought) ระหว่างผู้ส่งข่าว และผู้รับข่าวสาร” จากความหมายนี้แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ จำเป็นจะต้องมีความคิดร่วมกันบางอย่างระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยมีข่าวสารหรือข้อมูลส่งผ่านไป จากฝ่ายหนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง (หรือจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง) **ชแรมม์** (Schramm, quoted in Belch, 1993:188)

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ก็พอจะสรุปความหมายของการสื่อสารได้ว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ส่งข่าวสาร ไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้รับข่าวสาร เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน และแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อกัน ให้อยู่ในระดับน้อยที่สุด จึงจะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

กัญบัตรอิโคโมส(2552 , หน้า 4) ได้ให้ความหมาย การสื่อความหมายคือ กิจกรรมทั้งหมดที่มีเจตนาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ของสาธารณชนและเสริมสร้างความเข้าใจต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้รวมถึงสิ่งพิมพ์ทางวิชาการและทั่วไป การบรรยายสาธารณะ อุปกรณ์ที่ติดตั้งในแหล่ง โปรแกรมการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กิจกรรมชุมชน และการศึกษาค้นคว้า การฝึกอบรม และการประเมินกระบวนการสื่อความหมายนั้นๆ เอง

สุรเชษฐ์ เชษฐมาส (2541, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของการสื่อความหมายไว้ว่า การสร้างกระบวนการเครื่องมือขึ้นมา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ มีจิตสำนึกหรือตระหนักในผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อเป้าหมายคือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในทางบวก เพื่อเป็นการสร้างกลุ่มทางสังคมให้ช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ต่อไปได้

การสื่อความหมายไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมประเภทต่าง ๆ ที่จัดไว้บริหารให้กับผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการแสดงหรืออธิบายให้บุคคลเหล่านั้นได้รับความรู้ ความเข้าใจในขณะที่เข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยรูปแบบที่ใช้เป็นลักษณะประสบการณ์ตรงหรือสื่อประกอบ(อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์ , 2544, หน้า 4)

การสื่อความหมายไว้ว่า กิจกรรมการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เห็นความหมายและความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ โดยประสบการณ์ตรงและโดยใช้สื่อประกอบ มากกว่าสื่อสารให้ข้อมูลของข้อเท็จจริงที่ธรรมดาทั่วไป ดังที่ ทิวเด็นท์กล่าว (Tillden, 2011, หน้า 2)

การสื่อความหมาย (Interpretation) ไว้ว่า การบริการผู้มาเยือนพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ป่า และพื้นที่นันทนาการอื่น ๆ แม้ว่าผู้มาเยือนจะมาพักผ่อนหรือมาหาความรื่นรมย์หรือวัตถุประสงค์ใดก็ตาม แต่ต่างปรารถนาจะได้ทราบเรื่องราวของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ไปเยือนด้วย ทรัพยากรเหล่านี้ได้แก่ เรื่องราวทางธรณีวิทยา สัตว์ พืช นิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี การตีความหรือสื่อความหมายจะเป็นการสื่อสารระหว่างผู้มาเยือนกับทรัพยากรเหล่านั้น (Frontispiece) ดังที่ชาร์ป ได้ให้ความหมาย (Sharpe, 2011, หน้า 1)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสื่อความหมาย หมายถึงการนำเสนอสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อให้คนอื่นเข้าใจ อาจเป็นไปเพื่อความรื่นรมย์หรือความรู้ ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติแวดล้อมและสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ การสื่อความหมายจะบังเกิดผลจำเป็นต้องมีสื่อที่ดีในการนำพาสารไปสู่ผู้รับสารให้เข้าใจตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการจึงจะนับว่าบรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมาย

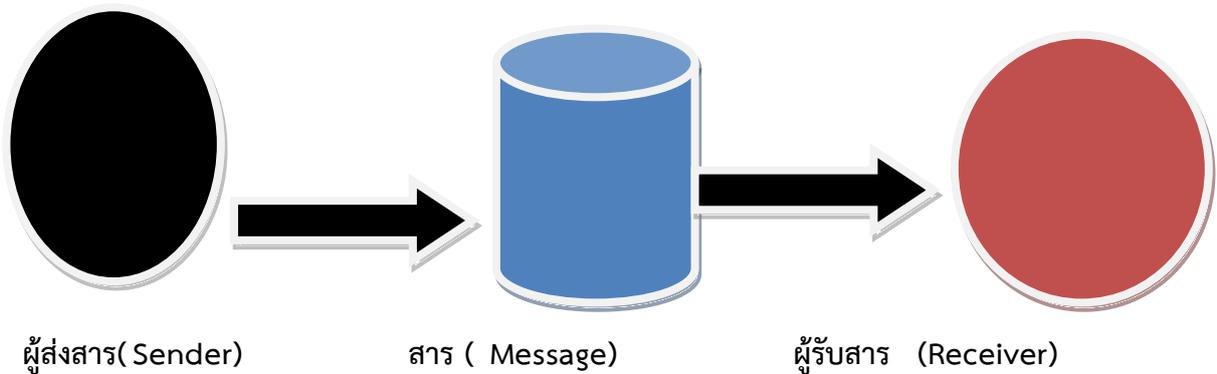
1.3 วัตถุประสงค์การสื่อความหมาย

การสื่อความหมายโดยทั่วไปแล้วมักจะมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ (อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์, 2544, หน้า 4)

1. เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวพัฒนาจิตสำนึก ความพึงพอใจและความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ที่กำลังไปเยือน ซึ่งการสื่อความหมายจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์และความรู้ที่เพลิดเพลินและมีคุณค่ากลับไปได้
2. เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดการพื้นที่ ซึ่งสามารถกระทำได้ 2 ทาง คือ
 - 2.1 การสื่อความหมายจะกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวรู้จักการใช้ทรัพยากร นันทนาการอย่างระมัดระวัง โดยการปลูกฝังแนวคิดที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม
 - 2.2 การสื่อความหมายจะช่วยลดผลกระทบจากกิจกรรมของนักท่องเที่ยว ทรัพยากรในพื้นที่ซึ่งอาจจะทำได้โดยการให้ข้อเสนอแนะแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับทรัพยากรหรือบริเวณที่อ่อนไหวต่อการถูกทำลาย
3. เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรและหน้าที่ องค์กรที่รับผิดชอบในการจัดการพื้นที่ ซึ่งจะเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

1.4 องค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เช่นเดียวกับพฤติกรรมอย่างอื่น เช่น การกินอยู่ หลับนอน การทำงาน การเล่นเกม และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นประจำในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ซึ่งลักษณะการสื่อสารในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น อาจเกิดขึ้นทั้งการสื่อสารระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง สื่อสารกับสัตว์อื่น ตลอดจนการสื่อสารกับเครื่องมือ โดยเฉพาะปัจจุบันได้มีการค้นพบ และนำคอมพิวเตอร์มาใช้งานต่างๆ อย่างมาก จึงมีการสื่อสารรูปแบบใหม่เกิดขึ้น คือ การสื่อสารกับเครื่องมือ อย่างไรก็ตาม การสื่อสารระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง (Human Communication) ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด และเป็นความหมายที่แท้จริงของการสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่ง ต้องการถ่ายทอดหรือส่งข่าวสารไปยังบุคคลอีกคนหนึ่ง การสื่อสาร (Communication) คือกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์ สัญญาณหรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้กระบวนการสื่อสารจึงมีองค์ประกอบ ดังรูป ที่ 2.3 คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) สื่อหรือช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver)

ภาพที่ 2.2 ขั้นตอนการสื่อสาร
ที่มา กิตดา ปรัตถจริยา, 2555

1.5 ประเภทของการสื่อความหมาย

การสื่อความหมายสามารถแบ่งการให้บริการได้เป็น
ความหมายคือ (Sharpe, 2007, หน้า 4-5)

2 ประเภทที่สำคัญดังที่ ชาร์ป ได้ให้

1. บริการที่ใช้คน (The Personal or Attended Service) ผู้มาเยือนจะมาติดต่อกับ
ผู้ชำนาญการสื่อความหมาย โดยผ่านสื่อต่าง ๆ ในกิจกรรมดังนี้

1.1 การบริการข้อมูลข่าวสาร ผู้สื่อความหมายประจำอยู่ในแต่ละสถานที่ (ด้านทางเข้า
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว หน่วยบริการเคลื่อนที่) แล้วให้ผู้มาเยือนเจาะจงไปพบเอง

1.2 กิจกรรมที่มีการนำ (The Conducted Activity) กิจกรรมที่มีการนำ รวมทั้งการเดินทาง
ผู้มาเยือนจะร่วมไปกับผู้สื่อความหมายสถานที่เริ่มต้น แล้วเคลื่อนย้ายไปตามเส้นทางที่เลือกไว้ไปยังจุดที่
น่าสนใจต่าง ๆ

1.3 การพูดคุยกับกลุ่ม (Talk to Group) มีการนำเสนอหลายอย่างที่ทำในเวลาและสถานที่
ต่าง ๆ เช่น ห้องประชุมกลางแจ้ง ลานกองไฟ และห้องประชุม เรื่องราวที่พูดคุยนอกจากจะเกี่ยวข้องกับ
ประวัติศาสตร์ของพื้นที่หรือมนุษย์ของพื้นที่ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจและพึงพอใจในคุณค่าของพื้นที่ที่
พวกเขากำลังไปเยือน การตอบคำถามแก่ผู้มาเยือนควรจะเป็นส่วนหนึ่งของรายการด้วย

1.4 การสื่อความเป็นอยู่และการสาธิตด้านวัฒนธรรม (Living Interpretation and Cultural
Demonstration) ผู้สื่อความหมายแนะนำมรดกทางด้านวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือนด้วยการสาธิตหรือแสดงให้เห็น
บริการที่ใช้คน ถือเป็นสื่อที่ดีที่สุด เนื่องจากมีความอบอุ่นและยืดหยุ่นผู้มาเยือนได้รับการติดต่อสื่อสารสองทาง
(Two-Way Communication) ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่สามารถควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปตาม
กระบวนการสื่อความหมายที่เตรียมไว้ได้

2. การบริการที่ไม่ใช้คน (The Non Personal or Unattended Services) ผู้มาเยือนติดต่อกับ
ผู้ชำนาญการสื่อความหมายอย่างผิวเผิน การบริการอย่างนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ไม่ควรจะทดแทนการติดต่อที่
ไหน แต่ควรจะเป็นหนทางขยายรายการสื่อความหมายให้มากขึ้นกว่าการใช้ผู้สื่อความหมายแต่เพียงอย่างเดียว
บริการที่ไม่ใช้คนสามารถแบ่งออกเป็น

2.1 อุปกรณ์โสต (Audio Devices)

2.2 วัสดุที่ใช้เขียน (Written Material)

2.3 ป้าย (Signs)

2.4 คำบรรยาย (Labels)

2.5 สิ่งพิมพ์ (Publications)

2.6 กิจกรรมที่ทำด้วยตนเอง ซึ่งแบ่งได้เป็น การเดินด้วยตนเอง (Self Guides Trail) และรถทัศนาวจรด้วยตนเอง (Self Guided Auto Tour)

2.7 นิทรรศการในห้อง (Exhibition Indoor)

2.8 นิทรรศการนอกห้อง (Exhibition Outdoor)

2.9 ศูนย์ผู้มาเยือน (Visitor Center)

2.10 สื่อนอกสถานที่และนอกฤดูกาล (Off-site and off season Media)

นักวิชาการด้านการสื่อสารได้วิเคราะห์ กำหนดองค์ประกอบ และอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการของการสื่อสารไว้ดังนี้ คือ

1. ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงแหล่งกำเนิดสาร อาจเป็นบุคคล องค์กร สถาบันหรือคณะบุคคลที่เป็นผู้กำหนดสาระ ความรู้ ความคิด ที่จะส่งไปยังผู้รับสาร ดังนั้นการสื่อสารจะบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ เพียงใด จึงขึ้นอยู่กับผู้ส่งสาร และสารที่ส่งเป็นสำคัญ

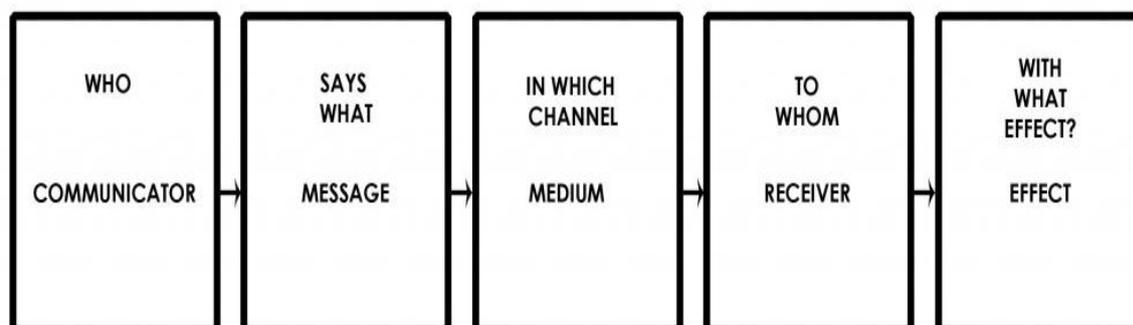
สื่อ (Media) โดยทั่วไปหมายถึงสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสาร จากผู้ส่งไปยังผู้รับ เช่น เสียงพูด กิริยาท่าทาง สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ผู้รับจะรับสารได้โดยประสาทในการรู้สึก อันได้แก่ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น การได้รสสัมผัส สื่อ จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสาร สื่อแต่ละอย่างมีคุณสมบัติที่จะก่อให้เกิดการรับรู้ แตกต่างกันไป เช่น สิ่งพิมพ์ ทำให้ได้รับสารโดยการเห็น วิทยุ ทำให้รับสารได้ด้วยการได้ยิน โทรทัศน์ ให้รับสารได้ทั้งการเห็นและการได้ยิน ผู้ส่งสารจึงต้องพิจารณาเลือกว่าจะใช้สื่อประเภทใด จึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด แม้จะเป็นสื่อประเภทเดียวกัน ก็ยังอาจต้องพิจารณาในรายละเอียดลงไปอีก เช่น เมื่อเลือกสื่อสารผ่านทางหนังสือพิมพ์ ก็ต้องพิจารณาว่าจะใช้หนังสือพิมพ์ฉบับใด หรือถ้าเป็นโทรทัศน์ จะใช้ช่องใด เป็นต้น (ปรมะ สตะเวทิน 2555 : 60)

สาร (Message) หมายถึงเรื่องราว ความรู้ความคิดต่างๆ ที่ผู้ส่งประสงค์จะให้ไปถึงผู้รับ มีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยชี้ความสำเร็จของการสื่อสาร 3 ประการ คือ (1) เนื้อหาของสาร (2) สัญลักษณ์หรือรหัสของสาร (3) การเลือกและจัดลำดับข่าวสาร '

เทคนิควิธีในการสื่อสาร มีความสำคัญไม่น้อยกว่าการรู้จักใช้สื่อ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารในสถานการณ์ที่ต่างกัน ย่อมจะต้องอาศัยเทคนิควิธีการที่เหมาะสมแตกต่างกันไปด้วย ผู้สื่อสารต้องมีเทคนิควิธีในการสื่อสารที่ดี รู้ว่าเมื่อใดควรใช้เทคนิควิธีการใด เมื่อใดควรใช้เครื่องมือช่วย เมื่อใดจะต้องทราบปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้รับ และจะทราบได้อย่างไร เป็นต้น ตัวอย่างของการใช้เทคนิควิธีในการสื่อสาร เช่น นำเสนอข้อหาหลายๆ ครั้ง แบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนสั้นๆ นำเสนอทีละน้อย กระตุ้นให้ผู้รับ ใช้ความคิด พิจารณาเหตุผล และหาข้อสรุปด้วยตนเอง กระตุ้นให้เกิดความสนใจ ก่อนที่จะนำเสนอเรื่องราวที่เป็นสาระสำคัญ แสดงเหตุผลหรือข้อเท็จจริงประกอบหลายๆ ด้าน แล้วจึงลงสรุป เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ ให้ผู้รับมีส่วนร่วม หรือแสดงปฏิกิริยาตอบสนอง ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีวิธีการสื่อความหมายอื่น ๆ อีกด้วย เช่น คู่มือศึกษาระดมชาติ ซึ่งจะช่วยอธิบายลักษณะของทรัพยากรภายในเส้นทางศึกษาระดมชาติ หรือภายในแหล่งท่องเที่ยวคู่มือนี้โดยทั่วไปจะเป็น

สิ่งพิมพ์ที่จัดขึ้นเพื่อแจกจ่าย หรือจำหน่ายให้แก่ักท่องเที่ยวใช้ในระหว่างการเดินทางศึกษาธรรมชาติ มีความง่ายที่จะศึกษา และสามารถท่องเที่ยวไปตามที่แนะนำ ตลอดจนสะดวกในการนำติดตัวไปตลอดระยะเวลาการเดินทางท่องเที่ยว

ภาพที่ 2.3 กระบวนการสื่อสาร

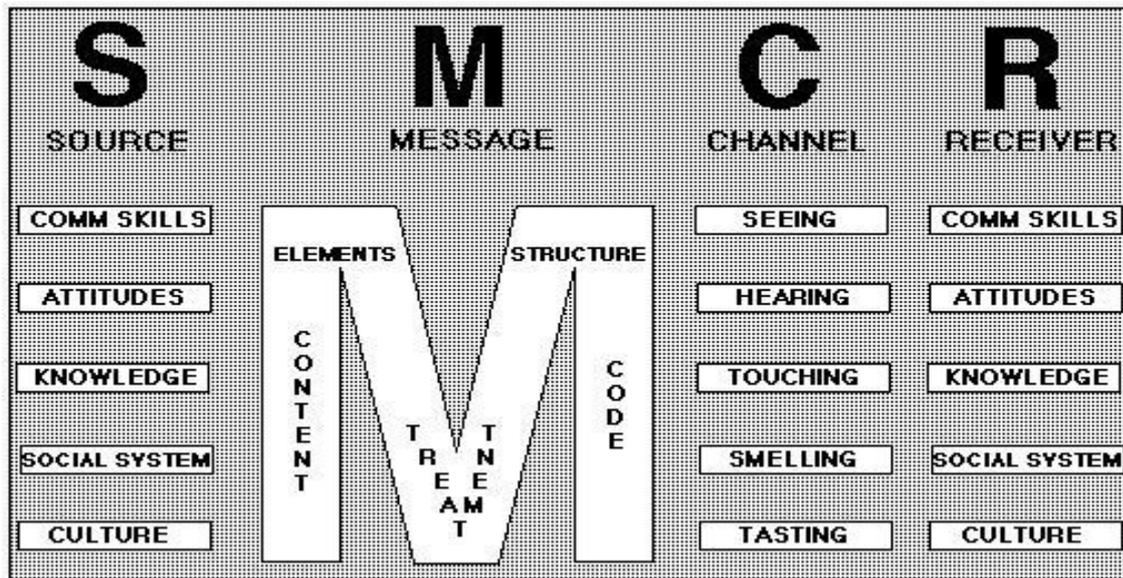
ที่มา Lasswell Model: Communication theory

ชแรมม์ วิลเบิร์ต (Schramm, 2012) ได้เสนอแบบจำลองการสื่อสารตามแนวความคิดของเขาไว้ 3 แบบ คือ

แบบที่ 1 อธิบายการสื่อสารเป็นกระบวนการเส้นตรง ประกอบด้วย แหล่งข่าวสาร (Source) เข้ารหัส (Encoder) สัญญาณ (Signal) ถอดรหัส (Decoder) และจุดหมายปลายทาง (Destination) ไม่ให้ความสำคัญกับการตอบสนองและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สื่อสาร

แบบที่ 2 อธิบายกระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งและผู้รับสารมีประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน ทำการสื่อสารอยู่ภายใต้ขอบเขตประสบการณ์ของแต่ละฝ่าย ความสำเร็จของการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับประสบการณ์ร่วมของผู้สื่อสาร

แบบที่ 3 ในกระบวนการสื่อสาร จะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สื่อสาร อันเกิดจากการที่ทั้งสองฝ่ายต้องทำงานเหมือนกันในระหว่างที่ทำการสื่อสาร คือการเข้ารหัสสาร แปลความ และถอดรหัสให้เป็นสัญลักษณ์ ส่งไปยังผู้รับสาร ซึ่งเมื่อรับเนื้อหาข่าวสารไว้แล้ว ก่อนที่จะทำการส่งสารออกไป ก็ต้องนำสารที่จะส่งออกมาเข้ารหัส แปลความ และถอดรหัส เช่นเดียวกัน เพื่อส่งกลับไปยังผู้รับ ซึ่งเป็นผู้ส่งในครั้งแรก ชแรมม์ (Schramm, 2012) เรียกกระบวนการสื่อสารนี้ว่า เป็น กระบวนการสื่อสารแบบวงกลม

ภาพที่ 2.4 กระบวนการสื่อสารแบบซแรมม์ วิลเบิร์ต
ที่มา Osgood and Schramm Model of Communication

นักทฤษฎีการสื่อสาร ได้สร้างแบบจำลองขึ้น เพื่อช่วยอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะขอนำมากล่าวเฉพาะตัวแบบพื้นฐานเบื้องต้น ที่ได้รับความนิยมแบบอ้างอิงถึงมากที่สุดเพียง 2 ตัวแบบเท่านั้น คือ

แบบที่หนึ่ง เป็นตัวแบบจำลองที่แสดงเป็นแผนภาพ และ

แบบที่สอง เป็นตัวแบบจำลองที่แสดงด้วยวาจา ทั้ง 2 ตัวแบบนี้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป (การสื่อสาร, หน้า1-3)

1.แบบจำลองที่เป็นแผนภาพ (Graphic Model) ตัวแบบนี้ เป็นตัวแบบพื้นฐานที่แสดงองค์ประกอบ ของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 9 อย่าง กล่าวคือ 2 อย่างแรกเป็นองค์ประกอบที่แสดงผู้มีส่วนร่วมหลักสำคัญในกระบวนการสื่อสาร คือ ผู้ส่งข่าวสาร กับ ผู้รับข่าวสาร อีก 2 อย่าง เป็นองค์ประกอบของเครื่องมือสื่อสารสำคัญ คือ ข่าวสาร และ ช่องทางข่าวสาร อีก 4 อย่าง เป็นองค์ประกอบแสดงหน้าที่และกระบวนการสื่อสารสำคัญ คือ การเข้ารหัส การถอดรหัส การตอบสนอง และ ข้อมูลย้อนกลับ และองค์ประกอบสุดท้ายคือ สิ่งรบกวน องค์ประกอบแต่ละอย่าง รวมทั้งสาระสำคัญเบื้องต้นที่นักการตลาดควรรู้ พอจะอธิบายได้ดังนี้

1.1 ผู้ส่งข่าวสาร (Sender บางครั้งใช้ Source หรือ Communicator) หมายถึง บุคคลหรือองค์การ ซึ่งมีข้อมูลข่าวสารที่จะส่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน ผู้ส่งข่าวสารอาจเป็นบุคคลคนเดียว เช่น พนักงานขาย บุคคลที่จ้างมาเป็นผู้แถลงข่าวแทน หรือผู้มีชื่อเสียง หรืออาจจะไม่ใช่ตัวบุคคล เช่น อานเป็นบริษัทหรือองค์การก็ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งข่าวสาร เนื่องจากผู้ส่งข่าวสารมีอิทธิพลเหนือจิตใจต่อผู้รับข่าวสาร ดังนั้นนักการตลาดจึงจำเป็นต้องพิจารณาเลือกผู้ส่งข่าวสารอย่างพิถีพิถัน จะต้องเป็นคน que ผู้รับข่าวสารมีความเชื่อถือในด้านความรู้ความสามารถ ความไว้วางใจ หรือสามารถระบุหรือมีความเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่ง กระบวนการสื่อสารจะเริ่มจากผู้ส่งข่าวสารเลือกคำพูด สัญลักษณ์ รูปภาพ หรือสิ่งอื่น ๆ เพื่อจะแสดงเป็นข่าวสารเพื่อสื่อความหมายถ่ายทอดไปยังผู้รับ

1.2 การเข้ารหัส (Encoding) หมายถึง การใส่ความคิด ความรู้สึก หรือข้อมูลข่าวสารในรูปแบบของสัญลักษณ์แสดงความหมาย (Symbolic Form) โดยถือหลักว่าผู้รับข่าวสารจะสามารถถอดรหัส หรือเข้าใจความหมายได้ตรงกันอย่างที่คิด ดังนั้น คำพูดที่ใช้ สัญลักษณ์ต่าง ๆ หรือสัญลักษณ์ที่จะนำมาใช้เพื่อสื่อความหมายถ่ายทอดความคิด จึงควรเป็นสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายคุ้นเคย และเข้าใจเป็นอย่างดี ตัวอย่าง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นสากล เช่น รูปวงกลมที่มีเส้นขวางตัดผ่าน ซึ่งแสดงความหมาย ห้ามจอดรถ หรือห้ามสูบบุหรี่ เป็นต้น

1.3 ข่าวสาร (Message) หมายถึง ข้อความหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นโดยผ่านกระบวนการเข้ารหัสแล้ว เพื่อที่จะส่งไปยังผู้รับ ข่าวสารอาจอยู่ในรูปของคำพูดหรือไม่ใช่คำพูด อาจอยู่ในรูปของข้อเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออยู่ในรูปสัญลักษณ์หรือสัญญาณต่าง ๆ อย่างไรก็ดี โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสื่อ หรือช่องทางข่าวสารที่จะนำมาใช้ ซึ่งจะต้องจัดทำให้สอดคล้องกัน ตัวอย่างเช่น ในการโฆษณา ข่าวสารอาจจะทำขึ้นตั้งแต่เป็นข้อความง่าย ๆ สั้น ๆ เพื่อให้เหมาะในการอ่านออกอากาศทางวิทยุ (Radio Spot) หรืออาจจะทำขึ้นราคาแพง ซึ่งมีทั้งภาพ แสง สี เสียง เพื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ (Television Commercial) เป็นต้น บางครั้งข่าวสารอาจไม่ใช่คำพูดจริง แต่ก็สามารถที่จะสื่อความหมายสร้างความประทับใจและภาพลักษณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าคำพูดเสียอีก

1.4 ช่องทางข่าวสาร หรือ สื่อ (Channels หรือ Media) หมายถึง ตัวกลางหรือสื่อที่นำมาใช้เป็นช่องทางเพื่อช่วยส่งข่าวสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ สื่อประเภทที่ใช้บุคคล และไม่ใช้บุคคล

สื่อประเภทที่ใช้บุคคล (Personal Media) ได้แก่ พนักงานขายของบริษัทหรือตัวแทนขาย รวมทั้งผู้นำทางความคิด (Opinion Leader) ส่วนสื่อประเภทที่ไม่ใช้บุคคล (No personal Media) หรือสื่อมวลชน (Mass Media) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ จดหมายตรง ป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ (Billboards) นิตยสาร หรือป้ายโฆษณาเคลื่อนที่ เป็นต้น

สื่อประเภทที่ใช้บุคคลเป็นตัวกลางในการติดต่อ คือการใช้บุคคลติดต่อแบบเผชิญหน้ากัน เช่น พนักงานขายเสนอการขายแก่ผู้ซื้อหรือลูกค้าที่มุ่งหวัง ด้วยการอธิบายหรือชี้แจงด้วยวาจาและเชิญชวนให้เกิดการซื้อ สื่อทางด้านสังคมที่ถือเป็นช่องทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่สำคัญ เช่น เพื่อนฝูง เพื่อนบ้านใกล้เคียง เพื่อนร่วมงานหรือสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น สื่อทางสังคมเหล่านี้ใช้วิธีถ่ายทอดข่าวสารแบบ “พูดปากต่อปาก” (Word-of-Mouth Communications) ซึ่งบางครั้งเป็นแหล่งข่าวที่มีอำนาจและมีอิทธิพลต่อผู้บริโภคเป็นอย่างมาก

สำหรับสื่อประเภทที่ไม่ใช้บุคคล หรือสื่อมวลชนนั้น จะนำมาใช้เมื่อต้องการสื่อสารกับคนจำนวนมาก สื่อมวลชนดังกล่าวมาแล้วในตอนต้นอาจแยกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ (Print Media) เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ และสื่อประเภทแพร่ภาพและกระจายเสียง (Broadcast Media) เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ เป็นต้น

ฮอลล์ สเตอธ (Hall, 2012, หน้า 1-2) ได้ทำการค้นคว้าเรื่อง กลยุทธ์ของการใส่รหัสและถอดรหัส (Encoding & Decoding) ซึ่งเขาถือว่าเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สำคัญในสังคมสมัยใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคม โดยเห็นว่าการสื่อสารเป็นเรื่องของการสร้าง การถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรม (Theory of Cultural Production & Reception) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างคำศัพท์ต่างๆ ที่จะใช้วิเคราะห์ขึ้นมาใหม่ แนวคิดหนึ่งที่ สเตอธ ฮอลล์ เน้นก็คือ แนวคิดเรื่อง “ความเป็นจริง”

หลังจากขั้นตอนของการสร้างความเป็นจริงแล้ว ขั้นตอนที่สองก็คือ การเผยแพร่และถ่ายทอด “ความเป็นจริง” ให้แก่ผู้รับสาร และการที่ผู้รับสารสามารถกลั่นเอาความหมายที่ได้รับจากผู้ส่ง ซึ่งก็คือ การเข้ารหัสและถอดรหัสนั่นเอง หากกระบวนการสร้างและการถ่ายทอดนี้ประสบความสำเร็จก็จะทำให้เกิดระบบความหมายร่วม (Shared Meaning) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร หรืออาจจะกล่าวว่าผู้ส่งสาร สามารถทำให้ผู้รับสารมาร่วม (Shared) “รับรู้” ความหมายเดียวกับที่ผู้ส่งต้องการได้

การตีความหมายของสารนั้น ขึ้นอยู่กับการผลิตวาทกรรมของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ถอดรหัส และตีความหมายออกมา ในรูปที่ตนเข้าใจจากวาทกรรมของผู้ส่ง หากวาทกรรมของผู้ส่งไม่เข้ากับบริบทของชุมชนก็ย่อมได้รับการต่อต้าน และต่อรอง สร้างความหมายใหม่ขึ้นมา การเปรียบเทียบรหัสของผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือระบบรหัส (Code System) ไม่จำเป็นต้องเป็นรหัสชุดเดียวกันเสมอไป มีเหตุผลมากมายที่จะทำให้รหัสคู่มือในการส่งความหมายและถอดรหัสระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ตรงกัน แต่โดยความหมายหลักๆ หรือใจความสำคัญนั้น ผู้รับสารสามารถถอดรหัสได้ตามที่ผู้ส่งสารใส่รหัสไว้ (วิลัยพร สาคริก, 2545, หน้า 6)

กฎบัตรอิโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม

กฎบัตรอิโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม นี้อยู่ภายใต้การสนับสนุนและกำกับดูแลของคณะกรรมการวิชาการระหว่างประเทศ ของอิโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอ (ICIP) ได้มีหลักการที่ใช้เพื่อการสื่อความหมายภายในแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการสร้างความหมายในสถานตากอากาศบางปู โดยหลักการต่างๆ มีดังนี้ (กฎบัตรอิโคโมส (ICOMOS), 2011, หน้า 7-13)

หลักการที่ 1 : การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ (Access and Understanding)

โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใดที่เหมาะสมและยั่งยืน ควรจะมีความสะดวกต่อสาธารณชนในการเข้าถึงแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพและทางองค์ความรู้

1.1 การสื่อความหมายและการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ ควรจะสร้างเสริมประสบการณ์ เพิ่มพูนความเคารพและความเข้าใจของสาธารณชน และสื่อสารถึงความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม

1.2 การสื่อความหมายและการนำเสนอ ควรจะส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนได้คำนึงถึงความรับรู้ของตนเองที่มีต่อแหล่ง และสร้างความสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับแหล่งโดยให้ภูมิรู้ รวมทั้งสภาพความเป็นจริง โดยควรมีเป้าหมายที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจและการเรียนรู้สืบเนื่องต่อไป

1.3 โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรระบุและประเมินผู้รับข้อมูลทั้งในด้านจำนวนประชากร และด้านวัฒนธรรม อีกทั้งจะต้องพยายามอย่างขยันขันแข็งในการสื่อสารถึงคุณค่าความสำคัญของแหล่งให้เข้าถึงผู้รับข้อมูลที่หลากหลาย

1.4 ความหลากหลายของภาษาในกลุ่มผู้เข้าชมแหล่งและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง ควรจะนำมาเป็นประเด็นพิจารณาสำหรับโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย

1.5 กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ควรมีส่วนที่สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้ทางกายภาพด้วย

1.6 ในกรณีที่การเข้าถึงแหล่งทางกายภาพถูกจำกัดเนื่องจากประเด็นการอนุรักษ์

ความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม การใช้สอยที่ถูกปรับเปลี่ยนไป หรือด้วยประเด็นความปลอดภัย ควรจะจัดให้มีการสื่อความหมายและการนำเสนอนอกแหล่ง

หลักการที่ 2 : แหล่งข้อมูล (Information Sources)

การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานที่รวบรวมขึ้นด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการที่เป็นที่ยอมรับ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่

2.1 การสื่อความหมายควรจะต้องประกอบด้วยข้อมูลทั้งแบบมุขปาฐะและข้อมูลที่ เป็นลายลักษณ์อักษร หลักฐานที่เป็นวัตถุ รูปแบบประเพณี และความหมายต่างๆ ที่ผูกพันอยู่กับแหล่ง อีกทั้ง จะต้องมีการระบุถึงแหล่งที่มาของข้อมูลเหล่านั้นอย่างชัดเจน

2.2 การสื่อความหมายควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าแหล่งและสภาพแวดล้อมโดยละเอียด และโดยศาสตร์ที่หลากหลาย แต่ก็จะต้องตระหนักว่า การสื่อความหมายที่มีคุณค่าจะต้อง รวมถึงการพิจารณาสมมติฐานทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นบ้าน และเรื่องเล่าต่างๆ ด้วย

2.3 ในแหล่งประวัติศาสตร์ที่การเล่าเรื่องราวแบบพื้นบ้าน หรือความทรงจำของผู้ที่มีส่วนในประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับความสำคัญของแหล่ง โปรแกรมการสื่อความหมาย ควรผนวกแหล่งข้อมูลเหล่านี้เข้าไปด้วย ไม่ว่าจะโดยทางอ้อมผ่านทางโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมาย หรือโดยตรงผ่านทางความร่วมมือของสมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของวิทยากรประจำแหล่ง

2.4 การปฏิสังขรณ์ภาพของแหล่ง ไม่ว่าจะโดยศิลปิน สถาปนิก หรือนักสร้างหุ่นจำลอง คอมพิวเตอร์ ควรจะมีพื้นฐานอยู่บนการวิเคราะห์ด้านสภาพแวดล้อมด้านโบราณคดี ด้านสถาปัตยกรรมและ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างละเอียดและเป็นระบบ รวมทั้งการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร มุขปาฐะ สัญลักษณ์ และภาพถ่าย แหล่งข้อมูลเดิม ภาพใหม่นั้นจะต้องได้รับการนำเสนอเพื่อเปรียบเทียบกับ การปฏิสังขรณ์ภาคครั้งก่อน

2.5 กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอ รวมทั้งแหล่งการศึกษาและแหล่ง ข้อมูลที่นำมาใช้เป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมเหล่านั้นควรจะต้องได้รับการบันทึกและจัดเก็บไว้เพื่อการอ้างอิงและ พิจารณาในอนาคต

หลักการที่ 3 : บริบทและสภาพโดยรอบ (Context and Setting)

การสื่อความหมายและการนำเสนอของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องใน ระดับกว้าง กับบริบทและสภาพโดยรอบทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ

3.1 การสื่อความหมายควรจะต้องค้นคว้าถึงความสำคัญของแหล่ง ในบริบทที่หลากหลายของประวัติศาสตร์การเมือง จิตวิญญาณ และศิลปะ อีกทั้งจะต้องพิจารณาทุกแง่มุมของความสำคัญของแหล่ง ได้แก่ แง่วัฒนธรรมสังคม และสภาพแวดล้อม

3.2 การสื่อความหมายสู่สาธารณะของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะต้องมีการ จำแนกและระบุอย่างชัดเจนถึงอายุสมัยของเวลาที่แหล่งนั้นๆ ได้มีวิวัฒนาการมา และอิทธิพลต่างๆ ที่มีต่อ วิวัฒนาการของแหล่ง ช่วงสมัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญของแหล่งจะต้องได้รับการเคารพ

3.3 ด้านประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรมของแหล่งด้วยภูมิทัศน์โดยรอบแหล่ง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพทางภูมิศาสตร์นั้น เป็นส่วนหนึ่งของความสำคัญทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมของแหล่ง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ในการสื่อความหมายด้วย

3.4 องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกในแหล่ง อาทิ แบบแผนทางวัฒนธรรม

และจิตวิญญาณ เรื่องเล่า ดนตรี ระบาย ละคร วรรณกรรม ทัศนศิลป์ ธรรมเนียมเฉพาะบุคคล และอาหาร ควร จะได้รับการให้ความสำคัญและรวมอยู่ในการสื่อความหมายด้วย

3.5 ความสำคัญข้ามวัฒนธรรมของแหล่งมรดก เช่นเดียวกับมุมมองต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวที่วางพื้นฐานอยู่บนการศึกษาทางวิชาการ บันทึกโบราณ และรูปแบบประเพณีที่ดำรงอยู่ ควรจะนำมาพิจารณาในการจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมาย

หลักการที่ 4 : ความเป็นของแท้ (Authenticity)

การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเคารพต่อหลักการพื้นฐานของ ความเป็นของแท้

4.1 ความเป็นของแท้ คือความห่วงใยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมนุษย์ เช่นเดียวกับหลักฐานวัตถุที่ คงเหลืออยู่ การออกแบบโปรแกรมการสื่อความหมายจึงควรเคารพหน้าที่ใช้สอยตามรูปแบบประเพณีทาง สังคมของแหล่ง อีกทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนที่ เกี่ยวข้อง

4.2 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ของ แหล่งมรดกวัฒนธรรมโดยสื่อสารถึงความสำคัญของแหล่งโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อคุณค่าทาง วัฒนธรรมของแหล่ง หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของแหล่งอย่างที่ไม่สามารถทำให้กลับคืนดังเดิมได้

4.3 โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายที่มองเห็นได้ (อาทิ ชุม ทางเดิน และป้ายสื่อ ความหมาย) ตามที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความจำเป็น จะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อรูปลักษณะ สภาพ โดยรอบ และความสำคัญด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติของแหล่ง ในขณะที่ตัวโครงสร้างก็ต้องมองเห็นได้ อย่างชัดเจน

4.4 กิจกรรมการสื่อความหมายต่างๆ ที่จัดขึ้นในแหล่ง อาทิ คอนเสิร์ต การแสดงประเภทละคร ฯลฯ ที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความอ่อนไหวต่อรูปลักษณะของแหล่ง จะต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม เพื่อไม่ให้ การรบกวนต่อประชาชนในท้องถิ่น อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพเกิดขึ้นน้อยที่สุด

หลักการที่ 5 : ความยั่งยืน (Sustainability)

แผนการสื่อความหมายสำหรับแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่ง โดยมีความยั่งยืนด้านสังคม การเงิน และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่ง ของเป้าหมายหลัก

5.1 การพัฒนาและการเดินการโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นหนึ่งในองค์รวมของการวางแผน การงบประมาณ และกระบวนการจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม

5.2 ผลที่คาดหวังจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายและจำนวนผู้เข้าชมแหล่งต่อ คุณค่าทางวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพ ความสมบูรณ์ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งจะต้อง นำมาพิจารณาทั้งหมด ในการประเมินผลกระทบของมรดกวัฒนธรรม

5.3 การสื่อความหมายและการนำเสนอ ควรตอบสนองวัตถุประสงค์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ในระดับกว้าง ความสำเร็จของโปรแกรมการสื่อความหมายจะต้องไม่พิจารณาเฉพาะในแง่จำนวนผู้เข้าชมหรือ รายได้แต่เพียงอย่างเดียว

5.4 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นส่วนหนึ่งในองค์รวมของกระบวนการอนุรักษ์ ส่งเสริมความตระหนักรู้ของสาธารณชนต่อปัญหาด้านการอนุรักษ์ที่แหล่งนั้นๆ ประสบอยู่ และอธิบายถึงความ พยายามในการปกป้องความสมบูรณ์ทางกายภาพของแหล่งไว้ องค์กรประกอบทางเทคนิคหรือเทคโนโลยีใดๆ ที่

ได้กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของ โครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมายแบบถาวรของแหล่ง ควรจะมีการ ออกแบบและก่อสร้างในแบบที่สามารถบำรุงรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

5.5 กิจกรรมด้านการสื่อความหมายควรพุ่งเป้าไปที่การให้ประโยชน์ต่อชุมชนของ แหล่งนั้นๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างยุติธรรมและยั่งยืนในทุกระดับ และเพื่อให้บรรลุ เป้าหมายดังกล่าว จะต้องสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและจัดจ้างวิทยากรประจำแหล่งจากคนในชุมชนของ แหล่งนั้นๆ

หลักการที่ 6 : ความเป็นองค์รวม (Inclusiveness)

การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเป็นผลของการร่วมมือกันอย่างมี คุณค่าความหมายระหว่างนักวิชาชีพด้านมรดก ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ

6.1 ความเชี่ยวชาญของหลากหลายสาขาวิชาวิชาชีพ อาทิ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการอนุรักษ์ หน่วยงานของรัฐ ผู้จัดการแหล่ง ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และวิชาชีพอื่นๆ ควรจะ บูรณาการ อยู่ในการทำงานโปรแกรมการนำเสนอ

6.2 สิทธิตามประเพณี ความรับผิดชอบ และผลประโยชน์ของเจ้าของทรัพย์สิน ผู้อยู่อาศัยใน บริเวณใกล้เคียง และชุมชนที่เกี่ยวข้องควรได้รับการให้ความสำคัญและเคารพในการวางแผนโปรแกรมการสื่อ ความหมายและการนำเสนอแหล่ง

6.3 แผนการขยายหรือทบทวนโปรแกรมการสื่อความหมาย และการนำเสนอควร จะเปิดให้สาธารณชนให้ความเห็นและมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิทธิและความรับผิดชอบของทุกคนที่จะเปิดเผย ความเห็นและมุมมองของตนให้เป็นที่รับรู้

6.4 เนื่องจากปัญหาด้านสิทธิของทรัพย์สินทางปัญญาและวัฒนธรรมตามรูปแบบประเพณี มี ความเกี่ยวพันเป็นพิเศษกับกระบวนการการสื่อความหมายและการสื่อสารออกมาด้วยสื่อต่างๆ (อาทิ สื่อมัลติมีเดียที่นำเสนอในแหล่ง สื่อดิจิทัล และสิ่งพิมพ์) กระบวนการสื่อความหมายและสิทธิในการใช้ภาพ ข้อความ และวัตถุในการสื่อความหมายอื่นๆ ควรจะได้มีการปรึกษาหารือและระบุให้ชัดเจนลงไปในกระบวนการวางแผน

หลักการที่ 7 : การศึกษาวิจัย การประเมินผล และการฝึกอบรม (Research, Evaluation, and Training)

การศึกษาวิจัย การฝึกอบรม และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญของการ สื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรม

7.1 การสื่อความหมายของแหล่งมรดกวัฒนธรรมไม่ควรจะพิจารณาว่าเสร็จ สมบูรณ์เมื่อการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายเสร็จเรียบร้อยแล้ว การศึกษาค้นคว้าและการ ปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในการขยายผลความเข้าใจและความประทับใจในความสำคัญ ของ แหล่ง และควรจะเป็นองค์ประกอบที่บูรณาการอยู่ในโปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรม

7.2 โปรแกรมการสื่อความหมายและโครงสร้างพื้นฐานควรจะมีการออกแบบ และก่อสร้างให้เหมาะกับการปรับปรุงแก้ไข และ/หรือ เพิ่มเติมได้เป็นระยะๆ

7.3 โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอรวมทั้งผลกระทบทางกายภาพ ที่โปรแกรมเหล่านั้นมีต่อแหล่งควรจะมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรมีการเปลี่ยนแปลง เป็นครั้งคราวบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการ รวมถึงเสียงสะท้อนจากประชาชน ผู้เข้าชมและสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญด้านมรดกวัฒนธรรมควรจะมีส่วนร่วม ในกระบวนการประเมินผลนี้ด้วย

7.4 โปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรมควรจะได้รับพิจารณาว่าเป็นแหล่งการศึกษาแห่งหนึ่ง และการออกแบบโปรแกรมอื่นๆ ควรให้ความสำคัญกับความเป็นไปได้ที่จะนำมาใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน สื่อด้านการสื่อสารและข้อมูล กิจกรรมพิเศษ การจัดงาน และงานอาสาสมัครตามฤดูกาล

7.5 การฝึกอบรมนักวิชาชีพผู้มีคุณวุฒิเฉพาะด้านในการสื่อความหมาย และนำเสนอมรดกวัฒนธรรม อาทิ การสร้างสรรค์เนื้อหา การจัดการ เทคโนโลยี การนำเที่ยว และการศึกษา ถือเป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่ง ยิ่งไปกว่านั้น โปรแกรมการศึกษาพื้นฐานด้านการอนุรักษ์ควรผนวกเอาองค์ประกอบของการสื่อความหมาย และการนำเสนอเข้าไว้ในหลักสูตรด้วย

7.6 โปรแกรมและหลักสูตรการฝึกอบรมที่จัดขึ้นมาในแหล่งที่ควรพัฒนาขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับพัฒนาการใหม่ๆ และนวัตกรรมในแหล่งต่อเจ้าหน้าที่ด้านมรดกและการสื่อความหมายในทุกระดับ รวมทั้งชุมชนที่เกี่ยวข้องและชุมชนเจ้าของพื้นที่

7.7 ความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและธำรงรักษามาตรฐานด้านวิธีการและเทคโนโลยีการสื่อความหมาย เพื่อเป้าหมายดังกล่าว การประชุมระหว่างประเทศ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ระดับวิชาชีพรวมถึงการประชุมในระดับชาติและระดับภูมิภาคควรได้รับการสนับสนุน กิจกรรมเหล่านี้จะสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับความหลากหลายของวิธีการสื่อความหมาย รวมทั้งประสบการณ์ที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ยังมีกฎบัตรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ด้วย ได้แก่ กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (International Culture Tourism Charter) ซึ่งได้มีการรับรองในที่ประชุมสามัญครั้งที่ 12 ของ ICOMOS ที่ประเทศเม็กซิโก ตุลาคม 1999 มีเนื้อหาสำคัญดังนี้ (กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, 2552, หน้า 2-4)

การสื่อสาร หรืออาจเรียกว่า การสื่อความหมาย คือการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิดระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องราวระหว่างกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่จะต้องมิอยู่เสมอในสังคมมนุษย์ การสื่อสารจึงมีความสำคัญทั้งในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล สังคม ธุรกิจการค้า อุตสาหกรรมการเมืองการปกครอง และการศึกษา การสื่อสารมีพัฒนาการมายาวนานพร้อมๆ กับสังคมมนุษย์ นับตั้งแต่ยุคโบราณ ยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคปัจจุบัน ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นยุคของการสื่อสาร เนื่องจากมีความก้าวหน้าในการสื่อสารอย่างสูง สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็วทั่วถึงกันทั่ว

การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยมีองค์ประกอบต่างๆ คือ ข่าวสาร ผู้รับ และผู้ส่ง การเข้ารหัส ช่องทางการสื่อสาร การแปลรหัสข่าวสาร และพฤติกรรมหรือผลที่เกิดจากการสื่อสาร การสื่อสารที่ประสบผลสำเร็จสูง ต้องอาศัยคุณสมบัติของผู้รับและผู้ส่งหลายด้านประกอบกันคือ ความรู้ความสามารถทั่วไป มีทักษะในการสื่อสาร มีเจตคติที่ดี และเข้าใจพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม นอกจากนี้ยังต้องอาศัยปัจจัยด้านสื่อและเทคนิคในการสื่อสารด้วย ประเภทของการสื่อสารที่สำคัญแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ การสื่อสารส่วนบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารมวลชน เกี่ยวกับทฤษฎีการสื่อสาร มีผู้ศึกษาและกำหนดทฤษฎีการสื่อสารไว้หลายทฤษฎี จำแนกเป็นกลุ่มที่สำคัญ คือ ทฤษฎีพฤติกรรมการถอดรหัสและการเข้ารหัส ทฤษฎีเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีเชิงปฏิสัมพันธ์ ทฤษฎีเชิงบริบททางสังคม การอธิบายทฤษฎีการสื่อสาร อาศัย

แบบจำลองที่นักวิชาการต่างๆ คิดขึ้น เช่น แบบจำลองของเบอร์โล แบบจำลองของลาสเวลล์ แบบจำลองของชเรมมัม เป็นต้น

2. แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร

2.1 ความหมายทฤษฎีการสื่อสาร

มนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการสื่อสารตั้งแต่เกิดจนตาย ในสมัยก่อนการติดต่อสื่อสารจะใช้ อาณัติสัญญาณต่างๆ อาทิเช่น เสียงกลอง คันทวนไฟ ฯลฯ ต่อมาการติดต่อสื่อสารได้เปลี่ยนเป็นการเขียนภาพไว้ตามผนังถ้ำ เช่น ภาพครอบคริว ภาพการล่าสัตว์ แล้วพัฒนาต่อไปเป็นการประดิษฐ์ ตัวอักษรขึ้นมาใช้ การติดต่อสื่อสารหรือสื่อความหมายก็ใช้ในลักษณะการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งลักษณะหลังนี้ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น ประกอบกับเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ได้รับการพัฒนาอย่างมาก จึงทำให้การติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นไปได้อย่างสะดวก รวดเร็ว กว้างขวาง และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การสื่อสารภายในตัวบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อเรานอนหลับแล้วฝันหรือละเมอ การสื่อสารระหว่างบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อเราพูดคุยกับคนใดคนหนึ่ง การสื่อสารมวลชนจะเกิดขึ้นเมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ หรือการสื่อสารกลุ่มใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อเราฟังบรรยายในห้องเรียน เป็นต้นดังนั้น จะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคน จะต้องพบกับกระบวนการสื่อสารเหล่านี้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในบทบาทหรือสถานภาพแบบใดก็ตาม เพราะฉะนั้น トラบใดก็ตามที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม การติดต่อสื่อสารย่อมต้องมีความจำเป็นทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเข้าใจ ความช่วยเหลือ และความสามัคคี เป็นต้น

โดยทั่วไปภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารจะมี 2 ประเภท คือ

1. ภาษาที่ใช้คำพูดหรือวจนภาษา เช่น ภาษาพูด หรือภาษาเขียน
2. ภาษาที่ไม่ใช้คำพูดหรือวจนภาษา เช่น สัญลักษณ์ สัญญาณ หรืออากัปกริยาต่างๆ เช่น การยิ้ม การขมวดคิ้ว การโบกมือ การท้าว การส่งเสียงโห่ร้อง เป็นต้น

ในหลักการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารเชิงวจนภาษาหรือเชิงอวจนภาษาก็ตาม การสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อ การสื่อสารนั้นเป็นที่เข้าใจระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารเป็นสำคัญ

การสื่อสารตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า "Communication" ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

จอร์จ เอ มิลเลอร์ (George A. Miller) กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

คาร์ล ไอ โฮฟแลนด์ (Carl I. Hoveland) และคณะให้ความเห็นว่าการสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งเร้า (ภาษาพูด หรือภาษาเขียน) เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ (ผู้รับสาร)

วอร์เรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการสื่อสารว่า การสื่อสารมีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคนๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีก

คนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าเพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงดนตรี ภาพ การแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย

เจอร์เกน รอยซ์ และ เกรกอรี เบทสัน (Jurgen Ruesch and Gregory Bateson)

ให้ความเห็นว่า การสื่อสารไม่ได้หมายถึงการถ่ายทอดสารด้วยภาษาพูด ภาษาเขียนที่ชัดแจ้ง และแสดงเจตนาชัดเจนเท่านั้น แต่การสื่อสารยังรวมไปถึงกระบวนการทั้งหลายที่คนมีอิทธิพลต่อกันด้วย

วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร (Information Signs)

ชาร์ลส์ อี ออสกู๊ด (Charles E. Osgood) กล่าวว่า ความหมายโดยทั่วไป การสื่อสารจะเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งคือผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่งคือผู้รับสาร โดยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมระหว่างสองฝ่าย

เอเวอเรตต์ เอ็ม โรเจอร์ส และ เอฟ ฟลอยด์ ชูเมคเกอร์ (Everett M. Rogers and F. Floyd Shoemaker) ให้ความหมายว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการซึ่งสารถูกส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร

จอร์จ เกร็บบเนอร์ กล่าวว่า "การสื่อสาร คือ กระบวนการที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปฏิสัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อมทางสังคมเฉพาะ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดข่าวสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel) การสื่อสารระหว่างมนุษย์นอกจากจะเป็นเพียงการส่งสารเพื่อก่อให้เกิดผลตามเจตนาของผู้ส่งสารแล้ว ยังหมายความรวมถึง การรับสาร ปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) และอันตรกิริยาด้วย อันตรกิริยาหรือ Interaction ก็คือ ปฏิกริยาที่มีต่อกันระหว่างผู้สื่อสารทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารกับฝ่ายผู้รับสาร ซึ่งปฏิกริยาที่มีต่อกันนี้จะเป็นตัวนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจร่วมกันในเรื่องของความหมาย (Meaning) อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายๆ อย่าง ดังนั้นการสื่อสารในความหมายนี้ก็คือ การสื่อสารแบบ 2 ทาง หรือ กระบวนการ

2.2 ทฤษฎีการสื่อสารสามารถแบ่งออกเป็น 4 แนวทาง คือ 1) ทฤษฎีสื่อสารเชิงระบบ พฤติกรรม 2) ทฤษฎีสื่อสารเชิงพฤติกรรมการถอดและเข้ารหัส 3) ทฤษฎีสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ 4) ทฤษฎีสื่อสารปรับทางสังคม

1) ทฤษฎีเชิงระบบพฤติกรรม ให้ความสำคัญกับเรื่องของสื่อหรือช่องทางการสื่อสารรูปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ

1.1 มุ่งอธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ในการส่งข่าวสาร จากผู้ส่ง ผ่านสื่อหรือช่องทาง ไปยังผู้รับ

1.2 เปรียบเทียบการสื่อสารของมนุษย์ได้กับการทำงานของเครื่องจักร

1.3 การสื่อสารเป็นกระบวนการต่อเนื่อง หรืออาจเป็นวงกลมและเกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นเสมอ

1.4 ความหมายหรือเจตนาของการสื่อสาร ขึ้นอยู่กับปฏิกริยาระหว่างผู้สื่อสารและ

สถานการณ์แวดล้อม

ฉะนั้น การสื่อสารแบบวงจรเดียวจะไม่มีปฏิกริยาตอบกลับหรือ Interaction จึงเข้าข่าย

ความหมายโดยทั่วไป ที่บอกว่า "การสื่อสาร คือ การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่ง"

ทฤษฎีการสื่อสารกล่าวถึงสาเหตุว่าทำไมเหตุการณ์นั้นจึงเกิดขึ้น คาดคะเนเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น

เป็นระบบจัดการของความรู้ต่างๆที่ได้รับการยอมรับซึ่งจะนำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่ออธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นมา

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ในกระบวนการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในระดับใดก็ตาม ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการติดต่อสื่อสารที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ เพราะฉะนั้นในการศึกษาเรื่องวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เราจึงสามารถแยกออกได้เป็นวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารกับวัตถุประสงค์ของผู้รับสาร ถ้าวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ฝ่ายเหมือนกัน หรือสอดคล้องกับผลของการสื่อสารในครั้งนั้นๆ จะสัมฤทธิ์ผลได้ง่าย ในทางตรงกันข้ามถ้าวัตถุประสงค์ของทั้ง 2 ฝ่ายไม่ตรงกัน ผู้รับสารอาจมีปฏิกิริยาต่อสารผิดไปจากความตั้งใจของผู้ส่งสารได้ ซึ่งจะทำให้การสื่อสารไม่บรรลุตามเป้าหมาย หรือตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสาร ทำให้การสื่อสารในครั้งนั้นๆ เกิดความล้มเหลว (Communication Breakdown)

ในกระบวนการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในระดับใดก็ตาม ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการติดต่อสื่อสารที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ เพราะฉะนั้นในการศึกษาเรื่องวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เราจึงสามารถแยกออกได้เป็นวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารกับวัตถุประสงค์ของผู้รับสาร ถ้าวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ฝ่ายเหมือนกัน หรือสอดคล้องกับผลของการสื่อสารในครั้งนั้นๆ จะสัมฤทธิ์ผลได้ง่าย ในทางตรงกันข้ามถ้าวัตถุประสงค์ของทั้ง 2 ฝ่ายไม่ตรงกัน ผู้รับสารอาจมีปฏิกิริยาต่อสารผิดไปจากความตั้งใจของผู้ส่งสารได้ ซึ่งจะทำให้การสื่อสารไม่บรรลุตามเป้าหมาย หรือตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสาร ทำให้การสื่อสารในครั้งนั้นๆ เกิดความล้มเหลว (Communication Breakdown) โดยปกติแล้วสามารถจะสรุปได้ว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

ในการทำการสื่อสารแต่ละครั้ง ผู้ส่งสารจะมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. **เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform)** หมายความว่า ในการทำการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะบอกกล่าวหรือชี้แจงข่าวสาร เรื่องราว เหตุการณ์ ข้อมูล หรือสิ่งอื่นใดให้ผู้รับสารได้รับสาร หรือเกิดความเข้าใจโดยอาจผ่านทางสื่อมวลชน หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งลงตีพิมพ์ข่าวสารเพื่อรายงานข่าวและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นประจำวันไปให้ประชาชนได้รับทราบ เป็นต้น

2. **เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate)** หมายความว่า ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะสอนวิชาความรู้ หรือเรื่องราวที่เป็นวิชาการให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มเติมจากเดิม เช่น วารสารเพื่อสุขภาพอนามัยก็จะมีคอลัมน์บทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคภัยต่างๆ อาการที่เกิดขึ้นหรือวิธีการป้องกัน เป็นต้น

3. **เพื่อสร้างความพอใจ หรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain)** หมายความว่า ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจจากสารที่ตนเองส่งออกไป ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของการพูด การเขียน หรือการแสดงกิริยาท่าทาง

4. **เพื่อเสนอแนะหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade)** หมายความว่า ผู้ส่งสารได้เสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร และมีความต้องการชักจูงให้ผู้รับสารมีความคิดคล้อยตาม หรือยอมรับปฏิบัติตามการเสนอแนะของตน ตัวอย่างเช่น การโฆษณาสินค้าทางหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือทางโทรทัศน์ เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วในกระบวนการสื่อสารมวลชนเราจะเห็นได้ว่า ผู้ส่งสารหรือตัวองค์กรสื่อต่างๆ ดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์ครบทั้ง 4 อย่างข้างต้น

วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร

โดยทั่วไปผู้รับสารจะมีวัตถุประสงค์หลักๆ ในการทำการสื่อสาร ดังนี้

1. เพื่อทราบ (Understand) ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีความต้องการที่จะทราบเรื่องราว ข้อมูล ข่าวสาร เหตุการณ์ หรือสิ่งอื่นๆ ที่มีผู้แจ้ง หรือรายงาน หรือชี้แจงให้ทราบ

2. เพื่อเรียนรู้ (Learn) หมายถึง การแสวงหาความรู้ของผู้รับสารจากสารที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาความรู้ และวิชาการ อันเป็นการหาความรู้เพิ่มเติม และเป็นการทำความเข้าใจกับเนื้อหาสาระในการสอนของผู้ส่งสาร

3. เพื่อความพอใจ (Enjoy) โดยปกติคนเรานั้น นอกจากจะต้องทราบข่าวคราว เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และต้องการศึกษาเพื่อหาความรู้แล้ว ยังมีความต้องการในเรื่องความบันเทิงเพื่อการ พักผ่อน หย่อนใจด้วย เช่น ผู้รับสารอาจจะทำการสื่อสารด้วยการฟังเพลง ฟังละครวิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์หน้าบันเทิง ชมรายการโทรทัศน์ หรือเกมโชว์ เป็นต้น

4. เพื่อกระทำ หรือตัดสินใจ (Dispose or Decide) หมายถึงว่า ในการตัดสินใจของคนนั้น มักจะได้รับการเสนอแนะ หรือชักจูงใจให้กระทำอย่างนั้น อย่างนี้ จากบุคคลอื่นอยู่เสมอ ดังนั้นทางเลือกในการตัดสินใจของคนเรานั้นจึงขึ้นอยู่กับข้อเสนอแนะนั้นๆ ว่าจะมีความน่าเชื่อถือ และมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด นอกเหนือจากนี้แล้ว การตัดสินใจของคนเรายังต้องคำนึงถึงการรับข่าวสารข้อมูลความรู้และความเชื่อของแต่ละบุคคลที่ได้สั่งสมกันมาด้วย

2.3 ประเภททฤษฎีการสื่อสาร

ทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร

1. ทฤษฎีสื่อสารเชิงระบบพฤติกรรม เป็นทฤษฎีที่อธิบายการกระทำทางการสื่อสารว่าเป็นระบบพฤติกรรม

2. ทฤษฎีสื่อสารเชิงพฤติกรรมการถอดรหัสและเข้ารหัส คือทฤษฎีที่มุ่งอธิบายกิจกรรมการเข้ารหัสและถอดรหัสของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

3. ทฤษฎีสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ คือ ทฤษฎีที่มุ่งอธิบายกระบวนการเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร

4. ทฤษฎีสื่อสารเชิงบริบททางสังคม คือ ทฤษฎีที่ว่าด้วยปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการสื่อสารของมนุษย์

กระบวนการติดต่อสื่อสารส่วนประกอบสำคัญของกระบวนการติดต่อกระบวนการติดต่อสื่อสารส่วนประกอบสำคัญของกระบวนการติดต่อประกอบด้วย

1. ผู้ส่งข่าวสารข้อมูล
2. ผู้รับข่าวสารข้อมูล
3. ช่องทางการติดต่อสื่อสาร
4. สัญลักษณ์ต่าง ๆ

3. แนวคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์

เอกลักษณ์ (Identity)หรือในบางตำราทางวิชาการอาจใช้คำว่า “อัตลักษณ์” ในทางจิตวิทยา สังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร เป็นคำตอบเป็นตอบของ

คำถามที่ว่า “ฉันคือใคร” และ “ฉันคือใครในสายตาผู้อื่น” ซึ่งบุคคลหนึ่ง ๆ จะมีหลายเอกลักษณ์ หมายถึงการมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด เพศ ชนชั้นอาชีพ การเมือง ศาสนาดังนั้นในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม บุคคลหนึ่ง ๆ จะมองตนเองในหลาย ๆ แง่มุมตัวอย่างเช่น นาย ก. มองตนเองว่า เป็นคนไทยเชื้อสายจีน เป็นชาวอุดรธานี เป็นผู้ชาย เป็นพ่อค้า เป็นชนชั้นนายทุน เป็นชาวพุทธ การมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ของนาย ก. ก็คือ เอกลักษณ์ในแง่มุมต่าง ๆ ของนาย ก. นั้นเอง (วิไลพร สาคริก, 2545, หน้า 19) เอกลักษณ์ เป็นความสำเร็จตามจุดเน้น และจุดเด่นที่สะท้อนให้เห็นเป็นลักษณะโดดเด่นของสถาบัน (เอกลักษณ์, 2011, p.1) เอกลักษณ์ขององค์กรมักจะทำงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้ คือ สัญลักษณ์ (Symbols) เครื่องหมาย (Sign System) หนังสือ (Books) นิตยสาร (Magazines) หนังสือพิมพ์ (Newspapers) โฆษณา (Ads) นิทรรศการ (Exhibits) แคตตาล็อก (Catalogues) บรรจุภัณฑ์ (Packages) แผ่นพับ (Brochures) โปสเตอร์ (Posters) แผนที่ (Maps) ป้ายโฆษณา (Billboards) การประชาสัมพันธ์ (Promotions) หัวจดหมาย (Letter Heads) ดังความหมายของเบอร์รี่แมน (Berryman), 2011, p.1)

นอกจากเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่ม กลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ จะมีเอกลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ซึ่ง วิกิพีเดีย (Wikipedia, 2009, หน้า 1) ได้ให้คำจำกัดความว่า กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร จิตสำนึกรวมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น เพลงพื้นบ้าน ตำนานเรื่องวีรกรรมของบรรพบุรุษ ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษา และการปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์โดยตรง

โครงสร้างเอกลักษณ์ เกิดจากการจัดระบบของสังคม โดยกลุ่มสถาบันต่าง ๆ ในสังคม อันได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมือง ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลกับสมาชิกในสังคม ดังนั้น บุคคลหนึ่ง ๆ จึงต้องปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์เมื่อตนเข้าไปเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมใหม่ นั่นคือเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล และเอกลักษณ์ร่วมของกลุ่มจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนไป

นอกจากเอกลักษณ์บุคคล เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม แล้วยังต้องพิจารณาถึงเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยนั้นหมายรวมถึงเอกลักษณ์ของบุคคลและวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นชาตินั้นเอง ซึ่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ.2549 ได้ชี้ให้เห็นว่า เอกลักษณ์ของชาติไทยเป็นลักษณะเฉพาะที่มีความเด่นและดิงามแตกต่างจากนานาประเทศนับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน อันทำให้พื้นฐานสังคมไทยมีคุณภาพ คุณธรรม ภูมิปัญญา ใฝ่เรียนรู้ มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน มีความภาคภูมิใจในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีมาช้านานจนหล่อหลอมให้เกิดความเป็นไทย อีกทั้งเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประเทศชาติมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าสืบเนื่องยิ่งขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เอกลักษณ์ของชาติสามารถสืบสานและดำรงอยู่คู่กับประเทศไทยตลอดไป และระเบียบยังให้คำจำกัดความว่า “เอกลักษณ์ของชาติ” ไว้ว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเด่นและดิงามเฉพาะที่ร่วมกันของชาติไทย เกี่ยวกับประชากร ดินแดน ศิลปวัฒนธรรม ภาษาไทย ความเป็นเอกราชและอธิปไตย เกียรติภูมิของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นชาติ ช่วยให้ประเทศไทย

สามารถรักษาความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าบนพื้นฐานของความสงบสุข ประชาชนมีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาได้จนถึงทุกวันนี้ ส่วนคำว่า “การเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ” หมายความว่า การดำเนินการใดๆ ด้านเอกลักษณ์ของชาติเพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง พัฒนา เผยแพร่และส่งเสริมอย่างสร้างสรรค์ด้วยจิตสำนึกด้านคุณธรรม ความดีงาม ความรักหวงแหน และความภาคภูมิใจ ในอันที่จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถรักษาความมั่นคง และส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าบนพื้นฐานของความสงบสุข ประชาชนมีความเข้าใจ เอื้ออาทร และรู้จักสามัคคี (ราชกิจจานุเบกษา, 2549)

นอกจากนี้ อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2515 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความร่วมมือในหมู่ประเทศภาคี ในการกำหนดมาตรการที่เหมาะสม ทั้งด้านนโยบาย การบริหารเทคนิค และการเงิน เพื่อสงวนรักษา คุ้มครองและส่งเสริม มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติให้คงอยู่ต่อไปเพื่อทำหน้าที่ ดูแลแหล่งวัฒนธรรม และธรรมชาติที่มีความสำคัญระดับโลก โดยมีชื่อว่า "คณะกรรมการมรดกโลก" (The World Heritage Committee) พร้อมทั้งจัดตั้ง " กองทุนมรดกโลก " ขึ้นเพื่อเป็น แหล่งเงินทุนในการสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะมีหน้าที่พิจารณามรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่เสนอมาจากประเทศภาคี ให้เข้าร่วมอยู่ในการคุ้มครองภายใต้อนุสัญญาฯ

ปัจจุบันคณะกรรมการดังกล่าวมี 21 ประเทศ จากประเทศสมาชิกทั้งหมด 172 ประเทศและมีแหล่งมรดกทั้งหมดจำนวน 730 แห่ง (เมื่อมิถุนายน 2545) เป็นแหล่งวัฒนธรรม 563 แห่ง แหล่งธรรมชาติ 144 แห่ง และแหล่งผสม ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก 23 แห่ง ปัจจุบันคณะกรรมการดังกล่าวมี 21 ประเทศ จากประเทศสมาชิกทั้งหมด 172 ประเทศและมีแหล่งมรดกทั้งหมดจำนวน 730 แห่ง (เมื่อมิถุนายน 2545) เป็นแหล่งวัฒนธรรม 563 แห่ง แหล่งธรรมชาติ 144 แห่ง และแหล่งผสม ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก 23 แห่ง มรดกโลกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือมรดกทางวัฒนธรรม(Cultural Heritage)และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ซึ่งในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกได้ให้คำนิยามไว้ว่า

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้างยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลป มนุษย์วิทยา หรือวิทยาศาสตร์

มรดกทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศ หรือวิทยาศาสตร์ หรือ สถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น

ปัจจุบันคณะกรรมการดังกล่าวมี 21 ประเทศ จากประเทศสมาชิกทั้งหมด 172 ประเทศและมีแหล่งมรดกทั้งหมดจำนวน 730 แห่ง (เมื่อมิถุนายน 2545) เป็นแหล่งวัฒนธรรม 563 แห่ง แหล่งธรรมชาติ 144 แห่ง และแหล่งผสม ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก 23 แห่ง

มรดกโลกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือมรดกทางวัฒนธรรม(Cultural Heritage)และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ซึ่งในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกได้ให้คำนิยามไว้ว่า

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้างยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มนุษย์วิทยา หรือวิทยาศาสตร์

มรดกทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศ หรือวิทยาศาสตร์ หรือ สถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น

หมวดที่ 1 นิยามของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ

มาตราที่ 1

ตามวัตถุประสงค์แห่งอนุสัญญา "มรดกทางวัฒนธรรม" มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้
อนุสรณ์สถาน : ผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานทางประติมากรรมหรือจิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างของโบราณคดีธรรมชาติ จารึก ถ้ำที่อยู่อาศัย และร่องรอยที่ผสมผสานกันของสิ่งต่างๆ ข้างต้นซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือ วิทยาศาสตร์

กลุ่มอาคาร : กลุ่มของอาคารที่แยกจากกันหรือเชื่อมต่อกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม หรือโดยความสอดคล้องกลมกลืน หรือโดยสถานที่จากสภาพภูมิทัศน์ ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

แหล่ง : ผลงานที่เกิดจากมนุษย์ หรือผลงานที่เกิดจากมนุษย์และธรรมชาติ และบริเวณอันรวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ชาติวงศ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

มาตราที่ 2

ตามวัตถุประสงค์แห่งอนุสัญญา "มรดกทางธรรมชาติ" มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้
สภาพธรรมชาติที่ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพและทางชีวภาพ หรือกลุ่มของสภาพธรรมชาติ ดังกล่าว ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางสุนทรียศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์

สภาพองค์ประกอบทางธรณีวิทยา หรือธรณีสันฐาน หรือบริเวณที่พิสูจน์ทราบอย่างชัดเจน ว่า

เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสายพันธุ์สัตว์และพืชที่กำลังได้รับการคุกคาม ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางวิทยาศาสตร์ หรือการอนุรักษ์

สภาพธรรมชาติหรือบริเวณที่พิสูจน์ทราบอย่างชัดเจนว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์ และความงามตามธรรมชาติ

แนวคิดเรื่องเอกลักษณ์ และวัฒนธรรม ดังกล่าวข้างนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเอกลักษณ์ของ **วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร** ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเพื่อสื่อสารให้นักท่องเที่ยวเข้าใจเอกลักษณ์ตรงตามความต้องการของพื้นที่และท้องถิ่นได้

4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

4.1 ความหมายวัฒนธรรม

วิถีชีวิตไทยครอบคลุมเรื่องราวขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและวิถีชีวิตเดิม โดยการตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ แล้วออกพระราชกำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี และส่งเสริมสนับสนุนสร้างสรรค์แนวทางใหม่มาบังคับให้ราษฎรปฏิบัติ แทนรูปแบบประเพณีดั้งเดิมโดยที่คำว่า วัฒนธรรม ยังไม่เป็นที่เข้าใจของประชาชนแพร่หลายเช่นปัจจุบันนี้ คำว่า วัฒนธรรม จึงเป็นศัพท์บัญญัติที่คนสมัยนั้นนิยมใช้กันแพร่หลายโดยคนเป็นจำนวนมากไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่า คำนี้มีความหมายอย่างไร มีเนื้อหาอะไรบ้างเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างไร แบบเดียวกับคำว่า โลกาวัดที่กล่าวถึงแพร่หลายในปัจจุบัน

ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ ให้คำภาษาไทยของคำว่า “วัฒนธรรม” ขึ้นมาครั้งแรก ซึ่งมาจากคำว่า Culture หมายถึง “พฤติกรรม” ที่มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา ต่อมาได้แก้ไขคำว่า พฤติกรรม เป็นวัฒนธรรม นัยว่า คำว่า วัฒนธรรม แปลว่า เจริญ งอกงามตรงกับคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.ศ. 2542 (2546, 1058) ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ในมาตรา 4 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 , 2) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกรู้จัก คิดในสถานการณ์ต่างๆที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ และซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และ มนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทาง สังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

วัฒนธรรม เป็นคำไทยที่นำมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ หรือธรรมคือความเจริญ ถ้าจะให้เข้าใจกันง่าย ๆ ก็คือ ความเจริญงอกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้น ในด้าน สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา คำว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต ซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการอันเป็นมูลฐานที่มีต่อ ความดำรงอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อสายและการจัดระเบียบแห่งการประสบเหตุการณ์ของสังคม

วัฒนธรรม คือ ประมวลแห่งงานทางวัตถุ แบบ หรือกระสวนแห่งองค์การทางสังคม แบบแผน ความประพฤติที่ได้รับการอบรมมาแล้ว ความรู้ ความเชื่อถือและการดำเนินงานอื่นๆที่ส่งปวง ซึ่งได้มีการทำให้ เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ ฉะนั้นวัฒนธรรม จึงได้แก่ การจัดการกับเหตุแวดล้อมของมนุษย์ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540, 1-20)

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ รวมถึง ภาษา เครื่องมือเครื่องใช้ ขนบธรรมเนียมประเพณีระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ สถาบัน ต่างๆ มาตรฐานต่างๆ แนวความคิดและอุดมคติต่างๆ และอธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่รับช่วงกัน มาโดยลำดับ ถ้าไม่มีวัฒนธรรม คนเราเกิดมาได้เหมือนกัน แต่อาจเป็นแบบสัตว์อื่นๆเสียมากกว่า แทนที่จะเป็น มนุษย์อย่างที่เห็นอยู่ปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ไม่ใช่มรดกทางวัตถุ เราไม่ได้นำวัฒนธรรมติดตัวมาเกิด แต่เราเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรม และต้องเรียนรู้วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นกองทุนใหญ่ ที่บรรพบุรุษได้รักษา ไว้ เพราะแน่นอนแล้วว่า เป็นวิถีที่ดำรงของชีวิต (สุวรรณ เพชรนิล, 2532, 4)

วัฒนธรรมมีความหมาย เป็นสองความหมายคือ ความหมายทางนิรนัย ซึ่งหมายถึง ความ เจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และความหมายในทางพฤตินัย ซึ่งจะนำไปตามที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือทางที่ประพฤติกันรวม (วิธาน สุขีวิฑูร์ และสนธิ บางยี่ขัน, 2533, 26)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งอันแสดงถึงลักษณะของความเจริญงอกงาม ความเป็น ระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน และวิถีชีวิต ของประชาชน รวมถึงภาษา ศิลปะ วรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบแบบแผน การดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ตลอดทั้งแนวคิดและอุดมคติ

4.2 ประวัติความเป็นมาของคำว่าวัฒนธรรม (Culture)

ประวัติความเป็นมาของคำว่าวัฒนธรรมในภาษาอังกฤษนั้น กล่าวถึงประวัติของคำว่า Culture โดยมีใจความว่า คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่ใช้เรียกกันในวิชามานุษยวิทยาสมัยปัจจุบัน (Modern anthropology) กับในวิชาสังคมศาสตร์ (Social Sciences) เป็นคำที่เล็งถึงมรดกทางสังคม (Social heritage)

มรดกทางสังคมนี้ ก็หมายถึงลักษณะในการครองตนและครองชีวิต รวมทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณีประจำกลุ่มของคนที่อยู่รวมกันเป็นพวก ลักษณะเฉพาะในการครองตนและครองชีวิต รวมทั้ง ขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ นับเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันต่อ ๆ ไป และได้มีความเปลี่ยนแปลงคลี่คลาย หรือเจริญงอกงามขึ้นตามยุคตามคราว (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2500, 4-8)

วัฒนธรรมในภาษาไทยนั้น โดยเฉพาะคำแปล “ความดีขึ้น ประณีต ขึ้นกว่าเดิมโดยการศึกษา และฝึกหัด” และ “การฝึกหัดหรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่ง จิตใจ, รสนิยม และจริตอัธยาศัย : สภาพแห่งการที่ ได้รับการอบรมหรือทำให้ประณีตขึ้นดังกล่าว” ส่วนข้อที่แปลว่า “ความสนใจ หรือศึกษาอย่างจริงจังต่อความ เจริญและ งอกงามก้าวหน้า” นั้นมีเค้าใกล้เคียงกับคำ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2500, 8)

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ดังนี้
วัฒนธรรม หมายความว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว
ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

ด้านความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยนั้น สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540 : 1-2) ให้ความเห็นว่า
คำว่า วัฒนธรรม เริ่มมีใช้ที่เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกเมื่อปี พุทธศักราช 2483 ด้วยการประกาศใช้
พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 กับฉบับที่ 2 เมื่อปีพุทธศักราช 2485 และเพื่อ
ความเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงประกาศใช้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485 ขึ้นใหม่ ซึ่งนอกจาก
จะได้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ทั้ง 2 ฉบับนั้นแล้ว ยังมีบทบัญญัติเรื่องวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น
อีกหลายข้อ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติอันเป็นสถาบันที่ดำเนินงานสนองความมุ่งหมายแห่งพระราชบัญญัติ
ดังกล่าว ก็ได้กำเนิดขึ้น เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2485 และในปีนั้นเองก็ได้ประกาศพระราชบัญญัติวัฒนธรรม
แห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2485 ต่อมาจึงได้มีพระรากฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ และกฎสำนัก
นายกรัฐมนตรี ออกตามความในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ตลอดจนประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
ว่าด้วยวัฒนธรรมต่างๆ ตามลำดับ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 : 2-3) กล่าวถึงความเป็นมาของ
วัฒนธรรมไทยว่า งานวัฒนธรรมได้เริ่มมีการฟื้นฟู ส่งเสริม เผยแพร่กันอย่างจริงจัง ในสมัยรัฐบาล จอมพล ป.
พิบูลสงคราม เนื่องจากเมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้รับความกระทบกระเทือนจากภัย
สงครามทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้ภาวะทางศีลธรรม วัฒนธรรมของประชาชนเริ่ม
เปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุง ฟื้นฟูปลูกฝังวัฒนธรรมไทยขึ้น โดยการตราพระราชบัญญัติบำรุง
วัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับแรกขึ้นใช้บังคับเป็นกฎหมายเมื่อปี พ.ศ. 2483 และฉบับที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2485 พร้อม
กันนั้น ก็ได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2485 มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ใน
การค้นคว้า ดัดแปลง รักษา ส่งเสริม ให้คำปรึกษา และเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ แบ่งส่วนราชการออกเป็น 5
สำนัก ได้แก่ สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ

ชนชาติไทยมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาแต่อดีตนานไกล นิยมเรียกว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี
บ้าง การช่างต่างๆ บ้าง มารยาทบ้าง สมบัติผู้ดีบ้าง เมื่อบัญญัติคำว่า “วัฒนธรรม” ขึ้นในปี พ.ศ. 2483 ชื่อ
เหล่านั้นก็เป็นส่วนประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมทั้งสิ้น ซึ่งสามารถศึกษาได้จาก ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร
วรรณคดีโบราณคดี และจดหมายเหตุของชาวต่างชาติที่เคยเข้ามาพบเห็นวัฒนธรรมไทยในยุคต่างๆ
(สุวรรณ เพชรนิล, 2532, 23)

สรุปได้ว่า ชนชาติไทยมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาแต่สมัยบรรพบุรุษในอดีตนานไกล
แต่มีที่ใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2483 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยตรา
พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2483 ขึ้นใช้เป็นฉบับแรก และพระราชบัญญัติวัฒนธรรม
แห่งชาติ พุทธศักราช 2485 เป็นฉบับต่อมา นอกจากนี้ยังได้ตราพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ
และกฎสำนักนายกรัฐมนตรี และได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2485 โดยแบ่ง

หน้าที่การบริหารออกเป็น 5 สำนัก ได้แก่ สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม และสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง

ลักษณะและองค์ประกอบของวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 : 2) กล่าวว่า วัฒนธรรมไทย มีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย อันเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของความมั่นคงของชาติประเทศไทยมีแบบอย่างทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาเป็นเวลาช้านาน แม้ประเทศจะผ่านภาวะวิกฤติมาหลายครั้งหลายครา และต้องเผชิญกับการแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชาติอื่นๆ แต่ประเทศไทยก็ยังคงรักษาความเป็นไทยมาได้โดยตลอด ด้วยไทยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง

ลักษณะของวัฒนธรรมไทยว่าเป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีความเกี่ยวข้องกันกับแบบอื่นๆ ซึ่งมีดังนี้ วิชาน (สุชีวกุปต์ และสนธิ บางยี่ขัน , 2533, 92)

1. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ภาษา และแบบพฤติกรรมต่างๆ ที่สังคมยอมรับ
2. แบบพฤติกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันและกัน กล่าวคือพฤติกรรมอย่างหนึ่งต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมอื่นๆ เช่น การแสดงความเคารพผู้ใหญ่แบบไทย ย่อมสอดคล้องกับการยืน การนั่ง การเดิน การพูด เป็นต้น
3. มีผลที่ติดตามมาคือ แสดงออกมาเป็นนิสัย ทักษะคติ และการผลิตวัตถุ เครื่องใช้ต่างๆ
4. มีการถ่ายทอดกันได้ คือ การสอนให้ลูกหลานรับวัฒนธรรม (Acculturation) และสืบทอดกัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)
5. มีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นโดยกระบวนการต่างๆ เช่น Confusion การเผยแพร่วัฒนธรรมของชนกลุ่มหนึ่งให้แก่ชนอีกกลุ่มหนึ่ง (Assimilation) ชนกลุ่มน้อยปรับตัววัฒนธรรมของตนให้เข้ากับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ (Accommodation) ชนสองกลุ่มปรับตัววัฒนธรรมของตนให้เข้ากันและกัน

ในด้านองค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้น สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540 : 112-113) เห็นว่ามี 4 ประเภท คือ

1. คติธรรม (Moral Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของ “คติ” คือ ทางหรือหลักดำเนินชีวิต
2. เนติธรรม (Legal Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย คือ บางอย่างแม้ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่ยึดถือของสังคม เป็นที่น่าอับอายขายหน้า เพราะถือกันว่า เสียหาย
3. วัตถุธรรม (Material Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะวัตถุศิลปกรรมเท่านั้น แม้บ้านเรือน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ ถนนหนทาง และสิ่งประกอบความเป็นอยู่ทุกชนิด ก็จัดเข้าในวัตถุธรรมทั้งสิ้น
4. สหธรรม (Social Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม คือ วัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน เช่น มารยาทในโต๊ะอาหาร มารยาทในการโดยสารรถไฟ รถประจำทาง มารยาทในการเข้าสังคม เมื่อพิจารณาเนื้อหาของวัฒนธรรมตามองค์ประกอบทั้ง 4 ประเภทนี้แล้ว จะเห็นว่ามุ่งหนักให้เป็นประโยชน์ในด้านการปฏิบัติและสร้างสรรค์ความเจริญของประเทศอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม

ด้าน วิชาน สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน (2533 , 92-93) เห็นว่าองค์ประกอบของวัฒนธรรม มี 3 ประการคือ

1. ความคิด (Ideas) หรือวัฒนธรรมทางความคิด (คติธรรม) ได้แก่ความเชื่อต่างๆ ซึ่งแสดงออกในทางศาสนา วรรณคดี สุภาชิต หรือคติชาวบ้าน เป็นต้น จะเห็นได้จากคนไทยนิยมนับถือศาสนาที่สอนเรื่องโลกนี้และโลกหน้า และมุ่งจุดหมายสูงสุดของศาสนานั้น โดยเฉพาะคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อทำบุญก็ตั้งปณิธานว่า “นิพพานปัจจโย โหตุ ขอให้การทำบุญนี้เป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน” อาศัยศาสนาเป็นหลักตั้งกล่าวนี้ วรรณคดี สุภาชิต และคติชาวบ้านของไทย จึงมักจะอิงหลักธรรมอยู่เสมอ วรรณคดีมักจะสอดคล้องกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือกรรมสนองกรรม ส่วนสุภาชิตและคติชาวบ้าน
2. ปทัสถาน (Norms) วัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี (เนติธรรมและสหธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็นวิถีประชา (Folk ways) จารีต (Mores) กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กฎ กติกา ซึ่งก็อิง หลักศาสนา เช่น การลงโทษตามกฎหมายอาญาโบราณ มักจะอิงตำราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเช่น การลงโทษของพระเจ้าแผ่นดินโบราณ การลงโทษในนรก เป็นต้น ต่อมาจึงมีการปรับปรุง ให้สอดคล้องกับกฎหมายของอารยประเทศ ส่วนวิถีประชาและจารีตก็ดำเนินตามแนวศาสนาเป็น พื้นประเพณีของสังคมต่างๆ เช่น การทำขวัญเด็ก การบรรพชาอุปสมบท การแต่งงาน การปลูก บ้าน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ล้วนแต่อิงพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น
3. วัตถุ (Material) หรือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (วัตถุธรรม) ซึ่งแสดงออกมาเป็น ผลิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมโบราณ ล้วนแต่เกี่ยวกับศาสนา เช่น การหล่อพระพุทธรูป การสร้างโบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ต่อมาจึงได้ขยายวงกว้างออกไปถึงการสร้างปราสาทราชวัง การสร้างอนุสาวรีย์ การสร้างบ้านทรงไทย เป็นต้น ซึ่งต้องการให้เหมือนกับวิมานหรือปราสาทของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนา

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมไทยมีลักษณะผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมต่างๆที่หลากหลาย แต่ลักษณะการผสมกลมกลืนของหลายวัฒนธรรมรวมกัน แต่ก็มีความคิดแบบชาตินิยมหรืออุดมคตินิยมแฝงอยู่ ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของไทยโดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยมีเนื้อหาทางวัฒนธรรมใน 4 องค์ประกอบ คือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสหธรรม

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่ได้รับการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคม ความเชื่อมีความหมายอยู่หลายนัย ซึ่งท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, 1093-1165) เห็นว่า ในภาษาสันสกฤต ใช้คำว่า ศรัทธา และภาษาบาลีใช้คำว่า สัทธา หมายถึงความเชื่อ ความเลื่อมใส เช่น สันศรัทธา ฉันทศรัทธาในความดีของเขา บางทีก็ใช้คู่กับคำ ประสาทะ เป็น ศรัทธาประสาทะ เชื่อ เลื่อมใส เช่น เขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ.

ความเชื่อในภาษาสันสกฤต ใช้คำ ศรัทธา และในภาษาบาลีใช้คำ สัทธา ว่าโดยทั่วไป หมายถึงความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ในทางธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเลื่อมใสในพระธรรม ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งที่ดีงามและในการทำความดี ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546, 243-247)

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่มีก็ตาม

ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2518, 5)

คำว่า ขนบ หมายถึง แบบอย่าง แบบแผน ระเบียบ คำว่า ธรรมเนียม หมายถึง ประเพณี \\\\ แบบแผน แบบอย่าง และ คำว่า ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี เมื่อนำคำมารวมกันเป็น ขนบธรรมเนียมประเพณีหมายถึง แบบอย่างที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณีที่ได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้ว อันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ถ้าฝ่าฝืนก็ไม่ว่าผิดหรือชั่ว (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, 554)

ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่ประพฤติสืบต่อกันมา จนเป็นที่ยอมรับขอส่วนรวม ปรากฏเป็นลักษณะ 3 แบบ คือ (สุวรรณ เพชรนิล ,2532 : 101)

1. เอกนิยม หมายความว่า กำหนดให้มีประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เหมือนกัน ไม่มีประเพณีหลายหลากแตกต่างกัน
2. พหุนิยม หมายความว่า ทำให้มีประเพณีแตกต่างกันหลายหลาก ต่างกลุ่มต่างมีประเพณี เป็นของตนเอง ไม่จำกัดจำนวนของประเพณี
3. สัมพัทธนิยม กำหนดให้ประเพณีของชนชาติต่างๆสัมพันธ์กัน มีของเก่าเป็นพื้นฐาน บ้าง มีของใหม่เข้ามาปรับปรุงบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย

ประเพณีว่า หมายถึง การกระทำซึ่งประพฤติกันอยู่บ่อยๆ จนเป็นนิสัยความเคยชิน แลการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างกันมานานโดยส่วนรวม ขนบประเพณี (Institution) เป็นประเพณีที่มี ระเบียบแบบแผน (นันทนา เตชะวณิชย์, 2539, 69)

ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่าง เดียวกันและสืบต่อกันมา ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือจารีตประเพณี (พระยาอนุนาม ราชธน, 2514, 37)

ประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำสิ่งต่างๆ การประกอบพิธีกรรมที่กระทำ ในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณีคือ สิ่งปฏิบัติเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิด หรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน (จารุวรรณ ไวยเจตน์, 2523, 119)

ขนบธรรมเนียม (custom)หมายถึงการปฏิบัติไปตามประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม อันเป็นแบบอย่าง ของพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล หรือธรรมเนียมปฏิบัติของชีวิตสังคม ซึ่งถ่ายทอดแบบปากต่อปาก หรือถ่ายทอดด้วยการเลียนแบบและมีสิ่งที่ทำให้แบบอย่างการปฏิบัตินี้ฝังลึกแน่นหนาหลายอย่าง คือความกดดันทาง สังคม การปฏิบัติร่วมกัน และอิทธิพลของพ่อแม่ (เสาวลักษณ์ อนันตศาสตร์, 2543 , 240) ให้ความหมายของ

สรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ วัฒนธรรมส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ ซึ่ง หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีต ประเพณี โดยบางชนิดได้วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลจะต้องปฏิบัติอย่างไร แต่บางชนิดก็ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่เป็นที่ยอมรับขอส่วนรวม หากใครประพฤติล่วงเกิน บางอย่างก็ถือว่ามีความผิด หรือผิดต่อศีลธรรมและบางอย่างก็ได้ถือว่ามีความผิดร้ายแรง แต่ อาจถูกตำหนิได้ว่า ประพฤติไม่สมควร

ประเภทของขนบธรรมเนียมประเพณี

สุวรรณ เพชรนิล (2532, 101-102) กล่าวถึงชนิดของประเพณีว่ามี 3 ประเภท คือ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี มีอธิบายโดยสังเขปดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่บรรพชนได้ถือประพฤติกกันมาแต่อดีตกาล ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นความผิด ส่วนใหญ่เป็นหลักศีลธรรมของสังคม ที่สังคมถือว่าเป็นคุณค่าแก่ส่วนรวม ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ เช่น หลักกตัญญูกตเวทิตีที่ลูกควรมีต่อบิดามารดา เมื่อท่านแก่เฒ่าชรา เป็นหน้าที่บุตรธิดาจะพึงเลี้ยงดู ถ้าบุตรธิดาคณใดละเลย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ทอดทิ้งให้ท่านลำบากทุกข์ยาก สังคมก็จะลงโทษบุตรธิดาว่าเป็นคนอกตัญญู ผู้ที่ถูกสังคมลงโทษก็จะมีใครคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น

2. ขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบๆกันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียนวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่น ระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบ กฎ กติกา ประจําต่างๆ ที่พระภิกษุสามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา การล่วงละเมิดขนบประเพณี แล้วแต่สถาบันจะพิจารณาโทษตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบๆกันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบ แบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นกฎผิดชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติดังๆกันมา การประพฤติดิถีธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรม ธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกิริยามรรยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

ประเพณีมีคือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม (Mores) ขนบประเพณี (Institution) และธรรมเนียมประเพณี (Convention) (นันทนา เตชะวณิชชย์,2539 , 84)

ประเพณีไทยแยกเป็นประเภทได้ 4 ประเภทคือ ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น และ รัฐพิธีและพระราชพิธี แต่ละประเพณีจำแนกย่อยได้อีก ดังนี้(นันทนา เตชะวณิชชย์,2539 , 84)

1. ประเพณีครอบครัวประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย และการเผาศพ

2. ประเพณีส่วนรวม ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล มีเทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลสารท เทศกาลออกพรรษา เทศกาลลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ วันวิสาขบูชา และวันมาฆบูชา

3. ประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย และประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์

4. รัฐพิธีและราชพิธี ประกอบด้วย พิธีบรมราชาภิเษกพระนครบรมหาราช พิธีพืชมงคล พิธีแรกนาขวัญ พิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนพระราชพิธี ได้แก่ พิธีขึ้นปีใหม่ และ

พิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

ประเพณีไทยมี 4 ชนิด ได้แก่ ประเพณี ประจำวัย ประเพณีประจำตัว ประเพณีส่วนรวมและประเพณีวันสำคัญทางศาสนา แต่ละชนิด แบ่งย่อยออกเป็น ดังนี้ (สุวรรณ เพชรนิล , 2532, 102)

1. ประเพณีประจำวัน มีดังนี้ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการพรพชาอุปสมบท ประเพณีเกี่ยวกับพิธีมงคลสมรสและประเพณีเกี่ยวกับงานศพ
2. ประเพณีประจำตัว ประเพณีส่วนรวม และประเพณีวันสำคัญทางศาสนา กล่าวโดยรวมมีดังนี้ ประเพณีทำบุญขวัญวัน ขวัญเดือน และโกนผมไฟ ประเพณีทำบุญตักบาตรประจำวัน ประเพณีการไหว้พระสวดมนต์ฟังธรรมประจำวัน ประเพณีการทำบุญในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ตักบาตรเทโว และทำบุญสารทไทย ประเพณี ทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่า ประเพณีลอยกระทง ประเพณีทำบุญเทศน์มหาชาติ ประเพณีการไหว้ครู และประเพณีที่ตี่งามอื่นๆ

บุพผา บุญทิพย์ (2543 : 171) แบ่งหมวดหมู่ประเพณีออกเป็น 2 หมวดคือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล คือประเพณีที่คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งกำหนดขึ้นตามโอกาสอันควร ไม่มีระยะเวลาแน่นอนตายตัว เช่น ประเพณีการแต่งงาน การบวช การขึ้นบ้านใหม่ การโกนผมไฟ การทำบุญอายุ การเกิด การตาย เป็นต้น
2. ประเพณีส่วนรวม คือประเพณีที่วางเวลา พิธีการแน่นอน และคนกลุ่มใหญ่ของสังคมรับรู้อยู่ในใจ เพราะเป็นเรื่องของการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาโดยปกติสม่ำเสมอ เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ การทำบุญในโอกาสต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันลอยกระทง เป็นต้น

ประเพณีโบราณ ไทยอีสานว่า ได้แก่ “ฮีดสิบสอง” อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา 12 อย่าง คือ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสรองน้ำ บุญบั้งไฟ บุญช้ำฮะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษาและบุญกฐิน (พระมหาปรีชา ปริญญาโณ, 2530, 57)

สรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีมีด้วยกันหลายประเภท ถ้าจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ มีสองขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้กันโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียนวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่น ระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดถึงระเบียบ กฎ กติกา ประจำต่างๆ ที่พระภิกษุสามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา การล่วงละเมิดขนบประเพณี แล้วแต่ละสถาบันจะพิจารณาโทษตามกฎหมายที่ได้วางไว้

ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบ แบบแผน ขนบประเพณี ไม่ถือเป็นกฎผิดชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตามๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรม ธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกิจกรรมรยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

ประเพณีว่ามี 3 ประเภทเช่นกันคือ จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม (Mores) ขนบประเพณี (Institution) และธรรมเนียมประเพณี (Convention) นอกจากนี้ยังเห็นว่า ประเพณีไทยแยกเป็นประเภทได้ 4 ประเภทคือ ประเพณีครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น และ รัฐพิธีและพระราชพิธี แต่ละประเพณีจำแนกย่อยได้อีก ดังนี้ (นันทนา เตชะวณิช , 2539 , 84)

1. ประเพณีครอบครัว ประกอบด้วย ประเพณีการเกิด ประเพณีโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตายและการเผาศพ
2. ประเพณีส่วนรวม ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล มีเทศกาลเข้าพรรษา เทศกาสารท เทศกาลออกพรรษา เทศกาลลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ วันวิสาขบูชา และวันมาฆบูชา
3. ประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย และประเพณีการเล่นในงานนักขัตฤกษ์
4. รัฐพิธีและราชพิธี ประกอบด้วย พิธีบรมราชาภิเษกพระนเรศวรมหาราช พิธีพืชมงคล พิธีแรกนาขวัญ พิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนพระราชพิธี ได้แก่ พิธีขึ้นปีใหม่ และพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

ประเพณีไทยมี 4 ชนิด ได้แก่ ประเพณีประจำวัย ประเพณีประจำตัว ประเพณีส่วนรวมและประเพณีวันสำคัญทางศาสนา แต่ละชนิดแบ่งย่อยออกเป็น ดังนี้ (สุวรรณ เพชรนิล, 2532, 119)

1. ประเพณีประจำวัน มีดังนี้ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบรรพช อุปลมบท ประเพณีเกี่ยวกับพิธีมงคลสมรสและประเพณีเกี่ยวกับงานศพ
2. ประเพณีประจำตัว ประเพณีส่วนรวม และประเพณีวันสำคัญทางศาสนา กล่าวโดยรวม มีดังนี้ ประเพณีทำบุญขวัญวัน ขวัญเดือน และโกนผมไฟ ประเพณีทำบุญตักบาตรประจำวัน ประเพณีการไหว้พระสวดมนต์ฟังธรรมประจำวัน ประเพณีการทำบุญในวันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ตักบาตรเทโว และทำบุญสารทไทย ประเพณี ทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่า ประเพณีลอยกระทง ประเพณีทำบุญเทศน์มหาชาติ ประเพณีการไหว้ครู และประเพณีที่ดั่งงามอื่นๆ

บุพผา บุญทิพย์ (2543, 171) แบ่งหมวดหมู่ประเพณีออกเป็น 2 หมวดคือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล คือประเพณีที่คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งกำหนดขึ้นตามโอกาสอันควร ไม่มีระยะเวลาแน่นอนตายตัว เช่น ประเพณีการแต่งงาน การบวช การขึ้นบ้านใหม่ การโกนผมไฟ การทำบุญอายุ การเกิด การตาย เป็นต้น
2. ประเพณีส่วนรวม คือประเพณีที่วางเวลา พิธีการแน่นอน และคนกลุ่มใหญ่ของสังคมรับรู้อยู่ในใจ เพราะเป็นเรื่องของการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาโดยปกติสม่ำเสมอ เช่น ประเพณีตรุษ สงกรานต์ การทำบุญในโอกาสต่างๆ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา วิสาขบูชา ลอยกระทง เป็นต้น

ประเพณีโบราณไทยอีสานว่า ได้แก่ “ฮีตสิบสอง” อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพุดติปฏิบัติสืบทอดกันมา 12 อย่าง คือ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี่ บุญพระเวส บุญสงน้ำ บุญบั้งไฟ บุญข้าชะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษาและบุญกฐิน (พระมหาปริชา ปริญญาโณ, 2530, 54)

วัฒนธรรมจึงมีสถานภาพ 2 แบบ คือ

1. **มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)** คือ รากเหง้าพัฒนาการของคนนิรนามที่ผ่านจากยุคหิน เต็บโต ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสืบทอดมาจากสภาพของกาลเวลา และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางสังคมจนถึงปัจจุบันต้องรักษาไว้ไม่ให้สูญ เพื่อเกื้อกูลเกียรติภูมิของท้องถิ่น

2. **วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living Culture)** คือ แบบแผนการพัฒนาสังคมให้เกิดการสุขกายสบายใจในการดำรงชีพ (อาหาร, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย) การประพุดติปฏิบัติทางด้านการศาสนา การใช้ภาษาถิ่น ภาษาชาติ การสร้างสรรค์ศิลปะ เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้เหมาะสม สวยงาม ไม่รกรกรตา รกใจ ตลอดจนสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีเกียรติภูมิ ไม่เป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของคนต่างชาติต่างภาษา ต้องรักษา สืบทอดและพัฒนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับโลกภายนอก เพื่อเราจะได้อยู่อย่างไทยในสังคมโลกที่เหมาะสม (กรมศิลปกร, 2545, หน้า 18)

ส่วนที่ 2 ขอบเขตการศึกษา

1. ศึกษาองค์กรของภาครัฐที่รับผิดชอบ และมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม
2. ศึกษา ประมวล สรุปลงสาระสำคัญกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับ

วัฒนธรรมไทย

3. ศึกษา ประมวล สรุปลงสาระสำคัญกฎหมายลำดับรอง และกฎหมายที่มีความเชื่อมโยงกับ

วัฒนธรรมไทย

ส่วนที่ 3 องค์กรทางด้านวัฒนธรรม องค์กรที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับงานด้านวัฒนธรรม

1. สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม
2. กรมการศาสนา
3. กรมศิลปากร
4. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
5. สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
6. สำนักงานปลัด กระทรวงวัฒนธรรม มีภารกิจเกี่ยวกับการเป็นศูนย์กลางการบริหารของ

กระทรวงในการพัฒนายุทธศาสตร์ แปรลงนโยบาย

2. กรมการศาสนา มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐบาลด้านศาสนา โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริม และให้การอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ตลอดจน ส่งเสริม พัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, 2545)

- 1) ทำนุบำรุง ส่งเสริมเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
- 2) เสริมสร้างศีลธรรม ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
- 3) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมกิจการฮัจญ์ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบอื่นที่

เกี่ยวข้อง

- 4) ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงสถาน และ ศาสนวัตถุ
- 5) ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง และสนับสนุนการดำเนินการขององค์กรศาสนา
- 6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวง

หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ภาพที่ 2.5 มรดกวัฒนธรรม
ที่มา (กรมศิลปากร, 2545, หน้า 18)

3. กรมศิลปากร มีภารกิจเกี่ยวกับการคุ้มครอง ป้องกัน อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ จัดการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา สืบทอดศิลปะ และทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยและความมั่นคงของชาติ โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง

2) ดำเนินการบำรุงรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ และเผยแพร่ศิลป วิทยาการ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติในด้านพิพิธภัณฑสถาน โบราณคดี โบราณสถาน ภาษาไทย วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม

3) ดำเนินการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเป็นศูนย์ข้อมูลเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านการพิพิธภัณฑสถาน โบราณคดี โบราณสถาน ภาษาไทย วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

4) จัดการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ข่างศิลป์ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม

5) กำกับ ดูแลการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ

6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะกรรมการมอบหมาย

4.สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการส่งเสริม บำรุงรักษา วัฒนธรรมไทย โดยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย พัฒนา เผยแพร่ และส่งเสริมหน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชนที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมรวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการประสานงาน แลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรม โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) ดำเนินการตามที่กฎหมายว่าด้วยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 2) ศึกษา วิจัย และเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม
- 3) พัฒนา ส่งเสริม คุณภาพทางวัฒนธรรมของชาติ
- 4) เป็นศูนย์กลางในการศึกษา รวบรวม เผยแพร่และให้บริการสารสนเทศ และกิจกรรมทางวัฒนธรรม
- 5) ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม
- 6) สนับสนุน ส่งเสริม และประสานการดำเนินงานวัฒนธรรม
- 7) จัดทำโครงการและแผนปฏิบัติงานส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาทางวัฒนธรรม
- 8) ระดมทรัพยากรเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานวัฒนธรรม

5. สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนและเผยแพร่ กิจการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อเพิ่มพูนพัฒนาภูมิปัญญา และการประยุกต์ใช้ในสังคม โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) ส่งเสริม สนับสนุน และจัดให้มีหอศิลป์เพื่อเผยแพร่งานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 2) ประสานงานเครือข่ายองค์กรศิลปวัฒนธรรม ทั้งภาครัฐ และเอกชน ทั้งในและต่างประเทศ
- 3) จัดให้มีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 4) ศึกษา วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ สติปัญญา และการประยุกต์ใช้งานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 5) ระดมทรัพยากรและจัดให้มีกองทุนหรือแหล่งทุนด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 6) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

หมวด 1 พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2485 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)พ.ศ. 2486 ส่วนที่ 1 หลักการและเหตุผล

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอดีตเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม การให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จึงเป็นปัจจัยที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะ

ของชาติ รวมทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของชาติ จะเป็นรากฐานอันสำคัญของความมั่นคงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ จึงสมควรให้มีคณะกรรมการและองค์กรที่รับผิดชอบส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติเป็นการเฉพาะ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติ

ประมวลได้ว่า วัตถุประสงค์ของสมาคมหรือองค์การใดได้ในทุกกรณี หากมีวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับงานของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบกับกระบวนการทางกฎหมายที่ควบคุมในการจดทะเบียนของสมาคม ในปัจจุบันก็มีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อยู่แล้ว

ภาระของประชาชนจึงไม่ควรมีการตรวจสอบจากหน่วยงานของรัฐที่ซ้ำซ้อนและเป็นภาระของเอกชนเกินความจำเป็น และปัจจุบันได้มีการโอนอำนาจและหน้าที่และผู้บังคับบัญชาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติไปเป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม

อนึ่ง เนื่องจากพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ แม้เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับมาเป็นเวลานานก็ตาม แต่กระทรวงวัฒนธรรมยังเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้บังคับอยู่ในสภาพการณ์ปัจจุบัน แม้สาระของมาตรา ๖ ที่ให้อำนาจรัฐในการตราพระราชกฤษฎีกากำหนดเรื่องใดให้เป็นวัฒนธรรม ซึ่งบุคคลต้องปฏิบัติตาม แต่การออกพระราชกฤษฎีกาก็ได้อยู่บนบรรทัดฐานของหลักนิติรัฐ เพื่อรักษาและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นหน้าที่ของชาวไทยตามรัฐธรรมนูญในมาตรา ๖๙ ก็เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งชาตินั่นเอง ซึ่งเป้าหมายของกระทรวงวัฒนธรรมเห็นว่าในระยะเวลาต่อไปจะทำการปรับปรุงทั้งฉบับให้มีความสมบูรณ์ในเนื้อหาสาระยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน หน่วยงานและการกระจายไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมของชาติอยู่ยั่งยืนตลอดไป

ส่วนที่ 2 สาระสำคัญ

วัฒนธรรม ” หมายความว่า ลักษณะแสดงถึงความเจริญงอกงามความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

2.1 การส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาติ

บุคคลทุกคนมีหน้าที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ และต้องมุ่งส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติ โดยรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ตามประเพณีอันดีงามและช่วยกันปรับปรุงทำนุบำรุงให้ดียิ่งขึ้นตามกาลสมัย (มาตรา 5)

วัฒนธรรมซึ่งบุคคลจักต้องปฏิบัติตาม นอกจากจะได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติแล้ว ให้กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกาได้ในกรณีดังต่อไปนี้ (มาตรา 6)

- 1) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยาและมารยาทในที่สาธารณะสถานที่หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน
- 2) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อบ้านเรือน
- 3) ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประพฤติตนอันเป็นทางนำมาซึ่งเกียรติของชาติไทย และพระพุทธศาสนา

- 4) ความมีสมรรถภาพและมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานอาชีพ
- 5) ความเจริญงอกงามแห่งจิตใจและศีลธรรมของประชาชน
- 6) ความเจริญก้าวหน้าในทางวรรณกรรมและศิลปกรรม
- 7) ความนิยมไทย

2.2 สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นทบวงการเมืองอยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี และมีหน้าที่ดังนี้ (มาตรา9)

- 1) คำนคว้า ดัดแปลง รักษา และส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติที่มีอยู่
- 2) คำนคว้า ดัดแปลง และกำหนดวัฒนธรรมที่ควรรับไว้หรือปรับปรุงต่อไป
- 3) เผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติให้เหมาะสมกับกาลสมัย
- 4) ควบคุมและหาวิธีปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งชาติในจิตใจของประชาชนจนเป็นนิสัย
- 5) ให้ความเห็น รับปรึกษา และปฏิบัติการตามความมุ่งหมายของรัฐบาลในกิจการอัน

เกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแลการดำเนินกิจการโดยทั่วไปของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

สรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีมีด้วยกันหลายประเภท ถ้าจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ มี 2 หมวด ได้แก่ ประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีส่วนรวม โดยทั่วไปจัดแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ถ้าแบ่งย่อยออกไปก็มี ประเพณี ครอบครัว ประเพณีส่วนรวม ประเพณีท้องถิ่น ประเพณีประจำวัย ประเพณีประจำตัว ประเพณี

จากความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ในพระราชบัญญัติที่กล่าวนี้ เราเห็นได้ทันทีว่าเราได้บัญญัติคำว่าวัฒนธรรม เพื่อให้มีความหมายในการพูดหรือเขียนอย่างเดียว แต่มุ่งให้คำคำนี้มีความหมายในการยกระดับ ของคนในชาติให้สูงขึ้นด้วย เพราะเมื่อพิจารณาตามหลักวิชามานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ การกระทำหรือความเคลื่อนไหวของมนุษย์ทุกอย่างนับว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะดีหรือเลว หรือถูกผิดอย่างไร เพราะวิชาดังกล่าวมุ่งศึกษาสภาพการณ์ตามความเป็นจริงของมนุษย์ตามที่ปรากฏ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันแล้วบันทึกไว้ในฐานะเป็นมรดกทางสังคมประจำยุคสมัยนั้น ๆ หรือเป็นข้อเท็จจริงทางสังคม (Social Facts) และแม้ว่าโดยทั่วไป

คำว่าวัฒนธรรมในภาษาไทยก็อาจใช้ได้ตามความหมายดังกล่าวเช่นที่เรากล่าวว่าวัฒนธรรมของชาวป่า วัฒนธรรมของชาวเกาะ วัฒนธรรมสมัยหิน เป็นต้น แต่ในความหมายเจาะจงที่เราบัญญัติคำนี้ขึ้นใช้พร้อมกับส่งเสริมความเจริญงอกงาม ในด้านต่าง ๆ ทุกวิถีทาง วัฒนธรรม เป็นเพียงเหตุการณ์หรือการกระทำของคนไทยที่เกิดขึ้นตามบุญตามกรรมในประวัติศาสตร์ยุคนี้เท่านั้น แต่ต้องการวางรูปความเจริญงอกงามที่ดีขึ้น มีความประณีตขึ้นกว่าเดิม ด้วยการให้การศึกษา หรือเชิญชวน ขอร้องวิงวอน และชี้แจงแสดงผล ให้ประชาชนร่วมกันทำให้เกิดความเจริญงอกงาม ความดี ความประณีตมากขึ้นกว่าเดิม

ฉะนั้น คำจำกัดความหรือความหมายแห่งคำว่า วัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัตินี้ จึงแสดงความมุ่งหมายโดยเฉพาะว่าเราจะไม่เพียงรับมรดกทางสังคมจากบรรพบุรุษของเราเท่านั้น แต่เราจะรักษาของเดิมที่ดีแก้ไขดัดแปลงของเดิมที่ควรแก้หรือดัดแปลง รวมทั้งวางมาตรฐานความดีขึ้นมา แล้วส่งเสริมให้เป็นลักษณะที่ดีประจำชาติสืบไปจนถึงอนุชน อันเป็นการแสดงความตั้งใจว่าจะทำให้คำว่า วัฒนธรรมมีความหมายประณีตมากขึ้น ด้วยการฝึกหัดและการศึกษาจริง

5. แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาพุทธธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเมื่อยังทรงผนวชอยู่นั้น ได้ทรงศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉานทำให้ทรงมีพระวิจาร์ณญาณเกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา และความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน เป็นเหตุให้ทรงมีพระราชดำริในอันที่จะฟื้นฟูการสั่งสอนพระพุทธศาสนา และการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยตามที่ได้ทรงศึกษา และทรงพิจารณาสอบสวนจนเป็นที่แน่แก่พระราชหฤทัยว่าถูกต้องเป็นจริงอย่างไร แล้วพระองค์ได้ทรงนำประพฤติปฏิบัติขึ้นก่อนหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทรงเริ่มแก้ไขที่พระองค์เองเป็นอันดับแรก ต่อมาเมื่อมีบุคคลอื่นเห็นชอบและนิยมตาม จึงได้มีผู้ประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์ขึ้น และมีจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ จนเกิดเป็นพระสงฆ์หมู่หนึ่ง หรือนิกายหนึ่ง ที่ได้ชื่อในภายหลังว่า ธรรมยุติกนิกาย หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “ธรรมยุต” **พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย** หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า **ธรรมยุต** นั้น เป็นผลจากการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และการแก้ไขวัตรปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวชอยู่ (วิกิพีเดีย, 2013, 1-3)

อันมีความหมายว่า ผู้ประกอบด้วยธรรม หรือชอบด้วยธรรม หรือยุติตามธรรม ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระสงฆ์นี้เกิดขึ้นด้วยมุ่งแสวงหาว่า ข้อใดเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุตสาสน์ (คือคำสั่งสอนของพระศาสดา) แล้วปฏิบัติข้อนั้น เว้นข้อที่ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย ไม่เป็นสัตตสุตสาสน์ แม้จะเป็นอาจินปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติตามกันมาแต่ผิดพระธรรมวินัย) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เป็นครั้งแรกในประเทศไทย พระราชบัญญัติฉบับนี้มีชื่อว่า **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121** มีสาระสำคัญคือได้ยกสถานะคณะธรรมยุติ ให้เป็นนิกายอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

นิกายธรรมยุต ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิรูปและฟื้นฟูด้านวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ให้ความสำคัญถูกต้องและเข้มงวดตามพุทธบัญญัติ ให้พระภิกษุสงฆ์มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดถูกต้องตามพระวินัยปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง เป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในส่วนที่บกพร่องของพระสงฆ์ไทยที่มีมาแต่โบราณ ให้สมบูรณ์ทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก ซึ่งเป็นความพยายามของพระวิชรญาณเถระเพื่อช่วยปฏิรูปการคณะสงฆ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอย่างบริบูรณ์ขึ้นในประเทศไทย

การก่อตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เป็นสาเหตุทำให้พระสงฆ์เถรวาทอื่นซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วน

ใหญ่ที่ไม่ใช่คณะธรรมยุต ได้มีการประชุมและมีมติให้เรียกพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่คณะธรรมยุต ว่า "มหานิกาย"

5.1 ประวัติความเป็นมาของธรรมยุตินิกาย

ธรรมยุต หรือ ธรรมยุติกนิกาย เป็นคณะหนึ่งของพระสงฆ์ในประเทศไทย เป็นฝ่าย วิปัสสนา ชูระ ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระวชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4) และเมื่อถึงรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เป็นครั้งแรกในประเทศไทย พระราชบัญญัติฉบับนี้มีชื่อว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ.121” มีสาระสำคัญคือได้ยกสถานะคณะธรรมยุต ให้เป็นนิกายอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

นิกายธรรมยุต ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิรูปและฟื้นฟูด้านวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ให้มีความถูกต้องและเข้มงวดตามพุทธบัญญัติ ให้พระภิกษุสงฆ์มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดถูกต้องตามพระวินัยปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง เป็นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในส่วนที่บกพร่องของพระสงฆ์ไทยที่มีมาแต่โบราณ ให้สมบูรณ์ทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก ซึ่งเป็นความพยายามของพระวชิรญาณเถระเพื่อช่วยปฏิรูปการคณะสงฆ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอย่างบริบูรณ์ขึ้นในประเทศไทย

การก่อตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เป็นสาเหตุทำให้พระสงฆ์เถรวาทอื่นซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่คณะธรรมยุต ถูกพระวชิรญาณเถระเรียกว่า "มหานิกาย" อีกด้วย ซึ่งคำว่ามหานิกายนี้ได้ถูกนำมาใช้เรียกพระสงฆ์สายเถรวาทลังกาวงศ์อื่นในประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน มหานิกาย เป็นคำเรียกนิกาย หรือคณะของพระสงฆ์ไทยสายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในประเทศไทย เป็นฝ่ายคັນถุระ

เดิมนั้น คำเรียกแบ่งแยกพระสงฆ์สายเถรวาทในประเทศไทยออกเป็น มหานิกาย และธรรมยุตินิกาย ยังไม่มี เนื่องจากคณะพระสงฆ์ไทยในสมัยโบราณ ก่อนหน้าที่จะมีการจัดตั้งคณะธรรมยุตขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น ไม่มีการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่พระสงฆ์ไทยนั้นล้วนแต่เป็นเถรวาทสายลังกาวงศ์ทั้งสิ้น จนเมื่อพระวชิรญาณเถระ หรือเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4) ได้ก่อตั้งนิกายธรรมยุตขึ้นในปี พ.ศ. 2376 แยกออกจากคณะพระสงฆ์ไทยที่มีมาแต่เดิมซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในสมัยนั้น จึงทำให้พระองค์คิดคำเรียกพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในประเทศไทยที่เป็นสายเถรวาทลังกาวงศ์เดิมว่า พระส่วนมาก หรือ มหานิกายซึ่งคำ มหานิกาย นั้น มาจากธาตุศัพท์ภาษาบาลี มหฺนต + นิกาย แปลว่าพวกมาก กล่าวโดยสรุป มหานิกายก็คือ พระสงฆ์สายเถรวาทลังกาวงศ์ดั้งเดิมในประเทศไทยส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่พระสงฆ์ธรรมยุตินิกาย

พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เกิดขึ้นเมื่อไร ทางตำนานแสดงไว้ว่า ดังนี้

1. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับเอาวินัยวงศ์ คือ ทำเนียบประเพณีปฏิบัติทางพระวินัยแบบรามัญมาเป็นข้อปฏิบัติเป็นครั้งแรก เมื่อ จ.ศ. 1187 ตรงกับ พ.ศ. 2368 อันเป็นปีที่ 2 แห่งการ

ทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับเอาวินัยวงศ์แบบรามัญนิกายมาเป็นแบบปฏิบัตินั้น เป็นการเริ่มต้นแก้ไขการประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยของพระองค์ ซึ่งยังผลให้มีผู้ประพฤติปฏิบัติตามจนเกิดเป็นพระสงฆ์คณะหนึ่งในเวลาต่อมา

2. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ซึ่งเป็นพระเถระชั้นเดิมแห่งคณะธรรมยุต พระองค์หนึ่ง ทรงแสดงพระมติ “อันที่จริงคณะธรรมยุตค่อยเป็นมาโดยลำดับ ปีที่ออกหน้า ควรจะกำหนดว่าเป็นปีที่ตั้งนั้น คือ จ.ศ. 1191” ปี จ.ศ. 1191 ตรงกับ พ.ศ. 2372 อันเป็นที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชได้ 6 พรรษา และเสด็จจากวัดมหาธาตุกลับไปประทับ ณ วัดสมอราย(วัดราชาธิวาส) อีกครั้งหนึ่ง เพื่อทรงสะดวกในการที่จะปรับปรุงแก้ไข การประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยในส่วนพระองค์เองได้ โดยสะดวกพระทัย เพราะการประทับอยู่ในวัดมหาธาตุ อันเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช และทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ของพระองค์ด้วยนั้น คงทรงเห็นว่าไม่เป็นการเหมาะสมที่จะประพฤติปฏิบัติวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ที่แปลกจากทำเนียบปฏิบัติที่เคยเป็นมา ฉะนั้น การเสด็จกลับไปประทับที่วัดสมอราย จึงเท่ากับเป็นการเริ่มต้นการปรับปรุงแก้ไขวัตรปฏิบัติทางพระธรรมวินัยของพระองค์ พร้อมทั้งคณะศิษย์ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างจริงจัง

3. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแสดงพระมติไว้ ตามที่ปรากฏในลายพระหัตถ์ถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “วันพรุ่งนี้ (คือวันที่ 11 มกราคม) เป็นวันที่คณะธรรมยุตและวัดบวรนิเวศ ตั้งมาได้ครบ 60 รอบปีบริบูรณ์” ตามความในลายพระหัตถ์ดังกล่าวนี้ หมายความว่า ทรงถือเอาวันที่ 11 มกราคม ร.ศ. 55 (ตรงกับ พ.ศ. 2379) อันเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จจากวัดสมอรายมาครองวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นวันตั้งคณะธรรมยุต และเป็นวันตั้งวัดบวรนิเวศวิหาร (ประวัติคณะธรรมยุตวิทยาลัย, 2547, 313-42)

ตามความในพระราชประวัติแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเริ่มปรับปรุงแก้ไขการประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยในส่วนพระองค์ เพื่อให้ถูกต้องตามที่ทรงได้ศึกษาพิจารณามาตั้งแต่ทรงผนวชได้ 2 พรรษา ขณะที่ยังประทับอยู่วัดมหาธาตุ และเริ่มมีสหธรรมิกอื่น ๆ นิยมปฏิบัติตามพระองค์ขึ้นบ้างแล้ว แต่ยังคงไม่มากนัก

ครั้นปี พ.ศ. 2372 อันเป็นปีที่ทรงผนวชได้ 6 พรรษา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะ มาถึงระยะนี้ คงมีภิกษุสามเณรที่นิยมการปฏิบัติตามอย่างพระองค์และมาถวายตัวเป็นศิษย์มากขึ้น จึงได้เสด็จจากวัดมหาธาตุกลับไปวัดสมอราย อันเป็นวัดนอกกำแพงพระนครและเป็นวัดฝ่ายอรัญญวาสี หรือวัดป่า ที่มีชื่ออยู่ในขณะนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกพระทัย ในอันเป็นที่พระองค์พร้อมทั้งคณะศิษย์จะได้ประพฤติปฏิบัติ และบำเพ็ญกิจวัตรต่าง ๆ ทางพระธรรมวินัยที่เห็นว่าถูกต้องควรได้ตามประสงค์ แต่ศิษย์บางส่วนก็ยังคงอยู่ที่วัดมหาธาตุต่อมา

แม้เมื่อเสด็จมาประทับที่วัดสมอรายแล้ว การปรับปรุงแก้ไขวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ในคณะของพระองค์ก็คงยังดำเนินไปได้ไม่ค่อยสะดวกนัก เพราะพระองค์มิได้ทรงเป็นอธิบดีสงฆ์แห่งสำนักนั้น ฉะนั้น ในขณะที่ประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุก็ดี ที่วัดสมอรายก็ดี ทำเนียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่พระองค์ได้ทรงพระราชดำริปรับปรุงแก้ไขขึ้นใหม่คงยังไม่ได้มีกำหนดเป็นรูปแบบที่ชัดเจนบริบูรณ์

ต่อเมื่อเสด็จมาครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2379 แล้ว จึงปรากฏหลักฐานว่า ทรงตั้ง
ทำเนียบปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ธรรมยุติกขึ้นอย่างไรบ้าง ดังที่ปรากฏในตำนานวัดบวรนิเวศวิหารเป็นต้น

โดยที่พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย เกิดขึ้นจากผลของการแสวงหาความถูกต้องตามพระธรรม
วินัย เริ่มแต่การทรงศึกษาสอบสวน ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดมาจนถึงการศึกษา
สอบสวนของพระเถระานุเถระผู้เป็นบูรพาจารย์แห่งคณะธรรมยุตเป็นลำดับมา

5.2 ธรรมเนียมและแบบแผนของธรรมยุติกนิกาย

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นนิกายเถรวาท คณะสงฆ์ได้แบ่งลักษณะการบริหาร
ออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. มหานิกาย คณะสงฆ์องค์คณะใหญ่ของเถรวาทดั้งเดิม

2. ธรรมยุติกนิกาย นิกายธรรมยุติกตั้งขึ้น โดยพระวชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ : พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ขณะดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎ) ขณะที่ยังผนวชอยู่ได้ทรงศรัทธาเลื่อมใส
ในจริยาวัตร ของพระมอญ ชื่อ ชาย ฉายา พุทฺธวโส จึงได้ทรงอุปสมบทใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ ได้ตั้งคณะธรรม
ยุติกขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ แล้วเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร และตั้งเป็นศูนย์กลางของคณะธรรมยุติ นิกาย
ธรรมยุต ตั้งขึ้นมาเพื่อปฏิรูปพระพุทธศาสนา พื้นฟูด้านวัตรปฏิบัติของสงฆ์ เป็นเครื่องเตือนพุทธสาวกของ
พระองค์ว่า พึงอิงอยู่กับพระธรรม เป็นนิกายที่มีความเป็นเหตุผลและวิทยาศาสตร์ แก่นของพระศาสนา สัจ
ธรรมอันลึกซึ้งที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ข้อสำคัญคำสอนในพระพุทธศาสนาไม่มีอะไรขัดแย้งกับความเจริญทาง
วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ สิ่งที่วิทยาศาสตร์ค้นพบนั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้เมื่อ 2000 ปีมาแล้ว พระองค์
ทรงริเริ่มวางระเบียบแบบแผน ในด้านการปฏิรูปทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ดังนี้

1. ทรงตั้งธรรมเนียมนมัสการพระเจ้าคำ ที่เรียกว่าทำวัตรเช้า ทำวัตรค่ำ เป็นประจำ และทรง
พระราชนิพนธ์บทสวดเป็นภาษาบาลี เป็นคาถา เป็น จุณณียบท ซึ่งใช้แพร่หลายมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีการรักษา
ศีลอุโบสถ และแสดงพระธรรมเทศนาเวลาเก้าโมงเช้าและบ่ายสามโมงเย็น ในวันธรรมสวนะและวันอุโบสถ
เดือนละ 4 ครั้ง

2. ทรงปฏิรูปการเทศน์และการอธิบายธรรมทรงเริ่มการเทศน์ด้วยผีพระโอบุชู้ ขวนให้ผู้ฟัง
เข้าใจง่ายและเกิดศรัทธา ไม่โปรดเขียนหนังสือไว้เทศน์นอกจากนี้ยังทรงฝึกหัดศิษย์ให้ปฏิบัติตาม ทรงอธิบาย
เพื่อให้คนเข้าใจในเนื้อหาของหลักธรรม เผยแพร่หลักธรรมสู่ราษฎร อธิบายหลักอันยุ่งยากซับซ้อน คณะสงฆ์
ธรรมยุติกได้เพิ่มบทสวดมนต์ภาษาไทยลงไป ทำให้คนนิยมฟังเป็นอันมาก

3. ทรงกำหนดวันมาฆบูชาเป็นวันสำคัญทางศาสนาเพิ่มขึ้นจากวันวิสาขบูชา ทรงพระราชนิพนธ์
คำบูชา และวางระเบียบให้เดินเวียนเทียนและสดับพระธรรมเทศนา ทรงชักนำให้บำเพ็ญกุศลตามเทศกาลต่าง
ๆ เช่น ถวายสลากภัต ตักบาตรน้ำผึ้ง ถวายผ้าจ่านำพรษา

4. ทรงแก้ไขการรับผ้ากฐินให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ คือเริ่มแต่การซัก ตัด เย็บ ย้อม ให้
เสร็จภายในวันเดียวกัน

5. ทรงแก้ไขการขอพรพขา และการสวดกรรมวาจาในอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องยิ่งขึ้น เช่น

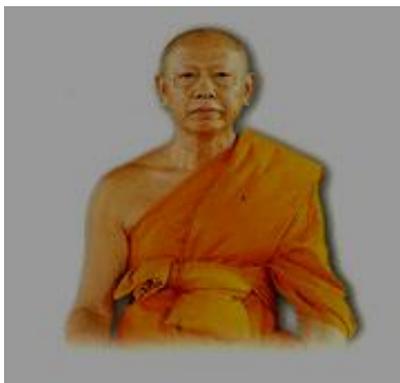
ระบุนามอุปสัมปทา และนามอุปชฌายะ ซึ่งเป็นภาษาบาลีในกรรมวาจา การออกเสียง อักษรบาลี ทรงให้ถือหลักการออกเสียงให้ถูกฐานกรณ์ของอักขระตามหลักบาลีไวยากรณ์

6. ทรงวางระเบียบการครองผ้า คือการนุ่งห่มของภิกษุสามเณร ให้ปฏิบัติไปตามหลักเสริมวัตรในพระวินัยเพื่อให้สุขภาพเรียบร้อย (เดิมพระธรรมยุติกคองจรวิกรมม้วนซ้าย แต่ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนมาห่มห่มม้วนขวา (ห่มมังกร) ตามแบบพระสงฆ์มหานิกาย ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ จึงได้กลับมาห่มม้วนซ้ายตามเดิม) ทรงวางระเบียบการกราบไหว้ของพระภิกษุสามเณร และระเบียบอาจารย์มารยาท ต้องวางตัวให้น่าเลื่อมใสศรัทธา สัจจริงในกิริยามารยาทและขนบธรรมเนียม

7. ทรงให้พระสงฆ์ธรรมยุติ ศึกษาพระปริยัติธรรมให้แตกฉาน สามารถแสดงธรรมเทศนา สั่งสอนสามารถแยกระหว่างความเชื่อที่มีเหตุผล และความเชื่อในสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ การศึกษาในด้านวิปัสสนาธุระ ไม่ใช่รู้เฉพาะสมณะวิธีอันเป็นเบื้องต้น แต่ให้รับรู้ไปถึงขั้นวิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติตามพระวินัย ทรงให้ถือหลักว่าสิ่งใดที่สงสัยและน่ารังเกียจ ไม่ควรกระทำโดยเด็ดขาด พึงเคารพพระวินัยอย่างเคร่งครัด

8. ทรงเห็นความสำคัญในการศึกษาหา ความรู้สาขาอื่น ๆ ของพระสงฆ์ จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เข้าศึกษาภาษาอังกฤษกับหมอแคสเวล (Reverend Jesse Caswell) ตามความสนใจ ทำให้มีการสืบสานการเข้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมของพระสงฆ์มาจนถึงปัจจุบัน

การห่มผ้าของภิกษุที่มีผ้าประคดดอกและสังฆาฏิพาดไหล่แบบมหานิกายแท้

ภาพที่ 2.6 การห่มผ้าของภิกษุที่มีผ้าประคดดอกและสังฆาฏิพาดไหล่แบบมหานิกายแท้
ที่มา วิกีพีเดีย, 2556, 2

การห่มผ้าลาดไหล่ของภิกษุแบบธรรมยุติ มีสังฆาฏิพาด

ภาพที่ 2.7 การห่มผ้าลาดไหล่ของภิกษุแบบธรรมยุติก มีสังฆาฏิพาด
ที่มา วิกีพีเดีย, 2556, 2

5.3 เปรียบเทียบความแตกต่างของ พระมหานิกาย กับ พระธรรมยุติกนิกาย

ในพุทธศาสนานั้นไม่เหมือนกับการแตกแยกออกเป็นนิกายของศาสนาอื่น ๆ ที่มีการอธิบายหลักธรรมของศาสนาแตกต่างกันการแตกแยกนิกายในพุทธศาสนานั้นไม่ได้แตกต่างในด้านหลักธรรมใดเลยทุกนิกายล้วนแล้วแต่ต้องการขจัดขัดเกลากิเลสและประพฤตินให้บริสุทธิ์และล้วนแล้วแต่มุ่งสู่พระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดด้วยกันทั้งสิ้น เพียงแต่มีหลักวัตรปฏิบัติเล็กน้อยและหลักการอธิบายธรรมะบางประการที่แตกต่างกันตามมติของคณาจารย์ต่างๆ ที่ตีความแตกต่างกัน เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาของปัญญาชน ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการอธิบายตีความตามความเข้าใจและสติปัญญาของตน อีกทั้งพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ลุ่มลึก การอธิบายหลักธรรมและการตีความก็อาจจะแตกต่างกันได้เป็นปกติธรรมดา แม้แต่ในสมัยพุทธกาลเองก็มีภิกษุเข้าไปทูลถามปัญหาแก่พระพุทธเจ้าในเรื่องการปฏิบัติและหลักธรรม พระมหานิกาย กับ พระธรรมยุติกนิกาย มีการอธิบายหลักธรรมของศาสนาแตกต่างกันดังต่อไปนี้ (ธรรมยุติกนิกาย กับ มหานิกาย, 2556,1-5)

1. สมณวงศ์ เป็นวงศ์เถรวาทเดียวกันจากลังกา และก็เป็นนิกายมหาวิหารของลังกาเหมือนกัน
ข้อนี้ไม่มีความแตกต่างกัน
2. จำนวนพระสงฆ์ โดยคณะสงฆ์สายเถรวาทในประเทศไทยนั้น แบ่งย่อยเป็น ๒ นิกายด้วยกันคือ มหานิกาย ซึ่งมีพระสงฆ์อยู่จำนวน ๘๐ กว่าเปอร์เซ็นต์ ของพระสงฆ์ทั้งหมด ส่วนที่เหลืออีก ๑๐ กว่าเปอร์เซ็นต์ คือพระสงฆ์ในธรรมยุติกนิกาย
3. พัทธสีมา ในกรณีของพระสงฆ์ธรรมยุติกจะมีการผูกพัทธสีมาโดยพระสงฆ์ธรรมยุติกเอง ไม่สามารถไปใช้พัทธสีมาของอุโบสถ ทำสังฆกรรม อุปสมบทพระในพระอุโบสถที่เป็นพัทธสีมาของพระมหานิกายได้
4. การทำสังฆกรรม ลงอุโบสถ สวดปาฏิโมกข์ร่วมกันไม่ได้ ต้องแยกกันทำคนละวัด ต่างก็ต้องมีพัทธสีมาของตนของตน
5. การออกเสียงในภาษาบาลีในการทำสังฆกรรม คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เกรงว่ากรรมวาจาจะวิบัติ ก็เลยต้องสวดออกเสียงบาลีให้ถูกต้องตามสำเนียงภาษามคธ แต่พระสงฆ์มหานิกายออกเสียงบาลีตามสำเนียงภาษาไทย

6. ปฏิทินจันทรคติในการทำสังฆกรรม โดยวันพระของวัดธรรมยุติกนิกายจะแตกต่างจากวันทั่วไปซึ่งเป็นวันพระมหานิกาย และวันลงอุโบสถทำสังฆกรรมก็อาจจะต่างวันกัน อันเนื่องมาจากการคำนวณปฏิทินแตกต่างกัน เรียกว่า ปฏิทินปักขคณนา กรุณาอ่านเพิ่มเติมเรื่อง ปฏิทินปักขคณนา ปฏิทินวันพระของนิกายธรรมยุติ

7. วิธีการบวช แตกต่างกันเรื่องปลีกย่อยเล็กน้อย โดยการบวชแบบธรรมยุติกนิกาย เรียกว่า **การบวชแบบเอสาหัง** ส่วนการบวชแบบมหานิกายเรียก **การบวชแบบอุกาสะ**

8. การรับปัจจัยเงินทอง ปกติพระทั้งหลายย่อมไม่รับปัจจัยอยู่แล้วโดยพระวินัย แต่พระธรรมยุติกก็จะเปลี่ยนวิธีการรับโดยใช้ใบ ปวารณาแทน ไม่ได้รับโดยตรง แต่บางรูปก็ไม่รับเลยก็มีทั้งมหานิกายและธรรมยุติ

9. สีผ้า ส่วนมากมหานิกายครองผ้าสีเหลืองส้มสด พระนิกายธรรมยุติจะครองสีหม่นกว่าหม่นสีเข้ม ที่เรียกว่า สีแก่นขนุน แต่ก็ไม่แน่นอนเสมอไป แล้วแต่ว่าจะเป็นวัดป่าหรือวัดบ้านก็จะครองสีกรัก หรือสีแก่นขนุน ซึ่งก็มีทั้งมหานิกายและธรรมยุติ มหานิกาย ที่หม่นจีวรสีธรรมยุติ อีกประการหนึ่งที่ทำให้สังเกตุดูยากในพิธีหลวง คือ สงฆ์สองนิกาย จะใช้จีวรสีพระราชนิยม (ที่เรียกบิดเบือนไปว่า สีพระราชทาน) เป็นสีกลางระหว่างสองนิกาย เพื่อความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันเมื่อประชุมพร้อมกัน และไม่ทำให้เกิดความแตกแยก

10. การครองจีวร ปัจจุบันนี้แยกค่อนข้างยาก ในเรื่องการห่มดองห่มคลุม ห่มมังกร ก็มีทั้งมหานิกายและธรรมยุติ แต่เวลาทำสังฆกรรมพระสงฆ์มหานิกายก็จะมีผ้ารัดอกทับสังฆาฏิ และมีมือสองข้างเป็นอิสระ โดยเฉพาะในงานพิธีการ นอกจากนั้น ก็ จะมีการห่มมังกร โดยห่มผ้าลูกบวบทางขวาเวลาออกนอกวัด ส่วนเมื่อถึงเวลาทำสังฆกรรมจะคาดผ้าที่หน้าอก และมีผ้าสังฆาฏิพาดที่ไหล่ซ้าย แต่เหลือน้อยวัดแล้ว เช่นที่วัดสะแกศ เป็นต้นซึ่งเป็นแบบแผนของมหานิกายที่เห็นได้ชัดเจน

ส่วนธรรมยุติ จะห่มลูกบวบ โดยม้วนๆ ใส่ไว้ใต้รักแร้ข้างซ้าย เวลางานพิธีก็เพียงพันผ้ารัดอกทับไปเลย บางทีเรียกกันล้าลองว่าห่มดองธรรมยุติ อีก ประการที่เหมือนกันคือ พระไทยจะห่มคลุมไหล่ทั้งสองข้างเมื่ออยู่นอกวัด และลดไหล่ซ้ายยามอยู่ในวัด ซึ่งแตกต่างจากของพม่าที่ทำตรงข้ามกัน

11. การฉัน ส่วนจรรย์วัตรอื่นๆ เช่นการฉันในบาตร ฉันมือเดียว ฯลฯ ก็เป็นวัตรปฏิบัติของทั้งธรรมยุติและมหานิกายแต่ธรรมยุติจะไม่ฉันนมในเวลาหลังเพล หรือ น้ำผลไม้ที่มีกากปนลงไป ถือว่าเป็นอาหารไม่ใช่ น้ำปานะหรือน้ำอัฐบาล ธรรมยุติมักจะฉันในบาตร แต่พระมหานิกายรับบาตรแล้วแยกฉันใน

6. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ

ด้วยในการวิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการการวิจัยเชิงคุณภาพ ในบทนี้ผู้วิจัย ได้ประมวลความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพใน 3 หัวข้อดังต่อไปนี้

6.1 วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

6.1.1 การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสำหรับผลิตและเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศที่สำคัญมาก ทั้งในชีวิตประจำวันของเราและในการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ไม่ใช่ชื่อของวิธีการสัมภาษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นมโนทัศน์ (Concept) หรือเป็นชื่อรวมๆ ที่ใช้หมายถึงเทคนิคการสัมภาษณ์หลายแบบ ที่มีลักษณะสำคัญหลายอย่างร่วมกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีลักษณะเฉพาะปลีกย่อยบางอย่างที่ต่างกันบ้าง ในเอกสารภาษาอังกฤษ การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพมีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น In-Depth Interview, Focused Interview, Unstructured Interview, Non-Directive Interview, Open-Ended Interview, Active Interview และ Semi-Structured Interview (Rice and Ezzy, 1999) (ชาย โพธิสิตาม, 2550, หน้า 257-259)

วิธีการสัมภาษณ์ที่มีชื่อในเอกสารภาษาไทยนอกจากคำว่า “การสัมภาษณ์เชิงลึก” หรือ “การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก” หรือ “การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง” และบางครั้งก็เรียกว่า “การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง” ทั้งหมดก็เป็นวิธีการที่สามารถเรียกรวม ๆ ได้ว่า การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ (Qualitative Interview) เมื่อกล่าวถึงวิธีที่มีเทคนิคการสัมภาษณ์สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพโดยรวม ๆ ถ้าต้องการกล่าวถึงวิธีที่มีเทคนิคเฉพาะบางอย่าง จึงจะใช้ชื่อเฉพาะซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้ว เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างแล้วแต่กรณี

1. การสัมภาษณ์สองแบบ: กระบวนทัศน์และแนวคิด

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้แบ่งออกเป็น 2 แบบตามลักษณะของการวิจัย คือการสัมภาษณ์ที่ใช้ทั่วไปในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Interview) กับ การสัมภาษณ์ที่ใช้ทั่วไปในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Interview) แบบแรกเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured) คือ ทุกคำถามจะมีคำตอบที่เตรียมไว้ล่วงหน้า เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด แบบหลังเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือกึ่งโครงสร้าง (Unstructured หรือ Semi-Structured) ที่มีความยืดหยุ่นมากกว่าแบบแรก การสัมภาษณ์ทั้งสองประเภทนี้ แตกต่างกันทั้งในแง่ของปรัชญาพื้นฐาน วิธีดำเนินการ และบทบาทของผู้สัมภาษณ์ ซึ่งทั้งหมดนี้ จะยังผลให้ข้อมูลที่ได้มีลักษณะที่แตกต่างกันด้วย

วิธีการสัมภาษณ์เชิงปริมาณ (แบบแรก) นั้นอิงอยู่กับกระบวนทัศน์ที่ถือว่า ความจริงหรือความรู้ (ซึ่งเป็นข้อมูลในการวิจัย) เป็นสิ่งที่มีอยู่โดยตัวของมันเอง และเป็น วัตถุวิสัย (Objective) คือเป็นอิสระจากตัวนักวิจัย ความจริงสูงสุดมีเพียงหนึ่งเดียวและมีธรรมชาติเป็นกฏสากล (Universal and Law-like Reality) ที่คนเช่นนี้ได้รับอิทธิพลจากกระบวนทัศน์ แนวปฏิฐานนิยม (Positivism) ซึ่งมีอิทธิพลสูงครอบงำการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และศาสตร์แขนงอื่น ๆ

เคลว (Kvale, 1996) เปรียบบทบาทของผู้ทำหน้าที่สัมภาษณ์เชิงปริมาณซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ (ปฏิฐานนิยม) ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นว่าเหมือนกับนักขุดแร่ ผู้มีหน้าที่เพียงแต่ขุดเอาแร่ซึ่งมีอยู่แล้วในดิน โดยใช้เครื่องมือและกรรมวิธีที่เหมาะสม ร่อนเอาแต่แร่ที่บริสุทธิ์ ไม่ให้มีสิ่งปนเปื้อนอื่นติดมาได้ ในคำกล่าวนี้ ข้อมูลหรือความจริงที่นักวิจัยต้องการนั้น เปรียบได้กับแร่ซึ่งถือว่ามีอยู่ตามธรรมชาติของมันเอง มิได้ถูกใครสร้างมา ข้อมูลนั้นมีอยู่แล้วในประชากรที่เลือกเป็นตัวอย่าง นักวิจัยเป็นเพียงผู้ไปค้นพบ แล้วก็เก็บเอามาเท่านั้น วิธีการเก็บนั้นนักวิจัยเชิงปริมาณใช้การสัมภาษณ์ โดยมีแบบสอบถามเป็นหลัก ในการสัมภาษณ์เชิงปริมาณนั้น ผู้สัมภาษณ์มุ่งเน้นกรรมวิธีที่จะไม่ให้ข้อมูลที่ไดมาถูกปนเปื้อนด้วยสิ่งอื่นที่ไม่ต้องการวงการวิจัยเรียกสิ่งที่ไม่พึงประสงค์นี้ว่า “อคติ” อคตินั้นไม่ว่าจะมาจากตัวผู้

สัมภาษณ์จากผู้ให้สัมภาษณ์ หรือจากกรรมวิธีดำเนินการสัมภาษณ์ ก็ถือเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

2. การสัมภาษณ์เน้นปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม

การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมีความหมายสองนัย นัยแรก หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของทั้งสองฝ่าย ตั้งแต่เริ่มต้นจนตลอดจบการสัมภาษณ์ เป็นหน้าที่ของฝ่ายผู้ทำการสัมภาษณ์มากกว่าให้ผู้สัมภาษณ์ ที่จะสร้างและรักษาระดับความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตัวเขากับผู้ให้สัมภาษณ์ ความสัมพันธ์ที่ดีจะช่วยให้ฝ่ายผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกสบาย มั่นใจ วางใจ และกล้าที่จะเปิดเผยเรื่องราวตลอดจนความคิดของเขา

ประเด็นที่สอง คือเรื่องการมีส่วนร่วม นั้น หมายถึงการที่ตั้งสองฝ่ายอยู่ในสภาพที่ Active คือต่างก็มีส่วนร่วมเพื่อบรรลุจุดประสงค์เดียวกัน นั่นคือการสร้างเรื่องราว (ข้อมูล) ขึ้นมา การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพนั้นเป็นมากกว่าการที่ฝ่ายหนึ่ง “ยิงคำถาม” ให้อีกฝ่ายหนึ่งตอบเท่านั้น แต่เป็นการที่ทั้งสองฝ่าย แลกเปลี่ยนคำถามคำตอบซึ่งกันและกัน ทำนองเดียวกับการเจรจาต่อรอง (Negotiation) ทว่านี่ไม่ใช่การต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่เป็นการต่อรองเพื่อร่วมกันสร้างข้อมูลและความหมายขึ้นมา (Fontana and Frey, 2000) ข้อมูลที่ได้มาโดยวิธีนี้นับว่าเป็นผลของการต่อรองที่ลงตัว (Negotiated Text) ที่ว่าต่อรองนั้นคือทั้งสองฝ่ายต่างมีโอกาสเป็นผู้เสนอและผู้สนอง นักวิจัย (ผู้สัมภาษณ์) ต่อกับผู้ให้สัมภาษณ์บอกความจริง บอกสิ่งที่เขารู้ หรือสิ่งที่เขาคิดเห็น จนเป็นที่พอใจ แล้วจึงเปลี่ยนไปเรื่องใหม่ ฝ่ายผู้ให้สัมภาษณ์ก็ต่อรองด้วยการบอกว่า ความจริง สิ่งที่เขารู้ และสิ่งที่เขาคิดเห็นของเขาคืออะไร ในแบบของเขาเอง การต่อรองในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเช่นนี้คือสาระสำคัญของกระบวนการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ

แต่ในการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ การมีส่วนร่วมของทั้งสองฝ่ายเป็นสิ่งที่ต้องเน้นเป็นพิเศษ โฮลสไตน์ และ แก็บเบรียม (Holstein and Gubrium, 1997) ถึงกับเรียกวิธีการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพโดยรวมว่าเป็น Active Interview และเรียกกระบวนการสัมภาษณ์แบบนี้ว่า Active Interviewing คือ เป็นการสัมภาษณ์ที่ทั้งสองฝ่ายต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงข้างเดียว

การมีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์นั้น ผู้สัมภาษณ์ไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่ “ยิงคำถาม” อย่างเดียว แต่ต้องใช้ศิลปะและความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์กระตือรือร้นที่จะเล่าเรื่องราวของเขาโดยที่ไม่รู้สึกว่าการกำลังถูกถามคำถามหรือถูกซักไซ้ไล่เลียง เนื่องจากการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) ความร่วมมือกันระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ จึงเป็นดรชชีชีวิตความสำเร็จที่สำคัญ

ในการอุปมาการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพที่ทั้งผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์มีส่วนร่วมกัน อย่างแข็งขันในกระบวนการสร้างข้อมูลว่า “เหมือนละครที่ทั้งสองฝ่ายร่วมกันแสดง และละครนั้นก็มิได้โครงสร้างเรื่องที่สามารถเปลี่ยนไปได้ตลอดเวลา เอทเธิล เดอ โซลา พูล (Ethiel de Sola Pool, 1957, หน้า 193 อ้างใน Holstein and Gubrium, 1997, หน้า 120)

3. การสัมภาษณ์ในรูปแบบของการสนทนา

การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพที่ดี ควรดำเนินไปในรูปแบบของการสนทนานั้น มีคำถามที่น่าจะทำความเข้าใจเพิ่มเติม คำถามสำคัญคือ การสนทนาในการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเป็นอย่างไร ต่างจากการสนทนาในกิจกรรมอื่น ๆ ใดๆ เพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้ควรทราบก่อนว่า การสนทนามีรูปแบบอย่างไรบ้าง เคลว (Kvale, 1996, หน้า 19-21) จำแนกการสนทนาออกเป็น 3 ประเภท คือ การสนทนาในชีวิตประจำวัน การ

สนทนาเชิงวิชาชีพ และการสนทนาตอบโต้เชิงปรัชญา การสนทนาทั้งสามแบบนี้แตกต่างกันทั้งในด้านรูปแบบ โครงสร้าง และจุดมุ่งหมาย

2. การสังเกต

หลักพื้นฐานของวิธีการสังเกตแบบ

การแยกชนิดของสิ่งที่จะต้องสังเกตออกเป็น 6 ขั้นตอนนี้ จะมีประโยชน์โดยตรงในแง่ของการตรวจสอบว่า ผู้วิจัยได้ทำงานครบถ้วนหรือไม่ ถ้าไม่ได้แบ่งไว้ให้ละเอียดอาจมีบางส่วนตกหล่นขาดหายไป และพยายามอธิบายถึงความเป็นมา สาเหตุ และผลลัพธ์ การวิเคราะห์เบื้องต้นนี้เป็นสิ่งที่จะเป็นในการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพราะงานวิจัยนี้เป็นงานที่ต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลในสนามเพื่อจะจะสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างต่อเนื่องต่อไป และวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องไม่หลงทาง(สุภางค์ จันทรวานิช, 2543, 128-159)

หลักการทั่วไปของการสังเกตมี 5 ประการ ซึ่ง (ชาย โปธิสิตา, 2550, หน้า 312-315) นำมาขยายความ และเพิ่มเข้าไปอีก 2 ประการ (รวมเป็น 7 ประการ) จากคำกล่าวของชควานท์ (Schwandt, 2000, หน้า 179)

1. สังเกตจากมุมมองของผู้ถูกศึกษา: ผู้สังเกตจะต้องพยายามมองปรากฏการณ์ศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ ความเข้าใจ ความหมาย จากสายตาของผู้ที่ถูกศึกษาเท่านั้น นักวิจัยจะมีความคิดเห็นมีความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ตนสังเกตอย่างไร ก็ควรจะบันทึกแยกไว้ต่างหาก แต่สิ่งที่นักวิจัยจะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ต้องพยายามมองการกระทำหรือปรากฏการณ์ในสายตาของคนที่ถูกสังเกต เป็นหลัก ถ้านักวิจัยยังไม่สามารถเข้าถึง หรือยังไม่สามารถมองสิ่งที่เกิดขึ้นในสายตาของประชาชนผู้ถูกสังเกตได้ ก็ยังไม่จัดว่าประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

2. สังเกตรายละเอียด : ให้ความสำคัญอย่างสูงแก่รายละเอียดของสิ่งที่สังเกต นักวิจัยต้องบันทึกและพรรณนารายละเอียดของสิ่งที่เกิดขึ้น ยิ่งให้รายละเอียดได้มากเท่าไรก็ยิ่งดี ในเรื่องนี้ถ้าจะพูดตามความเห็นและตามภาษาของ (Clifford Geertz, 1973) ก็ต้องพูดว่า นักวิจัยที่ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องทำสิ่งที่เรียกว่า Thick Description คือพรรณนารายละเอียดของสิ่งที่ตนศึกษาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ การพรรณนารายละเอียดที่ดี คือการพรรณนาอย่างเป็นวัตถุวิสัย (Objective Description) คือไม่ใส่ความรู้สึก ความคิดเห็น และการตีความของนักวิจัย จะต้องเก็บความรู้สึกแยกไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่ปนกับบันทึกข้อความพรรณนาของสิ่งที่ได้สังเกต ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูล

3. ให้ความสำคัญแก่บริบทของสิ่งที่สังเกต: ผู้ทำการสังเกตต้องตระหนักว่าเหตุการณ์ การกระทำ หรือพฤติกรรมที่สังเกตนั้น มีความหมายก็เฉพาะภายในบริบทคือ สิ่งแวดล้อมที่มันดำรงอยู่ (หรือในสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกันเท่านั้น)ถ้าบริบทแตกต่างออกไป ความหมายของการกระทำนั้นอาจจะเปลี่ยนไป ดังนั้น ในการสังเกต นักวิจัยต้องไม่พลาดที่จะเก็บรายละเอียดบริบทของสิ่งที่สังเกตด้วย ทุกครั้งที่ทำการสังเกต นอกจากจะพรรณนารายละเอียดของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (ซึ่งถือว่าเป็นเนื้อหาหลักของของการสังเกต) แล้ว นักวิจัยต้องไม่ละเลยที่จะให้คำบรรยายเชิงบริบทของปรากฏการณ์นั้นด้วย เช่น สถานที่ เวลา และสถานการณ์ (Setting) นักวิจัยที่ทำการสังเกตจะต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมและประวัติความเป็นมาของปรากฏการณ์ที่ศึกษานั้นด้วย

4. ให้ความสำคัญแก่กระบวนการของสิ่งที่สังเกต: ในการสังเกต นักวิจัยจะต้องมองการกระทำทางสังคมในฐานะเป็นกระบวนการที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา ข้อนี้หมายรวมไปถึงว่า ควรมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่ามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นด้วย การทำความเข้าใจเหตุการณ์อย่างหนึ่งในฐานะเป็นสิ่งที่คงที่ ไม่มีมิติแห่งความเคลื่อนไหวหรือพัฒนาการ มาสามารถจะให้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ชัดเจนและเพียงพอ

5. เปิดกว้าง: นักวิจัยพึงหลีกเลี่ยงการด่วนสรุปหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ตนสังเกต โดยที่ยังไม่มีหลักฐานสนับสนุนเพียงพอ การใช้แนวคิดอันใดอันหนึ่งตัดสินหรือขึ้นนำการสังเกตเร็วเกินไปนั้น อาจทำให้การสังเกตที่จะตามมาติดอยู่ใน “กับดักทางความคิดและมุมมอง” ของแนวคิดนั้นเท่านั้น แม้จะมีกรอบแนวคิดที่วางเอาไว้ในเบื้องต้นอยู่แล้ว การสังเกตก็ควรดำเนินไปอย่างเปิดกว้าง ให้ออกาสแนวคิดใหม่ โดยไม่ยอมให้แนวคิดทฤษฎีเดิมครอบงำ เว้นเสียแต่ว่าหลักฐานจากการสังเกตในระยะต่อมามีจะทำให้ประจักษ์ชัดว่าควรเป็นเช่นนั้น

6. นักวิจัยในฐานะเป็นเครื่องมือในการสังเกต : วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทั่วไปถือว่า นักวิจัยเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลที่สำคัญ วิธีการสังเกตเป็นตัวอย่งที่เด่นชัดที่สุดในเรื่องนี้ คุณสมบัติข้อนี้อาจเป็นทั้งจุดแข็งและข้อจำกัดของวิธีนี้ จุดแข็งสำคัญอยู่ที่ความยืดหยุ่น ซึ่งทำให้นักวิจัยสามารถวินิจฉัยโดยหลักแห่งและผลตามความเหมาะสมกับแหล่งข้อมูลและสถานการณ์แวดล้อม แต่ข้อจำกัดที่สำคัญก็คือ ความเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากในการใช้เครื่องมือชนิดนี้ เพราะนักวิจัยนั้นถึงอย่างไรก็เป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึก มีอารมณ์ มีความชอบ/ไม่ชอบ เหมือนคนทั่วไป การสังเกตอย่างบริสุทธิ์ชนิดที่ปราศจากอคติทุกรูปแบบ (เป็นวัตถุวิสัยบริสุทธิ์) นั้น ออกจะเป็นเรื่องอุดมคติมากกว่าที่จะประจักษ์ได้ในการปฏิบัติจริง นอกจากนี้แล้ว ความเป็นมาตรฐานก็เป็นสิ่งที่บรรลุได้ยาก สำหรับเครื่องมือที่เป็นมนุษย์ แม้ว่าจะเป็นักวิจัยที่ฝึกฝนมาดีแล้วก็ตาม เพราะข้อจำกัดที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงแนะนำว่าควรใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบอื่น เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นต้น ควบคู่ไปกับการสังเกตด้วย

7. ใช้วิธีอื่นควบคู่ไปด้วยได้ไม่มีขีดจำกัด: การสังเกตแบบมีส่วนร่วมจะเป็นวิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีประสิทธิภาพมากถ้าใช้ควบคู่กับวิธีอื่น เช่น การสัมภาษณ์ (ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง) การสำรวจ และการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุกรูปแบบ ผู้รู้ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันในเรื่องนี้ (Adler and Adler, 1994; Maykut and Morehouse, 1994; Patton, 1990; Creswell, 1998; Lincoln and Guba, 1985; Denzin, 1978; Denzin and Lincoln, 2009)

ในวงการวิจัยเชิงคุณภาพ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีความหมายอย่างเดียวกับ การวิจัยภาคสนาม (Fieldwork, or Field Research) และเมื่อพูดถึง การวิจัยภาคสนาม ก็เป็นที่รู้กันว่าหมายถึงการวิจัยที่ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นหลัก และเมื่อพูดถึงการใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในเก็บข้อมูล ก็เป็นที่เข้าใจกันว่านักวิจัยจะใช้วิธีอื่นควบคู่ไปด้วย (Lofland, 1971) การใช้หลายวิธีในเก็บข้อมูล สำหรับการวิจัยเรื่องเดียวกันเช่นนี้ เป็นรูปแบบหนึ่งของแนวทางการวิจัยที่เรียกว่า Triangulation (Denzin, 1989) .ซึ่งขอเรียกว่า “การใช้หลายวิธีและมุมมองในการวิจัย

6.2 การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่นักวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้ว ขั้นตอนสำคัญที่จะต้องกระทำต่อไป คือ การตรวจสอบในการวิจัยเชิงคุณภาพ เรามักจะได้ยินเสมอในความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพราะแคลงใจในความลำเอียงของนักวิจัยที่อาจเกิดขึ้นเมื่อได้ไปคลุกคลีกับปรากฏการณ์และผู้ให้ข้อมูล นักวิจัยเชิงคุณภาพตระหนักดีถึงข้อสงสัยนี้ และได้วางมาตรการที่จะป้องกันความผิดพลาด นั่นคือการตรวจสอบข้อมูลก่อนที่จะทำการวิเคราะห์

นักวิจัยจะทำอะไรกับข้อมูลที่ได้อมา โดยในขั้นแรกจะต้องตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้มาเพียงพอหรือยัง ข้อมูลนั้นตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ ถ้าได้ข้อมูลไม่ตรงกัน จะต้องตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร การตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)(Denzin, 1989) ซึ่งมีวิธีการโดยละเอียดดังนี้ (สุภางค์ จันทรวานิช, 2543, หน้า 128-159)

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้น ถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือการสอบแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ แหล่ง เวลา แหล่ง สถานที่ และแหล่ง บุคคล แหล่งเวลาหมายถึงว่า ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ถ้าผู้วิจัยเคยสังเกตผู้ป่วยโรคจิตเวลาเช้า ควรตรวจสอบข้อมูลโดยการสังเกตผู้ป่วยเวลาบ่ายและเวลาอื่นด้วย แหล่งสถานที่หมายถึงว่า ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่

การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใด โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน

การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด อาจทำได้ง่ายในระดับสมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) และแนวคิดขณะที่ยังมีมือตีความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ปกตินักวิจัยจะตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎีได้ยากกว่าตรวจสอบด้านอื่น

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

นอกจากนี้เพื่อการทดสอบให้แน่ใจว่า การวิเคราะห์และเก็บรวบรวมข้อมูลของเรานั้นถูกต้องหรือไม่ นักวิจัยอาจใช้วิธีการแบบเดียวกันกับ วายท์ (Whyte, 1993) ซึ่งใช้ในงานวิจัยเรื่อง Street Corner Society โดยถกเถียงและซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือกลุ่มเด็กวัยรุ่นข้างถนนเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นและตีความหมาย และเมื่อเขียนรายงานจบ เขาก็ให้เด็กเหล่านั้นอ่านบททวนว่าข้อมูลและการตีความหมายของเขา นั้นเที่ยงตรงตามที่คนกลุ่มนี้ยึดถือเป็นแบบอยู่หรือไม่ แล้วจึงแก้ไขเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญและยากในกระบวนการวิจัยโดยเฉพาะในการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบหรือข้อมูลจำนวนหนึ่ง ซึ่งมักไม่ใช่สถิติช่วยในการวิเคราะห์ หรือถ้าใช้สถิติก็ไม่ได้ถือว่าเป็นวิธีวิเคราะห์หลัก แต่จะถือเป็นข้อมูลเสริม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิเคราะห์ข้อมูลจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการวิจัยผู้วิเคราะห์ข้อมูลควรมีความรู้ในเรื่องแนวคิดทฤษฎีอย่างกว้างขวาง มีความเป็นสหวิทยาการอยู่ในตัวเอง สามารถสร้างข้อสรุปเป็นกรอบแนวคิดและเปลี่ยนแปลงแนวทางที่จะตีความหมายข้อมูลได้หลาย ๆ แบบ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ดี ควรใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสม ข้อมูลที่ได้มา อาทิเช่น ถ้าเป็นข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ที่ได้มาจากการสังเกต สัมภาษณ์ แล้วจัดบันทึกควรวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ขณะเดียวกันการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย

เป็นวิธีหนึ่งที่นิยมคือการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการพยายามจะทำข้อมูลนั้นให้เป็นจำนวนที่นับได้ โดยทั่วไป มักกระทำกับข้อมูลเอกสารในการวิจัยเอกสาร

6.3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบนี้ มี 3 ชนิด คือ การวิเคราะห์แบบอุปนัย การจำแนกชนิดของข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล รายละเอียดของแต่ละวิธีมีดังนี้

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูล จากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น พิธีกรรม การทำมาหากิน ความเป็นอยู่ในสังคม ฯลฯ เมื่อนักวิจัย ได้เห็นรูปธรรมหรือเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ แล้วก็ลงมือสร้างข้อสรุป ถ้าข้อสรุปนั้นยังไม่ได้รับการ ตรวจสอบยืนยันก็ถือเป็นสมมติฐานชั่วคราว ถ้าหากได้รับการยืนยันแล้วก็ถือเป็นข้อสรุปซึ่งมีความเป็น นามธรรมในระดับต้น ๆ การสร้างข้อสรุปในเชิงนามธรรม (Analytic Induction) จากปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น เด็กขาดอาหาร ขาวนาโถนา ฯลฯ นักวิจัยต้องสรุปสิ่งเหล่านี้ให้เป็น และต้องคำนึงว่าการสร้างข้อสรุปนี้ ไม่ใช่ทำในตอนท้ายของการรวบรวมข้อมูลเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่นักวิจัยทำตลอดเวลา เมื่อใดที่สัมผัสกับ ปรากฏการณ์จะต้องสร้างข้อสรุปในระดับใดระดับหนึ่ง ข้อสรุปที่สร้างขึ้นในขั้นตอนนี้ขึ้นทางการวิจัยเชิง คุณภาพเรียกว่า สมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ในการทำสิ่งเหล่านี้ นักวิจัยกำลังลงมือวิเคราะห์ เบื้องต้นอยู่แล้ว ในประเด็นนี้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะต่างกันมากจากงานวิจัยเชิงปริมาณ ในการวิจัย เชิงปริมาณนั้น นักวิจัยเป็นผู้นำเครื่องมือบางอย่างไปใช้เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม เมื่อเก็บรวบรวม ข้อมูลครบแล้วก็นำกลับมาโดยนักวิจัยผู้นั้นอาจอาจจะเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลหรือไม่ก็ได้ แต่ในการวิจัยเชิง คุณภาพไม่เป็นเช่นนั้น นักวิจัยเชิงคุณภาพจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในขณะที่อยู่ในสนามด้วยตนเอง พร้อม ๆ กับรวบรวมข้อมูลไปด้วย นักวิจัยเชิงคุณภาพจึงต้องมีวุฒิภาวะในการตัดสินใจวิเคราะห์ข้อมูล

การพิสูจน์สมมติฐานสำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่เหมือนกับการพิสูจน์สมมติฐานใน การวิจัยเชิงปริมาณ สมมติฐานในการวิจัยเชิงปริมาณได้มาจากกรอบแนวคิดทฤษฎีซึ่งมีอยู่แต่เดิม และผู้วิจัย นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย กระบวนการวิจัยกระทำในกรอบของทฤษฎีนั้น ๆ และตอนจบของการวิจัยจะ ตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ สมมติฐานนั้นถูกหรือผิด ส่วนในการวิจัยเชิงคุณภาพสมมติฐานก็ได้มาจากกรอบแนวคิด ทฤษฎีเช่นกัน แต่ผู้วิจัยจะไม่กำหนดสมมติฐานจากกรอบแนวคิดอันใดอันหนึ่งโดยเฉพาะ ตรงกันข้ามผู้วิจัยจะ ปรับและเปลี่ยนสมมติฐานอยู่เสมอโดยการพิสูจน์สมมติฐานเหล่านั้นตลอดเวลา สมมติฐานนั้นอาจผิดหรือถูกก็ ได้ เมื่อสมมติฐานนั้นถูกพิสูจน์และตรวจสอบแล้ว จึงจะเป็นข้อสรุป จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ข้อมูล หัวใจ สำคัญอยู่ที่การสร้างสมมติฐาน นักวิจัยต้องพยายามรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากปรากฏการณ์หลาย ๆ อย่างเพื่อ มาพิสูจน์และหาข้อสรุปต่อปัญหานั้น พอสรุปนี้ได้ก็ต้องหาข้อสรุปในเรื่องใหม่ ซึ่งจะสามารถตอบวัตถุประสงค์ ของการวิจัยได้โดยตรง

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนก ข้อมูลชนิด ๆ (Typologies) คำว่า Typologies ที่ใช้นี้หมายถึงขั้นตอนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป การจำแนกแบ่งวิธีการได้เป็น 2 แบบ คือ แบบที่ใช้แนวคิดทฤษฎี และไม่ใช้ทฤษฎี

2.1 แบบใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกชนิดในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ โดยยึดแนวคิดทฤษฎีเป็น กรอบในการจำแนก เช่น อาจใช้ของ ลอฟแลนด์ (Lofland, 1971) ซึ่งแยกออกเป็นกรกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสภาพสังคมเป็นแนวทางการจำแนก เช่นเดียวกับที่ใช้ ในการสังเกต รายละเอียดของกรอบการจำแนกชนิดมีดังนี้

1. การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง

2. กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือขนมธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง และมีความผูกพันกับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม

3. ความหมาย (Meaning) การที่บุคคลอธิบายหรือสื่อสารหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำและหรือกิจกรรม อาจเป็นการให้ความหมายในลักษณะเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน

4. ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลหลาย ๆ คน ในสังคมที่ศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อาจเป็นรูปของการเข้ากันได้หรือความขัดแย้งก็ได้

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การที่บุคคลมีความผูกพันและเข้าร่วมกิจกรรม หรือมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

6. สภาพสังคม (Setting) คือ สถานการณ์ หรือสภาพการณ์ที่การกระทำหรือกิจกรรมที่ทำการศึกษาก่อเกิดอยู่

2.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้ ผู้วิจัยจะจำแนกข้อมูลเป็นชนิดง่าย ๆ ตามประเภทที่สัมพันธ์กับแบบชีวิตที่นักวิจัยจำแนกข้อมูลเป็นชนิดง่าย ๆ ตามประเภทที่สัมพันธ์กับแบบแผนชีวิตที่นักวิจัยสังเกตเห็น เช่น แบ่งชนิดของเหตุการณ์ ระยะเวลาที่เหตุการณ์เกิด บุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของชนิดต่าง ๆ ที่แบ่งนี้ เมื่อได้จำแนกข้อมูลเป็นชนิดแล้ว นักวิจัยจะพิจารณาความสม่ำเสมอ (Regularities) ของการเกิดของข้อมูลชนิดต่าง ๆ ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ ในการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดทั้งโดยใช้หรือไม่ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยจะได้กำหนด หน่วยการวิเคราะห์ ให้แก่ข้อมูลโดยปริยาย

2.3 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การใช้วิธีการเปรียบเทียบ โดยการนำข้อมูลมาเทียบเป็นปรากฏการณ์ มีความเริ่มเป็นนามธรรมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยที่ได้สังเกตเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์เมื่อได้จำแนกชนิดของข้อมูลในเหตุการณ์เหล่านั้นแล้ว ก็นำมาเปรียบเทียบกันโดยอาจทำเป็นตารางหาความสัมพันธ์

6.3.2 เทคนิคพิเศษในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยอาจทำให้ข้อมูลที่ตนวิเคราะห์มีความน่าสนใจ มีแง่มุมการวิเคราะห์ที่พิเศษออกไป หรือมีแนวการตีความที่แปลกใหม่ การกระทำดังกล่าวนี้ต้องอาศัยจินตนาการ อาศัยความช่างสงสัย ช่างคิดหาคำตอบของตัวผู้วิจัยเอง การใช้จินตนาการเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพซึ่ง ครีซเวล (Creswell, 1998) ได้แนะนำว่านักวิจัยอาจใช้จินตนาการในทางวิชาการได้ ดังนี้

1. เมื่อจำแนกข้อมูลเป็นชนิด นักวิจัยควรพิจารณาว่าข้อมูลส่วนไหนแยกไม่ได้ สมมติว่าเราจัดข้อมูลไว้ 6 ชนิด แต่ข้อมูลบางอย่างเข้ากับชนิดใดไม่ได้เลย นักวิจัยก็ควรพิจารณาว่าข้อมูลชนิดนี้มีมากหรือไม่ และในข้อมูลที่จัดให้เข้ากลุ่มไม่ได้เหล่านี้มีอะไรเหมือนกันบ้าง ข้อมูลพวกนี้อาจจะเป็นตัวปัญหาหลักหรือตัวอธิบายปรากฏการณ์ก็ได้

2. นักวิจัยควรพิจารณาว่าข้อมูลที่แบ่งไว้นั้นมีอะไรแทนที่ได้บ้าง ยกตัวอย่าง เช่น เรื่องผู้นำชุมชน เมื่อนักวิจัยเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วมในเหตุการณ์การประชุมคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และจดบันทึกข้อมูลได้ทั้ง 6 ชนิด แต่มีเหตุการณ์บางอย่างที่จัดเข้าประเภทไม่ได้ก็ต้องนำมาพิจารณาว่าจะน่าอะไรมาแทนกันได้ เช่น ถ้าผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่ใครจะเป็นประธานการประชุมแทน ถ้ากลุ่มที่มีเสียงข้างมากของผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่รูปการจะเป็นอย่างไร คือ การตั้งข้อสงสัยถ้าแทนกันได้มีใครทำหน้าที่ผู้ใหญ่ เมื่อทำหน้าที่แทนแล้วเหตุการณ์ทุกอย่างดำเนินไปตามเดิมทั้ง 6 ขั้นตอน นั่นคือความสัมพันธ์เหมือนเดิม การมีส่วนร่วม

เหมือนเดิมความหมายเหมือนเดิม ฯลฯ ก็แสดงว่า คน ๆ นั้นมีความหมายในฐานะผู้นำชุมชนเท่ากับผู้ใหญ่บ้าน บางทีนักวิจัยอาจค้นพบต่อไปว่าผู้นำชุมชน จริง ๆ คือคนนี้ต่างหาก หรือเขาอาจจะเป็นคนของผู้ใหญ่ แต่ผู้วิจัยไม่รู้มาก่อนถ้าไม่เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่คล้ายคลึงกันมาก ในกรณีตรงกันข้าม ถ้าผู้ใหญ่บ้านไม่มา และมีคนหนึ่งทำหน้าที่แทนแต่ทุกอย่างอลเวงไม่เหมือนเดิม ก็แสดงว่าคนนั้นแทนที่ผู้ใหญ่ไม่ได้ เป็นต้น

3. นักวิจัยอาจตั้งคำถามต่อไปอีกว่า ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ นั้นมีอะไรที่มีความหมายและมีความสำคัญมาก แล้วถ้าไม่มีสิ่งนี้เกิดอะไรขึ้น เช่น ผู้นำชุมชนคนนี้สำคัญมาก ลองสมมติดูว่าผู้นำคนนี้ตายไปจะเกิดอะไรขึ้น มีผลต่อกิจกรรมที่ดำเนินอยู่หรือไม่ ถ้าไม่มีผลอะไรเลยก็แสดงว่า ผู้นำคนนี้ไม่ใช่คนที่ต้องนำมาพิจารณา และถ้าเป็นผู้นำคนอื่น ๆ จะเป็นอย่างไร ซึ่งต้องลองสมมติเปรียบเทียบดู นำหนักมากน้อยจะต่างกันในแต่ละคน

4. ผู้วิจัยอาจตั้งข้อสงสัยต่อไปอีกว่า ถ้าสิ่งที่สงสัยถูกต้องอะไรจะเกิดขึ้น ถ้าสมมติฐานที่ตั้งไว้ถูกต้องจะเกิดอะไรขึ้น เช่น อาทิตย์หน้าจะมีงานทำบุญเข้าพรรษาที่วัด นักวิจัยอาจลองสมมติหรือคาดการณ์ไว้ว่าจะต้องมีใครบ้าง ใครจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ใครจะมาร่วมทำบุญด้วย ใครจะไม่มาเลย ลองคาดการณ์ดูแล้วพอถึงวันงานก็ไปร่วมงาน แล้วดูว่าที่ได้คาดการณ์หรือสมมติฐานที่ตั้งไว้นั้นเป็นจริงหรือไม่ เมื่อใดที่สามารถหาได้ถูกต้องตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงว่าอำนาจการทำนายของนักวิจัยสูงมาก โอกาสที่จะอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างถูกต้องมีมากขึ้นเพราะสามารถรู้ได้ว่าตรงไหนเป็นจุดสำคัญ นั่นคือระบบสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนซึ่งเท่ากับรู้โครงสร้างสังคม นี่เป็นเพียงตัวอย่าง เหตุการณ์จริง ๆ มักไม่ง่ายอย่างนี้เพราะจะมีตัวแปรซับซ้อนหลายด้านหลายมุม แต่นักวิจัยจะต้องหัดสงสัย ถ้าสมมติฐาน ที่ตั้งไว้ถูกต้องแล้วจะเกิดอะไรขึ้นทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นขั้นตอนที่นักวิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูล

6.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร: การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารอาจทำได้ทั้งโดยวิธีการเชิงปริมาณ และวิธีเชิงคุณภาพ วิธีการเชิงปริมาณ คือ การทำให้ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ถ้อยคำประโยคหรือใจความในเอกสารเป็นจำนวนที่วัดได้ แล้วแจกแจงนับจำนวนของถ้อยคำ ประโยค หรือใจความเหล่านั้น วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้ที่รู้จักกันดีคือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนวิธีการเชิงคุณภาพคือการตีความ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากเอกสารดังกล่าวประกอบกับเอกสารอื่น ๆ โดยอาจมีการแบ่งประเภทตามเนื้อหาของเอกสาร แล้วเปรียบเทียบเนื้อหาประเภทต่าง ๆ กันด้วยก็ได้ ในที่นี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาเท่านั้น เพราะเป็นเทคนิคที่ต้องเรียนรู้ขั้นต้นให้ถูกต้อง

การวิเคราะห์เนื้อหาคือเทคนิคการวิจัยที่พยายามจะบรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสารโดยใช้วิธีการเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบและเน้นสภาพวัตถุวิสัย (Objectivity) (Bernard, 1994) การบรรยายนี้เน้นที่เนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความ พิจารณาจากเนื้อหาโดยผู้วิจัยไม่มีอคติหรือความรู้สึกของตัวเองเข้าไปพัวพัน ไม่เน้นการตีความหรือหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง หรือความหมายระหว่างบรรทัด สำหรับนักวิจัยบางคนถือว่า การวิเคราะห์เนื้อหาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการเชิงปริมาณก็ได้ เพียงแต่ให้การระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความหรือสาระเป็นอย่างดีและเป็นสภาพวัตถุวิสัย (Holstein, 1995) เราอาจสรุปได้ การวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ มีความเป็นระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุวิสัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี

ในการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะในสาขาที่มีการใช้ข้อมูลเอกสาร เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ภาษา นิเทศศาสตร์ การวิเคราะห์เนื้อหาามีบทบาทเด่นในการช่วย

บรรยายหรือแยกแยะสาระ (Message) ของข้อความที่ศึกษา เราอาจกล่าวโดยย่อว่าในเอกสารหรือตัวบทที่จะวิเคราะห์นั้นมียุทธศาสตร์ประกอบหลัก ๆ 6 ประการได้แก่

1. แหล่งที่มาของข้อความหรือสาระ ได้แก่ ผู้สื่อ (Source / Sender)
2. กระบวนการใส่ความหมายของสาระ (Encoding Process)
3. ตัว สาระ หรือข้อความ (Message)
4. วิธีถ่ายทอด สาระยังผู้อื่น (Channel of Transmission)
5. ผู้รับสาร (Detector)
6. กระบวนการถอดความหมายของสาร (Decoding Process)

ในกรอบแนวคิดนี้ ตัวสารหรือข้อความเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีวิจัยที่สามารถช่วยวิเคราะห์ตัวสาร หรือข้อความที่ถูกสื่อได้เป็นอย่างดี

เมื่อจะวิเคราะห์เนื้อหานั้นนักวิจัยมีข้อพึงระมัดระวังสองประการ ประการแรกคือ เนื้อหาที่จะได้วิเคราะห์เอกสารเป็นเนื้อหาตามที่อยู่ในเอกสารไม่ใช่เนื้อหาที่ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด นอกจากเอกสารนั้นจะเป็นเอกสารที่ผู้วิจัยขอให้ผู้อื่นเขียนตามความประสงค์ของตน ประการที่สอง คือ คุณลักษณะเฉพาะที่นักวิจัยจะบรรยายหรือวิเคราะห์ ควรเป็นคุณลักษณะที่ดึงขึ้นมาได้จากเอกสารมากกว่าเป็นการบรรยายหรือวิเคราะห์โดยมีกรอบแนวคิดทฤษฎีกำหนดไว้ล่วงหน้า กรอบแนวคิด เป็นเพียงสิ่งที่นำมาช่วยพิจารณาช่วยในการสร้างข้อสรุปหรือโยงข้อมูลที่ตั้งออกมาได้แล้วเท่านั้น มิเช่นนั้นแล้วการวิเคราะห์เนื้อหาจะไม่มีความเป็นภววิสัยและความเป็นระบบได้เลย

6.3.4 ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหามีดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยต้อง ตั้งกฎเกณฑ์ ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสาร และหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์ ใครก็ตามที่มาเป็นผู้วิเคราะห์เนื้อหาต่อไป จะได้มีเกณฑ์และระเบียบเดียวกันในการคัดเลือก ไม่ใช่ผู้วิเคราะห์แต่ละคนต่างก็มีเกณฑ์ของตนและรับช่วงงานต่อกันไม่ได้
2. ผู้วิจัยต้อง วางเค้าโครงของข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (Categories) การทำเช่นนี้จะช่วยให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ ผู้วิเคราะห์สามารถตัดสินใจได้ว่าคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสารหรือตัวบท (Text) และจะทิ้งคำหรือข้อความใดออกไป
3. ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึง บริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูล เอกสารนำมาวิเคราะห์ด้วย ดังที่ได้กล่าวแล้วในเรื่องวิธีใช้ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยควรตั้งคำถามเกี่ยวกับเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ เช่น ใครเป็นผู้เขียน เขียนให้ใครอ่าน ช่วงเวลาที่เขียนเป็นอย่างไร ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างลึกซึ้งขึ้น การพิจารณาเอกสารในสภาพที่เป็นองค์ประกอบจึงเป็นสิ่งจำเป็น การบรรยายคุณลักษณะเฉพาะของเนื้อหาโดยไม่โยงไปสู่ลักษณะของเอกสาร ของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร จะทำให้ผลการวิเคราะห์มีคุณค่าน้อย แต่ถ้าได้มีการเปรียบเทียบคุณลักษณะของเนื้อหาเข้ากับบริบทของเอกสารและมีการเชื่อมโยงคุณลักษณะดังกล่าวเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมที่ผู้วิจัยเลือกมาเปรียบเทียบจะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความกว้างขึ้นและนำไปสู่การอ้างอิงกับข้อมูลอื่น ๆ ได้
4. โดยปกติการวิเคราะห์เนื้อหาจะกระทำกับเนื้อหาตามที่ปรากฏ (Manifest Content) ในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ (Latent Content) การวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสาร

ก็หมายถึงคำหรือข้อความที่มีอยู่ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความได้ การตีความข้อความจะกระทำในอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลัง เมื่อผู้วิจัยจะสรุปข้อมูล

5. ขั้นตอนนี้เป็นสิ่งที่ยังถกเถียงกันอยู่ระหว่างนักวิจัยเชิงปริมาณกับนักวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับนักวิจัยเชิงปริมาณเมื่อได้ทำขั้นตอน 4 ขั้นที่กล่าวมาแล้ว ก็ถือว่าผู้วิจัยจะลงมือสรุปข้อมูลอย่างแม่นยำ และนำข้อสรุปไปอ้างอิงกับประชากรทั้งหมดได้ แต่สำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพมักมีข้อทักท้วงอยู่บ้าง โดยที่นักวิจัยเชิงคุณภาพเห็นว่า ความถี่ของคำหรือข้อความที่ปรากฏอาจมิได้แสดงถึงความสำคัญของคำหรือข้อความนั้นก็ได้ เช่น ตัวอย่างที่มีคำว่า “ชาติ” “รักชาติ” ปรากฏถี่หลายครั้งอาจไม่ได้เน้นสาระของเรื่องชาติและความรักชาติก็ได้ นอกจากนี้ การตีความสำคัญของสาระจากตัวอย่างอาจใช้วิธีสรุปใจความได้ดีกว่าการวัดความถี่ของคำก็ได้ ฉะนั้นวิธีการเชิงคุณภาพจึงน่าจะมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์เนื้อหาได้เป็นอย่างดี นักวิจัยเชิงคุณภาพให้เหตุผลว่า การได้คำตอบเลื่อนกลางสำหรับคำถามที่ตรงเป้า ยังดีกว่าได้คำตอบที่ชัดเจนสำหรับคำถามที่ผิดเป้า การมุ่งจะวัดความถี่ของคำอย่างเดียว อาจนำไปสู่คำตอบที่ชัดเจนแต่ไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง

6.3.5 หัวใจของการวิเคราะห์เนื้อหา

เทคนิคสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหา คือการวางระบบข้อมูลโดยการจัดประเภทของ คำและข้อความที่จะวิเคราะห์ เมื่อได้เอกสารมาแล้ว ผู้วิจัยจะจัดจำแนกประเภท (Categories) ของคำและข้อความอย่างไรจึงจะได้ประเภทที่ตีกรอบคลุม ตรงตามปัญหาของการวิจัย วิธีจัดประเภทจะต้องดำเนินเป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งเกี่ยวพันกันไปมาดังนี้

ในขั้นแรก ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงปัญหาของการวิจัยว่าอาจครอบคลุมประเภทของคำหรือข้อความอะไรบ้าง เช่น ในการวิเคราะห์เนื้อหาของความรุนแรงทางร่างกายที่ปรากฏในภาพยนตร์โทรทัศน์ ผู้วิจัยจะต้องแยกแยะว่าแนวคิดเรื่องความรุนแรงทางร่างกายอาจจำแนกประเภทย่อย ๆ อะไรได้บ้าง เช่น การทรมานร่างกาย การลอบสังหาร การทำร้าย ฯลฯ เมื่อได้ประเภทย่อยของแนวคิดแล้ว ผู้วิจัยจะต้องกำหนดในขั้นต่อไปว่าหน่วย (Unit) ของเนื้อหาที่จะลงมือจำแนกและแจกแจงนับนั้นได้แก่อะไร ถ้าเป็นคำได้แก่คำอะไรบ้าง ถ้าเป็นข้อความในลักษณะวลีหรือประโยค ได้แก่ ข้อความอะไรบ้าง และในขั้นสุดท้าย ผู้วิจัยจะต้องกำหนดว่าวิธีการแจกแจงนับที่จะใช้คือวิธีใด

การทำระบบจำแนกประเภทที่ดี ในการวิเคราะห์เนื้อหาควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ระบบจำแนกประเภทควรสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของการวิจัย นั่นคือตรงกับนิยามกรอบแนวคิด นิยามตัวแปร และนิยามเชิงปฏิบัติการในการวิจัยนั้น ๆ นิยามเชิงปฏิบัติการของการวิจัยนั้น ๆ นิยามเชิงปฏิบัติการของการวิจัยถือเป็นตัวบ่งชี้ของประเภทที่เหมาะสมมากอย่างหนึ่งที่นักวิจัยควรใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภท

2. ระบบจำแนกประเภทควรมีความครอบคลุม นั่นคือ สามารถรองรับคำและข้อความที่จะถูกแจกแจงนับได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจะสร้างคุณลักษณะครอบคลุมนี้ได้โดยการบรรยายละเอียดของแนวคิดย่อย และ ตัวแปรของการวิจัยให้ชัดเจนที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้แจกแจง นับ หรือผู้ลงรหัสไม่ประสบความยุ่งยาก ในการตัดสินใจว่าคำใดควรจัดอยู่ในประเภทใด นอกจากนั้นผู้วิจัยควรจะได้อ่านเอกสารอย่างละเอียดจนจบ เพื่อจะได้ทราบว่าตัวบทหรือเอกสารที่จะวิเคราะห์มีคำสำคัญใดบ้างที่ตรงกับปัญหาของการวิจัยและแนวคิดย่อย ๆ ที่แตกออกมาจากปัญหานั้น มิฉะนั้นจะต้องมีการสร้างประเภทของคำและข้อความใหม่เพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย เพราะระบบจำแนกประเภทที่สร้างไว้ไม่ครอบคลุม การลงรหัสก็จะวุ่นวาย เพราะต้องย้อนกลับไปนำข้อมูลส่วนที่วิเคราะห์แล้วมาวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อหาคำและข้อความในประเภทที่สร้างใหม่

3. ระบบจำแนกประเภทควรมีความเด่นชัดในตัวเอง เพื่อให้การจำแนกข้อมูลทำได้โดยสะดวก ไม่เกิดปัญหาว่าค่าหรือข้อความสามารถถูกจำแนกเข้าได้หลายประเภทพร้อม ๆ กัน

4. ระบบจำแนกประเภท ไม่ควรมีความซ้ำซ้อนเหลื่อมกัน นั่นคือไม่ควรมีประเภทที่คล้ายคลึงกันในบางส่วน เช่น การจำแนกประเภทเป็นสถาบันชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การจำแนกเป็นสองประเภทเช่นนี้อาจมีความเหลื่อมกันได้บ้าง ทำให้ค่าและข้อความบางอย่างอยู่ได้ทั้งสองประเภทเช่นกัน เช่น คำว่าสิ้นแผ่นดิน อาจสื่อความหมายของชาติหรือสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ได้

5. ผู้สร้างระบบจำแนกประเภทควรใช้หลักการเดียวกันในการจัดประเภทต่าง ๆ ไม่ใช่ใช้มิติของเวลาบ้าง ใช้สถานที่บ้าง ใช้วิธีการของความรู้สึกบ้างจะทำให้ประเภทที่จัดขาดเอกภาพ ไม่อาจนำมาเทียบเคียงกันได้ ข้อจำเป็นจะต้องจำแนกประเภทข้อมูลเหล่านั้นออกจากกัน ประเด็นนี้รวมถึงการแยกข้อมูลเป็นข้อมูลที่ปรากฏและข้อมูลที่แฝงอยู่ด้วย ผู้วิจัยไม่ควรนำข้อมูลสองระดับนี้มาเปรียบเทียบกัน แม้จะได้ให้คำแนะนำเช่นนี้แล้ว ผู้วิเคราะห์เนื้อหาส่วนใหญ่ก็มักจะยังไม่แน่ใจว่าควรจำแนกประเภทข้อมูลเป็นอะไรบ้าง ที่จริงแล้วไม่มีคำแนะนำที่เป็นสูตรตายตัวหรือสำเร็จรูป เพราะการจำแนกประเภทของแนวคิดและค่าหรือข้อความขึ้นอยู่กับเนื้อหาของการวิจัยแต่ละเรื่องผู้วิจัยจึงต้องสร้างขึ้นจากการได้ผ่านเนื้อหานั้น ๆ มากกว่าจากการเลียนแบบการจำแนกของนักวิจัยคนอื่น ๆ นอกจากนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาก็มุ่งที่จะดึงคุณลักษณะเฉพาะของถ้อยคำหรือหนังสือหรือสาระออกมามากกว่าเป็นการทดสอบแนวคิดทฤษฎีใด ๆ ฉะนั้นการใช้ระบบจำแนกประเภทหรือกรอบหรือแนวคิดที่มีผู้กำหนดไว้แล้วเพื่อจำแนกประเภท จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะจะไม่นำไปสู่การสร้างข้อสรุปใหม่ ๆ และการสร้างทฤษฎีพื้นฐานอย่างไรก็ดี การจำแนกประเภทกว้าง ๆ ที่เคยมีผู้เข้ามาแล้วก็อาจเป็นแนวทางหรือจุดเริ่มต้นที่นักวิจัยจะใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาได้

มีวิธีจำแนกประเภทประเภทใหญ่ ๆ อยู่สองประเภทที่เป็นที่รู้จักกันดี อย่างหนึ่งได้แก่การจำแนกโดยพิจารณาจากเนื้อหาของเอกสารหรือข้อมูลเป็นเกณฑ์ อีกอย่างหนึ่งได้แก่การพิจารณารูปแบบของเอกสารหรือข้อมูลเป็นเกณฑ์ (Holstein, 1995)

6.3.6 แนวทางในการพิจารณาในการจัดระบบ

แนวทางพิจารณาในการจัดระบบจำแนกประเภทโดยยึดเนื้อหาข้อมูลเป็นเกณฑ์

หัวข้อ	ข้อมูลกล่าวถึงหรือสื่อถึงอะไร
ทิศทาง	หัวข้อนั้นถูกพูดถึงในลักษณะไหน (เห็นด้วย, ไม่เห็นด้วย, กระตือรือร้น, เฉื่อยๆ, อย่างมีอารมณ์ ชัน, อย่างเอาจริงเอาจัง)
คุณค่า	มีคุณค่า, เป้าหมาย, ความคาดหวัง อะไรอยู่ในเนื้อหา
วิธีการ	ผู้เขียนหรือผู้พูดใช้วิธีการอะไรในการให้บรรลุเป้าหมายหรือความคาดหวังของตน
ลักษณะ	เนื้อหา กล่าวถึงการกระทำหรือพฤติกรรมของใครกล่าวถึง กล่าวใน นามของใคร :
แหล่งที่มา	ผู้เขียนในฐานะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือสถาบัน หรือผู้ทรงอำนาจ
กลุ่มเป้าหมาย	เอกสารมีแหล่งที่มาจากไหน ใครเป็นผู้เผยแพร่หรือสื่อสาร
สถานที่	เอกสารเขียนเพื่อให้ใครอ่าน เป็นคนหรือกลุ่มคนหรือหน่วยงาน
สถานการณ์	เหตุการณ์ที่เอกสารกล่าวถึงเกิดขึ้นที่ไหน
ความขัดแย้ง	ในเนื้อหาได้ระบุว่ามีความขัดแย้งหรือไม่ ถ้ามีสาเหตุและระดับของความขัดแย้งเป็นอย่างไร
ความลงท้าย	เอกสารมีข้อความลงท้ายหรือไม่ ถ้ามีได้ระบุหรือไม่ว่าความขัดแย้งจบลง

ด้วยดีหรือจบลงอย่างคลุมเครือหรือลงเอยอย่างน่าสลดใจ
เวลา เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อไร ในกรณีที่มีเอกสารเป็นชุด (Series) ควรตรวจดูว่า
มีลำดับเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นเมื่อไรบ้างในเอกสารชุดนั้น ๆ หรือ
เอกสารชุดนั้นเป็นการเสนอนานาทัศนะต่อเหตุการณ์เดียวกัน

แนวทางพิจารณาในการจัดระบบจำแนกประเภทโดยยึดรูปแบบข้อมูลเป็นเกณฑ์

รูปแบบการสื่อสาร วิธีการที่ใช้สื่อสารคืออะไร : หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สุนทรพจน์
บรรณาธิการ บันทึกช่วยจำรายงานความคืบหน้า จดหมายส่วนตัว บันทึกส่วนตัว บันทึกงาน ประจำวัน ฯลฯ

รูปแบบของประโยค ถ้อยคำที่สื่อสารนั้นเป็นประโยค ที่ใช้หลักไวยากรณ์หรือหลักภาษาแบบใด

วิธีสื่อสาร ใช้วิธีการสื่อสารแบบพูดให้ประทับใจ, โน้มน้าวใจหรือโฆษณาชวนเชื่อ

การจำแนกประเภทในความเป็นจริง มักเป็นการลองผิดลองถูก โดยการแบ่งข้อมูลเป็นประเภท
ต่าง ๆ เมื่อพบประเภทใหม่ก็เพิ่มเข้าไป การแบ่งควรทำ เมื่อได้อ่านข้อมูลครบถ้วนแล้ว และประเภทที่แบ่งนั้น
มักถูกแก้ไขปรับปรุงอีกพักหนึ่งกว่าจะใช้ได้

การกำหนดหน่วยของการวิเคราะห์ เป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องให้ความสำคัญเช่นกันอาจจะกำหนดก่อน
ลงมือหรือกำหนดพร้อม ๆ กับที่ลงมืออ่านข้อมูลก็ได้ หน่วยการวิเคราะห์อาจเป็นคำเดี่ยว ๆ เป็นวลี เป็น
ข้อความ เป็นคอลัมน์นี้ (สำหรับหนังสือพิมพ์) เป็นหน่วยทางไวยากรณ์ (เช่นคำที่เป็นสรรพนามบุรุษที่หนึ่งและ
บุรุษที่สองในภาษาไทย) หรือเป็นชนิดของข้อมูลก็ได้ (เช่น ภาพยนตร์เป็นม้วนหนังสือเป็นเล่ม บท
บรรณาธิการเป็นรายฉบับ) การกำหนดว่าหน่วย การวิเคราะห์ควรเป็นอะไรขึ้นอยู่กับเกณฑ์ 3 ประการ คือ
ความเหมาะสมในการตอบปัญหาของการวิจัย ความเหมาะสมในสนองความต้องการของผู้วิจัยและความ
เหมาะสมในแง่การประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย การกำหนดหน่วยวิเคราะห์ที่ผิดพลาดสามารถทำให้ข้อค้นพบ
ของการวิจัยเพี้ยนจากความเป็นจริงได้มากที่สุดทีเดียว

ถ้าหากจะวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลโดยวิธีการเชิงปริมาณ จะต้องกำหนดวิธีการเจนนับให้ชัดเจน
เพื่อใช้ให้เป็นระบบตลอดกระบวนการวิเคราะห์วิธีการเจนนับมีหลายชนิด เช่น การนับเวลา การนับสถานที่
การนับความถี่ของหน่วยที่วิเคราะห์ การวัดความเข้มข้นหรือตึกิริของหน่วยที่วิเคราะห์ การวัดความเข้มข้น
(Intensity) นี้จะใช้เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็น ทศนิยม ค่านิยม หรือความเชื่อ

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการที่ใช้กฎเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ถ้าหากผู้วิจัยวางกฎและแบ่ง
ประเภทข้อมูลได้ชัดเจน ผู้วิเคราะห์ก็จะทำงานได้สะดวกใจและใครก็ตามที่วิเคราะห์ควรได้ข้อค้นพบที่ไม่
แตกต่างกัน ถ้าใช้ข้อมูลเอกสารขึ้นเดียวกันเพราะระบบของการวิเคราะห์เหมือนกัน นักวิจัยเชิงคุณภาพจัดเอา
ข้อมูลเอกสารส่วนตัวของบุคคลที่จะทำการวิเคราะห์นี้ไว้ในประเภทเดียวกับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ
ซึ่งแสดงว่า การใช้เอกสารส่วนบุคคล (Personal Document) ก็ให้ข้อมูลเท่า ๆ กับการสัมภาษณ์บุคคลนั้นได้
เหมือนกัน (Taylor, 2000) นอกจากนั้นวิธีการวิเคราะห์หลัก ๆ ในการวิเคราะห์เนื้อหาก็ไม่ต่างจากการ
วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมหรือการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเลย

ในการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ (Interview) ะการ
สังเกต (Observation) และ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการตรวจสอบสามเส้าด้าน

ข้อมูล (Data Triangulation) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) พร้อมทั้งใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสื่อความหมายและการรับรู้เอกลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนหัวหิน โดยทำการเก็บข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึกผลการศึกษาของวิไลพร สาคกริก (2545, หน้า 114) ได้ศึกษาพบว่า

1. การสร้างเอกลักษณ์ เกิดจากวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชน คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ชุมชน สื่อจินตคติ และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยเอกลักษณ์ชุมชน ได้แก่ ภาพลักษณ์ของชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว สินค้าและบริการ และประเพณีการเล่น
2. การสื่อความหมายเอกลักษณ์ของชุมชนมีวิธีการคือการใช้คำขวัญและสโลแกน การใช้นโยบาย การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม การจัดงานประเพณีงานเทศกาลและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนการสื่อสารนั้นมีการสื่อสารระหว่างหน่วยงาน การสื่อสารระหว่างหน่วยงานกับชาวบ้านในชุมชน และการสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว
3. การรับรู้เอกลักษณ์ในกลุ่มนักท่องเที่ยว พบว่า เอกลักษณ์ที่เกิดการรับรู้ได้แก่ ภาพลักษณ์ในด้านการเป็นเมืองที่เงียบสงบ การเป็นเมืองเจ้านาย สถานที่ท่องเที่ยวและอาหาร ส่วนเอกลักษณ์ที่รับรู้ได้น้อยคือ โฟน กิงเพชร์, สินค้าและบริการ, ประเพณีการเล่น ส่วนเอกลักษณ์ที่ประทับใจคือบรรยากาศของเมือง ความสะอาดสบายและความปลอดภัย และความหลากหลายของเมือง

การสื่อความหมายของ “ชาเขียว” ในสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน โดยงานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสร้างและการสื่อความหมายของชาเขียวในสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน และได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องสัญญะวิทยา (Semiotics) ในการวิเคราะห์การสื่อความหมาย ผลการศึกษาพบว่า การสื่อความหมายของชาเขียวในสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่น มีความแตกต่างกันในแง่การสร้าง ความหมาย ส่วนการรับรู้ความหมายนั้นมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในแง่การสร้าง ความหมายของชาเขียวของไทยนั้นได้สร้างความหมาย และปรุงแต่งความหมายของชาเขียวที่หมายถึงความเป็นญี่ปุ่น เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพและรูปร่างที่ดี ซึ่งแตกต่างจากการสร้างความหมายของชาเขียวในสังคมญี่ปุ่น ที่เน้นถึงตัวชาเขียวในฐานะที่เป็นเครื่องดื่มชนิดหนึ่ง และได้สร้างหรือปรุงแต่งความหมายของชาเขียวแต่อย่างใด และผู้วิจัยยังได้ข้อสรุปว่า ในสังคมไทยนั้น ชาเขียวได้ถูกปรุงแต่งความหมายถึงความเป็นญี่ปุ่น ดังนั้นการสื่อความหมายของชาเขียวยังแสดงถึงตรรกะ บริโภคเชิงเศรษฐศาสตร์ของค่าแลกเปลี่ยน ที่มีการกำหนดราคาของชาเขียวเพื่อซื้อขาย มีกลยุทธ์ทางการตลาดในการลด แลก แจก แถม และตรรกะบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของเครื่องดื่มประจำชาติญี่ปุ่นด้วย อย่างไรก็ตาม การสื่อความหมายของชาเขียวในสังคมไทยและสังคม

ญี่ปุ่น พบว่า มีความเหมือนกันในเรื่องที่ไม่แสดงตรรกะเชิงวิทยาศาสตร์เชิงค่าสัญญา ที่สื่อความหมายของชาเขียวที่หมายถึงความแตกต่างทางสังคม ความมีรสนิยมและความทันสมัย(ลักขณา ก่อวานิชกุลม, 2548, หน้า 88)

เรื่อง The Present and Future Directions of Heritage Interpretation: Where is interpretation for the visitor going? ในการประชุมอิโคโมส ประเทศไทย เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใจความสำคัญของการนำเสนอบทความคือ ข้อสังเกตที่พบว่าการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวอันได้แก่ พิพิธภัณฑ์ อุทยานแห่งชาติ และแหล่งมรดกต่างๆ มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปโดยมีการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการสื่อความหมายมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของแหล่งท่องเที่ยวทั้งในด้านบวกและด้านลบ สำหรับด้านบวกคือ เทคโนโลยีจะช่วยสื่อความหมายได้สะดวก รวดเร็ว และเข้าถึงนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านลบคือ ปัญหาเกี่ยวกับผู้สื่อความหมายที่อาจจะไม่ใช่เจ้าของแหล่งเป็นผู้สื่อความหมายไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายก็ได้ เทคโนโลยีจะทำให้ใครก็ได้สามารถเข้าถึงข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่าย และสามารถที่จะเขียน บันทึกข้อความ ตลอดจนแสดงความคิดเห็นลงสื่อเทคโนโลยีสาธารณะ อันจะนำมาซึ่งการสื่อความหมายและความเข้าใจที่ผิดพลาดได้จากการสื่อความหมายของ รัสเซลล์ สเตรฟ (Staiff, 2007, หน้า 1-4)

การสื่อสารความเป็นไทยในภาพยนตร์โฆษณาเพื่อการประชาสัมพันธ์สำหรับต่างประเทศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นไทยมีการนำเสนอในภาพยนตร์โฆษณาประกอบด้วยความเป็นทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งความเป็นไทยด้านรูปธรรมที่นำมาใช้มากที่สุดประกอบด้วยภาพของ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระพุทธรูป การแสดงโขน เรือสุพรรณหงส์และกระบวนพยุหยาตตราชลมารศ ส่วนความเป็นไทยในด้านนามธรรมที่ถูกนำเสนอมากที่สุดคือความเป็นไทยในเรื่องลักษณะนิสัยและวิถีชีวิตแบบไทย ส่วนกลยุทธ์ในการสื่อสารสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสื่อสารประเภท Thematic Campaign และ Tactical Campaign สำหรับที่มาของกลยุทธ์พบว่า เป็นแบบแผนงานที่มาจากแผนการตลาดประจำปีของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยพฤติกรรมผู้บริโภคของบริษัทตัวแทนโฆษณา (ศิริมา อยู่เวียง, 2541, หน้า 18)

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

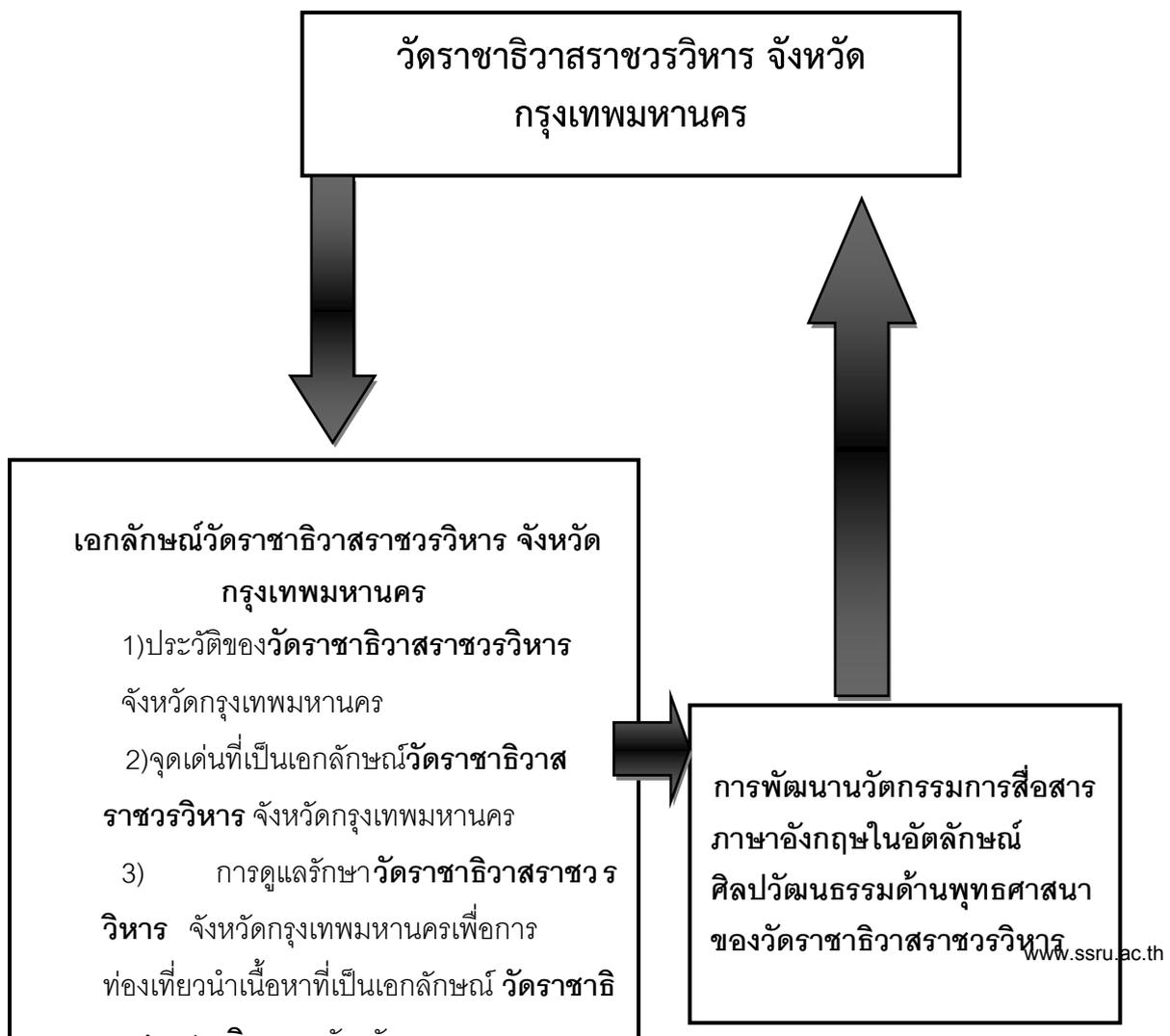
จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ศิลปวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาของวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร ประกอบด้วย

1) ประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาใน วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานคร

2) จุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานคร

4) การดูแลรักษาวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานครเพื่อการท่องเที่ยวเนื้อหาที่เป็นเอกลักษณ์ วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานครเหล่านี้มา พัฒนานวัตกรรมสื่อสารภาษาอังกฤษเนื้อหาเป็นสื่อภาษาอังกฤษ

แผนภูมิที่ 2.1 กรอบแนวคิด การพัฒนานวัตกรรมสื่อสารภาษาอังกฤษในอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม
ด้านพุทธศาสนาของวัดราชาธิวาสราชวรวิหาร